

TAMPEREEN YLIOPISTO

Kirsi Laine

HUNAJA LEIVÄN LEVENTÄÄ?

Taloudellisesti kannattavan mehiläishoidon edellytykset Suomessa 1919-1939

Suomen historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2005

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

LAINEN KIRSI: Hunaja leivän leventää? Taloudellisesti kannattavan mehiläishoidon edellytykset Suomessa 1919-1939

Pro gradu -tutkielma, 84 s.

Suomen historia

Syyskuu 2005

Tutkielman tutkimuskysymys on se, minkälaiset edellytykset Suomessa oli taloudellisesti kannattavalle mehiläishoidolle vuosina 1919-1939. Kuten maataloudessa yleensä mehiläishoidon edellytyksetkin koostuvat monista osa-alueista. Mehiläishoidon edellytyksinä tarkastellaan luonnon olosuhteita, hunajakauppaa, ammattitaidon kehittämismahdollisuuksia ja yleistä toimintaympäristöä. Lisäksi tutkielma sisältää selvityksen siitä, ketkä mehiläisiä hoitivat ja kuinka laajasta toiminnasta oli kyse.

Mehiläishoitajia, heidän ammattejaan ja mehiläistarhaustensa laajuutta sekä mehiläishoidon määrää ja maantieteellistä sijoittumista valtakunnallisesti käsitellään maataloustiedusteluihin ja maataloustilastointiin perustuvan tilastoaineiston perusteella. Varsinaisten mehiläishoidon edellytysten tarkastelu sen sijaan perustuu pääasiassa mehiläishoidon ja maatalousalan kausijulkaisuihin. Lisäksi käytössä on ollut aikalaiskirjallisuutta monipuolisesti oppikirjoista mainoslehtiin. Kausijulkaisujen ja aikalaiskirjallisuuden ongelma on kuitenkin siinä, että niissä pääsee esiin vain pieni joukko Suomen mehiläishoitajista, jolloin niistä saatava tieto ei ole aivan suoraan yleistettävissä koskemaan kaikkia ja koko maan mehiläishoitoa.

Maailmansotien välisen ajan mehiläishoito oli Suomessa keskittynyt Turun ja Porin, Hämeen ja Uudenmaan lääneihin. Tämä johtui siitä, että Suomen mehiläishoito oli lähtenyt liikkeelle Turun seudulta ja levinnyt siitä lähiympäristöön. Kuitenkin tultaessa 1920-luvulle myös Etelä-Pohjanmaan ja Viipurin läänin mehiläishoito oli nousussa. Nämä kaksi aluetta olivatkin maailmansotien välillä mehiläishoidon kasvukeskukset, joissa etenkin 1930-luvulla mehiläisyhteiskuntien määrä lähti selvään nousuun.

Mehiläishoitajat olivat pääasiassa maanviljelijöitä erikokoisilla tiloilla. Maanviljelijöiden lisäksi mehiläishoitajien joukossa muita suuremman osuuden saivat kansakoulunopettajat ja käsityöammattien harjoittajat. Mehiläistarhaukset olivat pääsääntöisesti pieniä, vain muutaman yhteiskunnan laajuisia, mutta siitä huolimatta mehiläishoidon tarkoitus oli lisäansioiden hankkiminen joko rahatuloina tai hunajan käyttönä kotitaloudessa sokerin sijasta.

Suomen luonto antoi hyvät mahdollisuudet mehiläisten hoitamiseen, vaikka myös huonoja satovuosia jouduttiin kokemaan. Suurempi ongelma olivat mehiläisten taudit, jotka heikensivät mehiläishoidon menestymismahdollisuuksia sekä uskoa ja kiinnostusta mehiläishoitoon. Monet ongelmat olivat kuitenkin hallittavissa ammattitaidolla, jota yhdistykset pyrkivät kohottamaan mehiläishoidon neuvonnalla.

Hunajakaupan tilanne oli ongelmallinen koko maailmansotien välisen ajan, koska mehiläishoito oli laajentunut 1900-luvun alussa nopeammin kuin hunajan kysyntä. Riittämättömästi hunajankysynnästä seurasi myyntivaikeuksia ja alhainen hunajanhinta. Hunajakaupan ongelmia pyrittiin ratkomaan keskittämättä hunajan myyntiä sekä lisäämällä tietoa hunajasta, sen ravintoarvosta ja käyttömahdollisuuksista.

Edellytykset taloudellisesti kannattavalle mehiläishoidolle olivat olemassa maailmansotien välisenä aikana, mutta ne oli osattava hyödyntää. Pitkällä aikavälillä kannattavuuteen pyrkiminen vaati paneutumista mehiläishoitoon sekä kirjanpitoa tuloista ja menoista. Kannattavuus ei ollut itsestään selvyys, johon olisi päässyt vain pitämällä mehiläisiä, niitä oli hoidettava.

Tutkielma avaa näkökulman mehiläishoidon unohdettuun ajanjaksoon, josta elää mielikuva suvantovaiheena tai lamakautena. Nämä käsitykset eivät kuitenkaan tee oikeutta varsinkaan 1930-luvun mehiläishoidolle, johon kuului mehiläisyhteiskuntien määrän lisääntyminen, yritteliäs ilmapiiri ja vahvistunut usko mehiläishoidon mahdollisuuksiin Suomessa.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
1.1. Pienen siivekkään karjan tie Suomeen.....	1
1.2. Tutkimuskysymys	3
1.3. Lähteet.....	5
1.4. Maataloustiedustelut lähdemateriaalina.....	6
2. Tyypillinen mehiläishoitaja	10
3. Mehiläishoidon maantiede	17
3.1. Mehiläisyhteiskuntien määrän kehitys.....	17
3.2. Perinteikäs Lounais-Suomi	20
3.3. Aktiivinen Viipurin lääni	23
3.4. Tasaisen kasvun Etelä-Pohjanmaa.....	26
3.5. Mehiläishoitokartan harmaa alue.....	27
4. Mehiläishoidon puitteet	29
4.1. Tautien puristuksessa	29
4.2. Ilmaston armoilla	33
4.3. Sota-ajan huolet, lama-ajan aktiivisuus	35
4.4. Yhdistystoiminnalla neuvontaa mehiläishoidon edistämiseksi	37
5. Hunajakauppa	46
5.1. Kauppa ei käy ja hintakin huono	46
5.2. Hunajakaupan keskittäminen	52
5.3. Hunaja tunnetuksi ja kulutus nousuun	59
6. Mehiläishoidon kannattavuus aikalaisten silmin	64
6.1. Harrastus, sivuelinkeino, ammatti?.....	64
6.2. Tiedoilla ja taidoilla kannattavuuteen.....	69
7. Kannattavuuden kaita polku	76
Lähdeluettelo.....	82

1. JOHDANTO

1.1. Pienen siivekkään karjan tie Suomeen

Tämä tutkielma käsittelee mehiläishoitoa taloudellisesti kannattavana toimintana Suomessa maailmansotien välisenä aikana. Mehiläishoitoa kokeiltiin Suomessa ensimmäisen kerran 1700-luvun puolivälissä, kun ensimmäiset mehiläisyhteiskunnat tuotiin Virosta Uudellemaalle Fagervikin ruukkiin. Myös Turussa kokeiltiin mehiläistenhoitoa jo 1700-luvulla Ruotsista tuoduilla yhteiskunnilla. Vuodesta 1800 lähtien mehiläishoito ei ollut Suomessa enää yksittäisten kokeilujen varassa, sillä silloin Suomen Talousseura aloitti mehiläisten tuonnin Ruotsista Turkuun.¹

Mehiläishoidon edistämisestä huolehti 1800-luvun ajan Suomen Talousseura, mutta tämä pieni siivekäs karja levisi hyvin hitaasti uusille alueille. Kun 1890-luvulla J. R. Aspelin tiedusteli Lounais-Suomen kruununvoudeilta ja nimismiehiltä mehiläishoidon levinneisyyttä, mehiläishoitoalue osoittautui vielä varsin pieneksi. Tiedustelun mukaan mehiläishoito oli laajinta Perniössä, Kaarinassa ja Paimiossa. Perniössä yhteiskuntia oli pari sataa ja Kaarinassakin yli sata. Yleisesti tunnettua mehiläishoito oli myös Lemulla, Mietoisissa, Vehmaalla, Halikossa, Kiskossa, Uskelassa, Perttelissä ja Kemiössä. Lisäksi sitä harjoitettiin Porvoossa, Mynämäellä, Paraisilla ja Karunassa.² Toki mehiläishoitoa oli kokeiltu muuallakin maassa. Jyväskylään ensimmäiset mehiläiset saapuivat kesällä 1888³. Samalta ajalta on myös tieto mehiläishoidosta Viipurin läänissä⁴.

Aspelinin tiedustelu kertoo myös mehiläisten merkityksestä hoitajilleen. Kaikissa pitäjissä mehiläisiä kerrottiin hoidettavan vain pienessä määrin. Mehiläishoito oli tilattoman väen sivutoimi: pesiä oli mökkien ja torppien pihoissa, mutta harvoin talollisilla. Yleensä yhdessä pihassa pesiä oli yhdestä neljään. Suuria tarhoja olivat Perniössä 16 yhteiskunnan tarha sekä Kiskossa erään kansakoulunopettajan 20 yhteiskunnan tarha. Kaikki vastaajat pitivät mehiläishoitoa kannattavana, joskin kannattavuuden todettiin riippuvan ilmoista. Mehiläispesän tuotteilla,

¹ Huotari 1994, 20-26, 31.

² Vastauksia J. R. Aspelinin kruununvoudeille, nimismiehille ym. 1893 osoittamaan tiedusteluun mehiläisten hoidosta Suomessa. MV:KTKKA.

³ Suomalainen 29.4.1889, Kaksi mehiläispihattoa.

⁴ Laatokka 31.7.1888, Mehiläishoitoa.

hunajalla ja vahalla, oli hyvä menekki. Tuotteet myytiin Turkuun apteekkeihin, ja ostaja löytyi aina.⁵

Mehiläishoidon nousukausi Suomessa alkoi 1900-luvun alussa, jolloin kurssitoiminta lisääntyi huomattavasti. Alfred Mäkinen johti vuosina 1902–1917 mehiläishoitokoulua, joka sai avustusta valtiolta. Lisäksi säännöllisesti kursseja järjesti vuonna 1909 perustettu Suomen Siipikarjan- ja Mehiläishoitoyhdistys. Kurssien myötä mehiläishoito sai uusia ystäviä nopeasti. Koska kaikista kursseista ei yhdistyksen lehdessä kirjoitettu, kursseja oli varmasti enemmän kuin ne, joista tiedot on löydettävissä. Todennäköisesti vuodelta 1912 oleva arvio on melko lähellä todellista tilannetta. Sen mukaan kesän aikana olisi ollut parisenkymmentä kurssia, joilla oppilaita yhteensä 400–500⁶.

Usko mehiläishoidon menestysmahdollisuuksiin oli korkealla, kunnes Suomen mehiläishoitajat joutuivat kohtaamaan maan ensimmäisen tautiepidemian. Tauti, joka todettiin nosemaksiksi⁷, tappoi muutaman talven aikana huomattavan osan Suomen mehiläisyhteiskunnista. Samaan aikaan mehiläishoitoa vaikeutti ensimmäinen maailmansota, joka esti tarvikkeiden ja mehiläisten tuonnin ulkomailta. Varsinaisen hätätilan mehiläistarhoissa aiheutti kuitenkin vasta sokerin saannin katkeaminen. Ei niin paljon huonoa, ettei jotain hyvääkin. Sokeripula nosti hunajan kysynnän ja hinnat huippuunsa, joten mehiläishoidon kannattavuus oli parempi kuin koskaan.⁸ Ensimmäisen maailmansodan väistyessä oltiin siis hyvin kaksijakoisessa tilanteessa. Osa mehiläishoitajista harmitteli suuria tappioitaan samaan aikaan, kun toiset käärivät taskuihinsa kaikkien aikojen tuotot.

⁵ Vastauksia J. R. Aspelinin kruununvoudeille, nimismiehille ym. 1893 osoittamaan tiedusteluun mehiläisten hoidosta Suomessa. MV:KTKKA.

⁶ Kekri 9/1912, Sananen mehiläishoitokursseista.

⁷ Nosema on aikuisten mehiläisten sairaus, jonka aiheuttaa itiöitä muodostava Nosema Apis –alkueläin. Itiöt lisääntyvät mehiläisen suolessa ja heikentävät ravinteiden imeytymistä, minkä vuoksi mehiläinen kärsii aliravitsemuksesta. Aliravitsemuksen seurauksena mehiläinen syö enemmän, mikä kevättalvella johtaa suolen täyttymiseen ja pesään ulostamiseen, mikä taas johtaa taudin nopeaan leviämiseen. Kauko & Ruottinen 2003, 126.

⁸ Mehiläinen 10/1919, Arvoisat aatetoverit!

1.2. Tutkimuskysymys

Tämän tutkielman tutkimuskysymys on se, minkälaiset olivat mehiläishoidon ja erityisesti sen taloudellisen kannattavuuden edellytykset Suomessa vuosina 1919–1939. Mehiläishoidolle, kuten monille muillekin maatalouden aloille, on ominaista se, että edellytykset koostuvat hyvin monista erilaisista osa-alueista. Tästä syystä edellytysten tarkastelu edellyttää lukuisten osakysymysten selvittämistä. Taloudellisella kannattavuudella tarkoitetaan tässä ainoastaan mehiläishoidon välitöntä hyötyä, vaikka mehiläispölytyksen kautta muodostuva välillinen hyöty onkin taloudellisesti välitöntä hyötyä suurempi.

Maatalous on hyvin voimakkaasti sidoksissa luonnon suomiin mahdollisuuksiin ja luonnonmaantieteellisiin edellytyksiin. Kotieläimistä mehiläiseen ja sen tuottoon ilmaston ja luonnonolosuhteiden muutokset vaikuttavat erityisen paljon. Minkälaiset olivat siis Suomen luonnonmaantieteelliset edellytykset mehiläishoidolle ja minkälaisia olivat ne mahdolliset luonnon oikut, jotka kannattavuuden edellytyksiä uhkasivat?

Kun kyseessä on taloudellinen toiminta, keskeiseen asemaan nousee tuotteiden kauppa. Mehiläishoidon päätuote on hunaja, ja maailmansotien välillä se oli lähes ainoa myyntituote. Hunajan lisäksi yleisesti myytiin vain mehiläisparvia. Miten hunaja saatiin myytyä ja mihin hintaan, ratkaisi sen, kuinka suureksi mehiläishoidon tulot muodostuivat. Tosin suuret tulotkaan eivät auttaneet, jos kustannuksia ei saatu pysymään pieninä.

Mehiläishoidon edellytyksiä tutkittaessa ei voida myöskään unohtaa itse toimijoita, mehiläishoitajia. Mehiläishoitajien taloudellinen ja sosiaalinen asema sekä heidän tarhauksiensa laajuus vaikuttivat siihen, minkälainen merkitys mehiläishoidolla heille oli. Pienituloiselle pienikin lisäansio merkitsi luonnollisesti enemmän kuin suurituloiselle. Oliko mehiläishoidolla mahdollisuus ansaita leipänsä tai leivänpäällisensä vai oliko kyseessä kauniista puheista huolimatta vain makea harrastus?

Epämääräisimmän osan mehiläishoidon edellytyksistä muodosti yleinen toimintaympäristö ja niin sanottu mehiläishoitokulttuuri. Tällä voidaan käsittää sellaisia asioita kuten mehiläishoidon ja hunajan tunnettuus kuluttajien keskuudessa ja niistä vallinneet mielikuvat. Lisäksi toimintaympäristöön vaikutti tiedon ja neuvojen sekä mehiläisten ja hoitotarvikkeiden saatavuus.

Toimintaympäristön ja mehiläishoitokulttuurin osalta koko maata ei voi käsitellä kokonaisuutena, sillä nämä asiat vaihtelivat alueittain kaikkein eniten.

Tutkielman tarkoituksena ei ole ratkaista sitä, oliko mehiläishoito maailmansotien välisenä aikana taloudellisesti kannattavaa toimintaa vai eikö, sillä loppujen lopuksi kannattavuudessa on kyse kustakin yksittäisestä ja erillisestä tapauksesta. Kannattavuuden selvittäminen edellyttäisi yksiselitteisiä kannattavuuslaskelmia, joita ei ole käytettävissä. Kyse on siis siitä, minkälaiset mahdollisuudet kannattavuuden saavuttamiseen olivat, minkälaiset tekijät siihen vaikuttivat ja miten nämä kannattavuuteen vaikuttaneet seikat maailmansotien välisenä aikana muuttuivat. Lisäksi on mahdollista tarkastella aikalaisten näkemyksiä mehiläishoidon kannattavuudesta sekä sitä, minkälainen kuva kannattavuudesta haluttiin luoda.

Ajallisesti tutkielma on rajattu käsittämään maailmansotien välisen ajan eli vuodet 1919–1939. Tutkimuksessaan mehiläishoidon varhaisvaiheista Suomessa aina itsenäistymiseen asti Kaarlo Huotari toteaa lopuksi mehiläishoidon mahdollisuuksien elinkeinona romahtaneen ensimmäisen maailmansodanaikana mehiläistautien ja sota-ajan tuomien vaikeuksien myötä. Hänen mukaansa mehiläishoito jatkui maailmansotien välisen ajan harrastuksena, ja vasta talvi- ja jatkosodan aiheuttama sokeripula nosti maassa uuden innostuksen mehiläishoitoon.⁹ Kuitenkin jo silmäys mehiläishoidon tilastotietoihin maailmansotien väliseltä ajalta antaa ymmärtää, ettei kyseessä voinut ollut vain kahdenkymmenen vuoden lamakausi. Ensimmäisen maailmansodan lopun tilanne mehiläishoidossa oli vähintäänkin mielenkiintoinen. Lähes samaan aikaan yhdistyivät suurten tappioiden tuottama lamaannus ja kaikkien aikojen parhaan kannattavuuden tuoma hurmos. Miten tällaisesta tilanteesta onnistuttiin jatkamaan? Aikarajauksen päätepisteenä oleva sodan syttyminen vaikutti mehiläishoitoon enemmän kuin mikään muu seikka edeltäneen kahdenkymmenen vuoden aikana. Se päätti tämän mehiläishoidon suvantovaiheena pidetyn ajanjakson, josta tämän tutkielman on tarkoitus esittää myös toisenlaisia puolia.

Tutkimusasetelman sekä ongelma että mahdollisuus on se, että edessä on täysin kyntämätön sarka. Mehiläishoidon historiaa on Suomessa tutkinut vain Kaarlo Huotari teoksessaan Mehiläishoidon kotiutuminen Suomeen ja vaiheet järjestäytymiseen asti itsenäisyyden ajan alulla, joka on tämän työn kannalta lähinnä taustoittavaa kirjallisuutta. Näin ollen mikään aiempi tut-

⁹ Huotari 1994, 144.

kimus ei ole päässyt johdattelemaan tutkielman tekijän päättelyä, mutta toisaalta myöskään minkäänlaista tukea tai vertailukohtaa johtopäätöksille ei ole voinut kirjallisuudesta hakea.

1.3. Lähteet

Merkittävimmän osan tutkielman lähteistä muodostavat kausijulkaisut. Mukana on sekä erityisalojen että yleisiä maataloudellisia kausijulkaisuja. Lehtien kirjoituksia on luettu siitä näkökulmasta, minkälaisen kuvan ne lukijoilleen antavat tai haluavat antaa. Lehtikirjoitusten osalta on huomattava, että mehiläishoidosta kirjoittaneiden henkilöiden joukko oli verraten pieni, joten aktiivisimpien kirjoittajien mielipiteet ja näkemykset helposti painottuvat ja kokonaiskuva saattaa muodostua vain muutamien kirjoittajien näkemyksistä. Lisäksi kirjoittajat ovat ratkaisseet sen, mistä ylipäänsä on kirjoitettu, mikä näkyy tässä aineistossa erityisen selvästi maantieteellisenä epätasaisuutena. Verrattaessa tasavahvoja mehiläishoitoalueita Karjalaa ja Etelä-Pohjanmaata huomataan, että Etelä-Pohjanmaan mehiläishoidosta ei kirjoitettu juuri lainkaan, kun taas Karjala oli koko ajan esillä.

Kausijulkaisuista ehdottomasti tärkein on vuosina 1916–1939 ilmestynyt Mehiläinen. Mehiläinen oli mehiläishoitajien ammattilehti, jota julkaisi Suomen Mehiläishoitajain Liitto ja liiton lakkauttamisen jälkeen Suomen Siipikarjanhoitajain Liitto. Mehiläinen ilmestyi pääsääntöisesti kerran kuukaudessa, mutta taloudellisten vaikeuksien vuoksi se usein ilmestyi kaksoisnumeroina. Mehiläinen kutistui 1930-luvulla useiden vuosien ajaksi vain nelinumeroiseksi. Mehiläinen julkaisi kaikkien mehiläishoitajien kirjoituksia, mutta varsin usein kirjoittajat olivat liiton johtohenkilöitä. Mehiläisen päätoimittajan tehtävä oli ajoittain hyvin raskas, sillä 1920-luvun alkupuolella päätoimittaja Matti Järvi vastasi lähes yksin lehden sisällöstä kuten myös päätoimittaja Lauri Tuomanen 1930-luvulla.

Muita merkittäviä kausijulkaisuja ovat Siipikarja, Pienkarjatalous ja 1930-luvulla myös Yhteistyö. Siipikarja kirjoitti yllättävän paljon mehiläishoidosta myös sinä aikana, jolloin mehiläishoitajilla ei ollut yhteyttä Siipikarjanhoitajain Liittoon. Mehiläishoitajien liittyttyä Siipikarjanhoitajain Liittoon mehiläishoitokirjoittelu Siipikarjassa lisääntyi, mutta myös Siipikarjan mehiläishoitokirjoitukset olivat Lauri Tuomasen kynästä, joten linja oli täysin yhteneväinen Mehiläisen kanssa. Poikkeavaa linjaa sen sijaan edusti Pienkarjatalous, jota julkaisi Suomen Siipikarjanhoitajain Liitolle protestiksi perustettu Pienkarjanhoitajain Liitto. Valitettavasti

Pienkarjatalouden värikästä kirjoittelua ilmestyi vain muutaman vuoden ajan. Yleisten maataloudellisten kausijulkaisujen joukossa aktiivisinta mehiläishoitokirjoittelua edustaa Pienviljelijäin Keskusliiton julkaisema Yhteistyö. Kun edellä mainituissa lehdissä pääasiassa mehiläishoitajat kirjoittivat mehiläishoitajille, Yhteistyössä mehiläishoidosta kirjoitettiin kaikille pienviljelijöille, jolloin kirjoituksissa on hieman mainostava sävy. Tämä sama mainostus on nähtävissä myös muiden maataloudellisten kausijulkaisujen kirjoituksissa.

Kaiken kaikkiaan tutkielman lähteet koostuvat monista pienistä palasista kuin palapeli. Arkistolähteistä merkittävin kokonaisuus on vuoden 1920 maataloustiedustelu, jota käsitellään erikseen seuraavassa luvussa. Parhaiten lähteiden palapelimäisyyttä kuvaa aikalaiskirjallisuuden nimissä kulkevat lähteet, joihin kuuluu oppikirjoja, vuosikirjoja, kiertokirjeitä ja mainoslehtiä. Monenlaiset lähteet ovat sikäli mielenkiintoisia, että ne tuovat erilaisia näkökulmia tutkittavaan asiaan, mutta toisaalta niillä kaikilla on omat rajoituksensa ja eri tarkoituksiin kirjoitetuina teksteinä niitä pitää myös lukea eri tavoin. Tiedon luonne agitoivassa mainoksessa ja tiedottavassa kiertokirjeessä on erilainen, ja niitä on pyritty käyttämään nämä rajoitukset huomioiden.

Tutkimuskirjallisuus koostuu pääasiassa maatalouteen ja maataloudelliseen neuvontatoimintaan liittyvästä kirjallisuudesta. Kirjallisuuden avulla on pyritty selvittämään mehiläishoidon taloudellista, poliittista ja sosiaalista toimintaympäristöä suomalaisessa maailmansotien välisen ajan yhteiskunnassa. Mehiläishoito on kuitenkin ollut siinä määrin omalaatuinen ja marginaalinen maatalouden osa, että yhteyksien luominen muuhun maatalouden toimintaan ja kehitykseen on vaikeaa.

1.4. Maataloustiedustelut lähdemateriaalina

Vuosilta 1919-1939 on käytettävissä kaksi alkuperäisaineistoa koko maan kattavista yleisistä maataloustiedusteluista, jotka ovat vuosilta 1920 ja 1929. Koska Suomen mehiläishoito säilyi yleiskuvaltaan samanlaisena koko 1920-luvun ja vielä 1930-luvun alunkin vuosien 1920 ja 1929 aineistojen mehiläishoitajista antama kuva ei todennäköisesti paljon poikkeaa toisistaan. Muutokset tällä välillä ovat niin pieniä, että mehiläishoitajakunnassa tai pesämäärissä ei voi olettaa tapahtuneen suuria muutoksia. Ero tiedustelujen välillä on siinä, että vuonna 1920 tiedustelu koski kaikkia, joilla oli yksikin kotieläin tai puoli hehtaaria viljelystä. Sen sijaan vuon-

na 1929 edellytyksenä oli yksikin lehmä tai hevonen tai 0,25 hehtaaria viljelystä. Näin ollen vuoden 1920 aineisto on mehiläishoidon kannalta edustavampi, ja olen ottanut sen lähemmän tarkastelun kohteeksi. Vertailun kannalta mielenkiintoista olisi päästä kiinni 1930-luvun lopun kasvuvuosiin. Kuitenkaan vuoden 1940 yleinen maataloustiedustelu ei auta, koska sota-aikana pesämäärät romahtivat lähes puoleen aiempien vuosien luvuista. Näin ollen sopivaa vertailuaineistoa vuoden 1920 tiedustelulle ei ole.

Suomen ensimmäinen maataloustilastollinen tiedustelu tehtiin koko maassa vuonna 1910. Seuraavan kerran yhtä laaja tiedustelu toteutettiin vuonna 1920, ja tiedustelu kohdistui tilanteeseen 1.9.1920. Tiedustelu tehtiin pääsääntöisesti niille ruokakunnille, joilla oli viljeltyä maata vähintään puoli hehtaaria joko omalla tai vuokratulla maalla. Karjanhoidon osalta huomioitiin myös ne ruokakunnat, joilla viljelty ala oli pienempi tai sitä ei ollut lainkaan. Tältä osin huomioituiksi tulivat kaikki ruokakunnat, joilla oli yksikin kotieläin. Näiltä ruokakunnilta pyydettiin tiedot vain karjasta ja tiedot kerättiin yhteiskaavakkeisiin tiedustelupiireittäin. Kunnallislautakunnat saivat tehtäväkseen jakaa kunnat tiedustelupiireiksi ja hankkia kuhunkin piiriin tietojen kerääjäksi maatalousoloihin perehtynyt henkilö.¹⁰

Vuonna 1920 kerätty tilastoaines oli kymmenen vuotta aiemmin kerättyä luotettavampaa, vaikka vaatikin täydennyksiä ja korjauksia. Suurin ongelma oli se, että 18 kunnasta tietoja ei saatu lainkaan. Saadakseen näistä kunnista tiedusteluaineistoon verrattavaa tietoa maataloushallitus käytti hyväkseen muita käytettävissä olevia lähteitä sekä vuoden 1910 tiedustelun tietoja.¹¹

Suomen maataloustilastointi perustui 1920- ja 1930-lukujen ajan valtioneuvoston vuonna 1921 tekemään päätökseen. Päätös edellytti maaviljely- ja kotieläintilastoinnissa käytettävän edustavaa tilastometodia. Alkutiedot oli kerättävä maanviljelys- ja talousseurojen välityksellä noin kymmeneltä prosentilta kunkin kunnan viljelmistä. Käytännössä asiamiehet tekivät luettelon eri suuruusluokkiin kuuluvista viljelmistä, jotka maataloutensa puolesta olivat ryhmäänsä edustavia. Nämä luettelot säilytettiin seuraavien vuosien tietojen keruuta varten. Näin kerätyn aineiston pohjalta tiedot laskettiin vertaamalla niitä vuoden 1920 tiedusteluaineistoon. Nämä tilastot käsittivät vain maalaiskunnat.¹²

¹⁰ SVT III Maatalous 17, 1-2.

¹¹ SVT III Maatalous 17, 2-3.

¹² SVT III Maatalous 18, 1-2.

Laaja valtakunnallinen maataloustiedustelu Suomessa tehtiin jälleen vuonna 1929. Kysely tehtiin kansainvälisen maatalousinstituutin aloitteesta ja se oli osa maailmanlaajuisia maataloustiedusteluita. Kansainvälinen tiedustelu kohdistui pohjoisella pallonpuoliskolla satokauteen 1929. Suomessa kansainvälistä kaavakeluonnosta ei käytetty sellaisenaan, joskin pyrittiin pitämään kansallinen kaavake sopuissa maatalousinstituutin luonnoksen kanssa. Kansallisella kaavakkeella pyrittiin säilyttämään vertailtavuus vuosien 1910 ja 1920 tiedusteluihin nähden. Tämäkin yleinen maataloustiedustelu tehtiin kunnallislautakuntien ja kaupunkien maistraattien välityksellä tiedustelun täydellisyyden takaamiseksi. Tietojen täydellisyydessä oli kuitenkin puutteita 15 kunnan osalta.¹³

Olen käynyt läpi vuoden 1920 tiedustelulomakkeet niin, että Turun ja Porin, Hämeen ja Uudenmaan läänien osalta olen selannut läpi kaikkien kuntien lomakkeet ja muiden läänien osalta vain ne kunnat, joissa julkaistun maataloustilaston mukaan oli mehiläisiä. Joidenkin kuntien osalta tulokseni poikkeavat maataloustilastossa julkaistuista. Osittain syynä on lomakkeiden puuttuminen tai mahdolliset puutteet omassa työskentelyssäni. Toisaalta useiden kuntien kohdalla voin varmuudella todeta maataloustilastossa julkaistuissa luvuissa olevan virheitä.

Käsiteltäessä yhteiskuntien määriä valtakunnallisesti ja lääneittäin, käytän läpi koko työn niitä, lukuja, jotka on julkaistu Suomen maataloustilastossa. Näin saan yhtenäisen aikasarjan. Tarkemmin läänien erityispiirteitä, kuntia ja mehiläishoitajia käsitellessäni käytän omaan tutkimustyöhöni perustuvia tietoja.

Kunnittain järjestetyistä tiedustelulomakkeista olen poiminut tilan haltijan nimen, ammatin, yhteiskuntien määrän, peltopinta-alan sekä muiden kotieläinten määrät. Näistä tiedoista käytökelpoisimpia ovat ammatti, yhteiskuntien määrä ja peltopinta-ala. Ongelmallista tiedoissa on kuitenkin se, että tilan haltija ei välttämättä ollut tilalla olleiden mehiläisten hoitaja, joten aivan suoria yhteyksiä tilanhaltijoiden ja mehiläishoitajien välille ei voida vetää. Todennäköisesti pienimpien tilojen kohdalla yhteys on melko selvä, mutta suurien tilojen kohdalla yhteys lieenee varsin hatara. Niin mukavaa kuin olisikin ajatella esimerkiksi pankinjohtaja J. K. Paasikivi hoitamassa Tuusulassa sijainneella tilallaan kolmea mehiläisyhteiskuntaansa, todellisuus lieenee kuitenkin ollut toisenlainen. Esimerkiksi suurten tilojen mehiläishoidosta käynee Loimaalta

¹³ SVT III Maatalous 26:3, 18-20.

Kuidun tila, jolla vuonna 1920 oli kuusi mehiläisyhteiskuntaa ja viljelyssä yli kahdeksankymmentä hehtaaria peltoa. Tilan isäntä Mauri Rantasalo oli kyllä kovin innostunut monien muiden kiinnostuksenkohteidensa ohella mehiläishoidosta, mutta ei hän koskaan itse tilan mehiläisiä hoitanut¹⁴. Epävarmuus siitä, onko tilanhaltija mehiläisten hoitaja, aiheuttaa myös sen, että johtopäätöksiä mehiläishoitajien sukupuolijakaumasta ei aineiston pohjalta voida tehdä.

Ammatiksi tiedustelulomakkeen ohjeissa neuvotaan merkitsemään ”se toimi, josta kysymyksessä oleva henkilö saa pääasiallisimman toimeentulonsa”. Kaikki eivät ole tainneet lukea ohjeita, sillä on kyseenalaista, miten pääasialliset tulot on voinut saada esimerkiksi olemalla neiti tai filosofian maisteri, tai millä on elänyt henkilö, joka on kirjoittanut vastaukseksi ”ei erityistä ammattia”.

Mehiläishoitajien tarkastelu maataloustiedusteluaineiston perusteella jonkin verran vääristää todellista kuvaa ainakin ammattien osalta. Koska tietoja on vain niistä, joilla oli viljeltyä peltoa vähintään puoli hehtaaria, maanviljelijöiden osuus korostuu. Tiedot kotieläimistä kerättiin niiltäkin, joilla ei puolta hehtaaria peltoa ollut, mutta tiedot koottiin yhteislomakkeisiin keruualueittain. Näin tietoja ei ole niistä mehiläishoitajista, joilla ei ollut peltoa puolta hehtaaria. Kuitenkin noin neljäsosa mehiläisyhteiskunnista oli alle puolen hehtaarin tiloilla. Sama ongelma koskee myös pesämäärien arviointia. Näin ollen pitää huomioida koko työn osalta se, että kaikki mehiläishoitajia koskeva tilastollinen tieto koskee vain niitä mehiläishoitajia, joilla on ollut vähintään puoli hehtaaria peltoa. Erityisen harmillista tämä on siitä syystä, että voisi olettaa kaikkein mielenkiintoisimpien tapausten löytyvän juuri siitä joukosta, josta tietoja ei ole.

¹⁴ Laine Pentti, suullinen tiedonanto 3.4.2005.

2. TYYPILLINEN MEHILÄISHOITAJA

Mehiläishoitoa pidettiin 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana lähes kaikille sopivana tulonlähteenä. Erityisen hyödyllisenä sitä pidettiin pienviljelijöille ja opettajille. Tervehdyspuheessaan mehiläishoitajien kokouksessa vuonna 1916 satoja suomalaisia mehiläishoitajia kouluttanut kirkkoherra Alfred Mäkinen kuvaili näkemyksiään seuraavasti: ”Tämä elinkeino sopii yleensä kaikille maalaisille ja osaksi kaupunkilaisillekin, jotka kesänsä saavat maalla viettää. Se sopii työnantajille ja –tekijöille, maanviljelijöille, käsityöläisille, papeille ja koulunopettajille, sopii herroille ja talonpojille. Ennen kaikkea kaikkein vähävaraisten tulisi tätä harjoittaa, sillä juuri he ovat lisätulojen tarpeessa. (...) Se on terveellinen elinkeino. Se pakoittaa koko talven tomuilmaa hengittäneen ja kasvoiltaan kalvenneen opettajan ulos Jumalan vapaaseen luontoon hauskaan ja helppoon ruumiilliseen työhön. Samaa se tekee käsityöläiselle.”¹⁵

Edelleen maailmansotien välisen ajan käsityksen mukaan lähes kuka tahansa saattoi olla mehiläishoitaja. Kriteerinä oli vain se, että käytössä oli muutama neliömetri maata, jolle pesät saattoi sijoittaa. Kenen tahansa katsottiin kykenevän mehiläisten hoitoon, jos vain tarvittavat tiedot olivat hallussa. ”Mehiläistarhassa esiintyvät työt eivät ole kovin monimutkaisia eivätkä raskaita, vaan kykenee niitä suorittamaan niin mies kuin nainenkin. Sopivalla ohjauksella voidaan käyttää työssä lapsityövoimaakin, ja erikoisen hyvin se sopii sellaisilla vanhemmille henkilöille, jotka muuhun raskaampaan työhön eivät enää kykene. Se soveltuu vieläpä ruumiillisesti vajavaisillekin.”¹⁶

Mehiläishoitokursseista oli 1900-luvun alussa tapana kirjoittaa lehtiin, ja kirjoituksissa yleensä kerrottiin myös kurssin osanottajista. Mehiläishoitokursseille osallistuneista voidaan päätellä, keitä mehiläishoito kiinnosti, vaikka kaikki kursseille osallistuneet eivät tietenkään koskaan aloittaneet mehiläishoitoa. Useimmilla kursseilla, joilta on tieto oppilaiden sukupuolijakaumasta, enemmistö oppilaista oli naisia, joskin sukupuolijakauma oli hyvin tasainen. Kursien ikäjakauma taas oli yleensä 11-45 vuotta. Usein kurssikertomuksissa mainittiin myös jotakin osanottajien ammateista. Yleisimmin mainittiin, että enin osa oli maataviljelevää väestöä. Toinen huomattava ryhmä oli kansakoulunopettajat. Näiden kahden pääryhmän ohella kurssilaiset olivat ammatiltaan kuka mitäkin. Mukana oli käsityöläisiä, puutarhureita, virkamiesper-

¹⁵ Mehiläinen 10/1916, Tervehdyssanat mehiläishoitajille.

¹⁶ Yhteistyö 2/1939, Kannattaako mehiläishoito?

heisiin kuuluvia, ylioppilaita ja koululaisia. Joskus kurssilaisten kuvattiin olleen valistunutta väkeä.¹⁷

Tarkempaa kuvaa mehiläishoitajista hahmottelen vuoden 1920 maataloustiedustelulomakkeiden tietojen perusteella.¹⁸ Näin syntyy kuitenkin kuva vain niistä mehiläishoitajista, joilla oli viljeltyä maata vähintään 0,5 hehtaaria. Aineisto sisältää tiedot 1969 mehiläishoitajasta, joilla oli 7349 mehiläisyhteiskuntaa. Tämän aineiston perusteella siis yhden mehiläishoitajan tarhassa oli keskimäärin 3,73 yhteiskuntaa. Pääsääntöisesti tarhat olivat hyvin pieniä. Neljänneksessä tarhoista oli vain yksi yhteiskunta, ja tarhoja, joissa oli yhdestä viiteen yhteiskuntaa oli yli 80 prosenttia. Suurtarhoja ei ollut. Yli kolmenkymmenen yhteiskunnan tarhauksia oli koko maassa kolme.

Koska viljelty pinta-ala on kriteerinä tähän otokseen pääsemiseksi, ei liene yllättävää, että selvästi suurin osa mehiläishoitajista sai pääasiallisen toimeentulonsa maanviljelyksestä. Maanviljelijöitä mehiläishoitajista oli 71,9 prosenttia eli melko lähellä maatalousväestö osuutta koko väestöstä. Myös kuvaukset mehiläishoitokursseille osallistuneista 1920-luvun alusta tukevat tietoa siitä, että mehiläishoitajat suurimmaksi osaksi olivat maanviljelijöitä. Vuonna 1921 Isojoella 31 kurssilaisesta ”valtava enemmistö” oli maanviljelysväestöä, Mouhijärvellä 17 kurssilaisesta 11 oli maanviljelijöitä ja Askaisissa 10 kurssilaista olivat paria poikkeusta lukuun ottamatta maanviljelysväestöä.¹⁹

Maanviljelijöillä oli kuitenkin hieman keskimääräistä vähemmän mehiläisyhteiskuntia, sillä 68 prosenttia mehiläisyhteiskunnista oli näiden maanviljelijöiden tarhoissa. Keskimäärin maanviljelijän tarhassa oli 3,55 mehiläisyhteiskuntaa. Maanviljelijöiden osuus oli suurin Kuopion läänissä. Myös Mikkelin, Turun ja Porin ja Vaasan lääneissä maanviljelijöitä oli paljon.

Toiseksi suurin ammattikunta mehiläishoitajien joukossa oli opettajat. Mehiläishoitajista 5,6 prosenttia oli opettajia, mutta mehiläisyhteiskunnista 8,8 prosenttia kuului opettajille. Opettajien tarhat olivat siis selvästi keskimääräistä suurempia. Niissä oli keskimäärin 5,83 mehiläisyhteiskuntaa. Erityisen suuri opettajien osuus oli Uudenmaan ja Vaasan lääneissä.

¹⁷ Siipikarjanhoito 1902-1909; SKMHL 1910-1918; Kekri 1-2/1916, Somerniemen mehiläishoitokoulu.

¹⁸ Maataloustiedustelu 1920, Maataloushallituksen arkisto, KA. Lisätietoja ks. s. 8.

Mehiläishoidon suosio opettajien keskuudessa alkoi jo 1900-luvun alussa. Mehiläishoitoa pidettiin mitä parhaimpana sivuansiolähteenä opettajille, koska mehiläishoidon työt ajoittuivat pääasiassa koulujen loma-aikaan. Lisäksi mehiläistarhaa pidettiin hyvänä lisänä koulupuutarhaan, ja sitä voisi käyttää opetustarkoituksissakin. Samalla kansankynttilät valistaisivat koti-seutunsa asukkaita tämän elinkeinon mahdollisuuksista. Hoitamalla mehiläisiä opettajat pystyivät hyödyttämään ”itseään, oppilaitaan, ympäristöään ja isäimme maata.”²⁰

Opettajien ryhtymistä mehiläishoitajiksi tuettiin tuntuvasti. Alfred Mäkisen mehiläishoitokouluun valtio myönsi rahaa jaettavaksi opettajille stipendeinä. Opettajat käyttivätkin opiskelumahdollisuuttaan mehiläishoitokoulussa ahkerasti. Vuonna 1915 kansakoulunopettajia oli 44 kurssilaisesta jopa 19.²¹ Lisäksi mehiläishoitoa oli mahdollista oppia jo opettajaopintojen aikana seminaarissa. Mehiläishoidosta tuli seminaarien valinnainen oppiaine vuonna 1912. Vuonna 1915 seminaareista Sortavalassa, Raumalla, Jyväskylässä ja Tammisaareissa oli mehiläisyhteiskuntia. Kajaanissakin niitä oli aiemmin ollut ja Raaheen aiottiin hankkia. Heinolassa ja Uusikaarlepyyssä mehiläisiä ei ollut.²²

Vielä 1920-luvun alussa näkemys mehiläishoidon sopivuudesta opettajille esiintyi lehtikirjoituksissa. Kun vuonna 1922 Pohjois-Savossa järjestettiin mehiläishoitokurssit, ihmetystä herätti se, ettei kurseilla ollut yhtään kansakoulunopettajaa, ”vaikka mehiläishoidon harjoittaminen juuri heille vallan mainiosti soveltuisi, niin kuin kokemus on osoittanut.”²³ Tämän jälkeen mehiläishoitoa kuitenkin suositeltiin opettajille enää hyvin harvoin. 1920- ja 1930-lukujen lehtikirjoitusten perusteella olisi vaikea päätellä, että opettajat olivat erityisen merkittävä ammattiryhmä mehiläishoitajien joukossa.

Käsityöammattien harjoittajia mehiläishoitajista oli 3,3 prosenttia. Käsityöläisten osuus mehiläishoitajista oli suurimmillaan Turun ja Porin läänissä. Myös Viipurin, Uudenmaan ja Hämeen lääneissä käsityöläisillä oli selvä osuutensa mehiläishoitajien joukossa. Käsityöammattien harjoittajien tarhat olivat myös hieman keskivertoa suurempia. Heidän tarhoissaan oli keskimäärin 4,14 mehiläisyhteiskuntaa.

¹⁹ Mehiläinen 9/1921, Johtamiani mehiläishoitokursseja kesällä 1921.

²⁰ SKMHL 4/1913, Miten kansakoulut parhaiten voisivat edistää mehiläishoidon levenemistä; SKMHL 2-3/1911, Mehiläishoito maalaiskansakoulun opettajien kesätyönä.

²¹ SKMHL 11-12/1914, Somerniemen mehiläishoitokoulu kesällä 1914; Kekri 1-2/1916, Somerniemen mehiläishoitokoulu v. 1915.

²² SKMHL 8/1912, Taasen askel eteenpäin; SKMHL 11-12/1915, Mehiläishoito maamme seminaareissa.

²³ Mehiläinen 8/1922, Mehiläiskurssit Pohjois-Savossa.

Kauppiaita tai liikemiehiä mehiläishoitajista oli 1,5 prosenttia. Heidän osuutensa oli suurin Viipurin läänissä. Lähes prosentin osuuteen ylsivät myös papit, puutarhurit, eläkeläiset ja sekatyömiehet. Näiden lisäksi yli 14 prosenttia mehiläishoitajista oli ammatiltaan jotain muuta tai he eivät olleet ilmoittaneet ammattiaan.

Keskustellessani tutkimuksen aiheestani nykyisten mehiläishoitajien kanssa saan usein kuulla sellaisen mielikuvan 1900-luvun alkupuolen mehiläishoitajista, että ”nehän olivat silloin niitä pappeja.” Tosiasiassa maataloustiedusteluaineistosta löytyi kuitenkin vain 17 pappia, joilla oli mehiläisiä. Kaiken lisäksi pappien mehiläistarhat olivat poikkeuksellisen pieniä. Papeilla oli vain keskimäärin 2,9 mehiläisyhteiskuntaa tarhassaan. Voimakas mielikuva papeista mehiläishoitajina on varmasti syntynyt muutaman aktiivisesti ja näkyvästi toimineen papin myötä. Tunnettuja mehiläishoitovaikuttajia olivat esimerkiksi kirkkoherrat Alfred Mäkinen, Nikolai Blom ja Julius Vuorio.

Puutarhureiden osalta pieni prosenttiosuus saattaa antaa väärän kuvan todellisesta tilanteesta, sillä aineistosta voidaan poimia vain ne puutarhurit, jotka hoitivat mehiläisiä omaan laskuunsa. Tämän lisäksi oli joukko puutarhureita, joille mehiläishoito kuului osana puutarhurin työtä. Maataloustiedustelustahan selviää tilan haltijan ammatti, eikä suinkaan sen henkilön, joka hoiti tilan mehiläiset. Puutarhureiden mehiläistarhoissa oli keskimäärin 6,7 mehiläisyhteiskuntaa. Keskiarvon nostaa poikkeuksellisen korkeaksi se, että yhdellä näistä 17 puutarhurista oli tarhassaan 40 mehiläisyhteiskuntaa.

Puutarhuri ja pomologi Olavi Collan kertoi Siipikarjassa, kuinka hän työnsä vuoksi joutui tutustumaan mehiläishoitoon. Collan ei tiennyt mehiläisistä juuri mitään ennen kuin joutui eräällä tilalla Länsi-Uudellamaalla puutarhurina toimiessaan niitä hoitamaan. ”Isäntäni kyselyihin osasinko mehiläisiä hoitaa, vastasin vähän niin kuin vältellen, että luulen selviytyväni niiden kanssa – niin kuin lopulta teinkin.” Näin puutarhurin työ johdatti Olavi Collanin mehiläisten pariin, ja myöhemmin hän hankki itselleenkin mehiläisiä.²⁴

Mehiläishoitajien ammattien muutosta maailmansotien välisenä aikana ei ainakaan tällä aineistolla ole mahdollista selvittää. Kuitenkin maanviljelijöiden osuus tuskin ainakaan väheni.

²⁴ Siipikarja 6/1928, Havaintojani ja kokemuksiani mehiläishoitajana.

1920- ja 1930-lukujen kirjoittelulle oli tyypillistä mehiläishoidon suositteluun erityisesti pienviljelijöille, muista ammattiryhmistä ei juuri puhuttu.

Pienviljelijöiden taloudelliseen tilanteeseen keskittynyt kirjoittelu kuvasi sekä Suomen maataloudessa vallinnutta tilannetta, että vallalla ollutta maatalouspolitiikkaa. Maailmansotien välillä Suomessa uskottiin voimakkaasti maatalouden kehitykseen, asemaan talouden selkärankana ja oman maatalouden kilpailukykyyn. Omavaraisuuteen pyrkinyt maatalouspolitiikka ja sosiaalipolitiikka kietoutuivat yhteen, sillä maaseudun työväestö pyrittiin sitomaan maahan itsenäisinä pienviljelijöinä. Esikuvana oli Tanskan menestyvä pienviljelijävaltainen maatalous.²⁵ Tanskan esimerkki opasti, ettei tilojen tarvinnut olla suuria ja viljavia. Kunhan yritteliäisyyttä riittäisi, riittävä toimeentulo ja jopa vauraus oli saavutettavissa harjoittamalla puutarhanhoitoa, kanakasvatusta, karjanhoitoa, mehiläisten hoitoa ja käsitöitä. Tanskan ottamista esikuvaksi selittää se, että 1900-luvun alun Suomessa selvästi yli puolet viljelijöistä eli pientiloilla, joilla toimeentulo yleensä edellytti sivutuloja.²⁶

Johtopäätöstä maaviljelijöiden aseman säilymisestä tai jopa vahvistumisesta mehiläishoitajien joukossa tukee myös maanviljelyä tukeneiden järjestöjen voimakas toiminta mehiläishoidon hyväksi 1930-luvulla, mikä näkyi järjestöjen äänenkannattajien kirjoittelussa. Pienviljelijöiden Keskusliiton julkaisemassa Yhteistyössä kerrottiin vuonna 1937, että ”yhä useampaan ja useampaan pienviljelijäkotiin on tänäkin vuonna hankittu mehiläisyhteiskuntia”, ja seuraavina vuosinakin toistettiin sitä, että pienviljelijäpiireissä harrastus mehiläishoitoon oli huomattavasti voimistunut.²⁷ Maanviljelijöiden aseman vahvistumista mehiläishoitajien joukossa tukee myös seuraavaksi esitettävä mehiläisyhteiskuntien määrän muutos eri kokoisilla tiloilla. Lisäksi siemenviljelyksen lisääntyminen 1930-luvulla kasvatti mehiläishoidon välillistä hyötyä maanviljelijöille.

Mehiläisiä hoidettiin kaiken kokoisilla tiloilla. Tilojen koon suhteen voidaan arvioida myös tilanteesta tapahtunutta muutosta, sillä nämä tiedot on julkaistu Suomen virallisessa tilastossa vuosilta 1920 ja 1929. Kaaviosta 1 nähdään, että vielä vuonna 1920 mehiläisiä oli eniten aivan pienillä, alle kahden hehtaarin, tiloilla sekä 10-50 hehtaarin tiloilla. 1920-luvun aikana mehi-

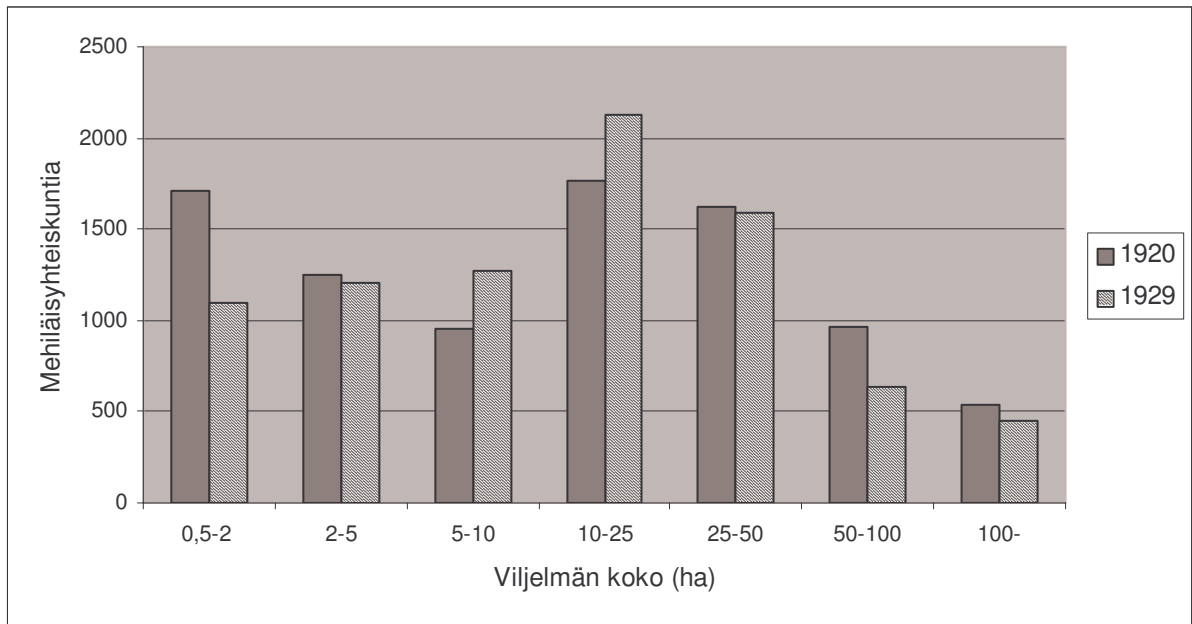
²⁵ Niemelä 1996, 222.

²⁶ Ollila 1993, 34.

²⁷ Yhteistyö 11/1937, Tähdenvälejä; Yhteistyö 1/1938, Mehiläishoitajan työsaralta; Yhteistyö 2/1939, Kannattaa-ko mehiläishoito?

läisyhteiskuntien määrä väheni sekä pienillä että suurilla tiloilla, jonka jälkeen selvästi eniten yhteiskuntia oli 10-25 hehtaarin tiloilla. Erityisen voimakasta yhteiskuntien määrän väheneminen oli 0,5-2 hehtaarin tiloilla. Sen sijaan 5-25 hehtaarin tiloilla mehiläisyhteiskuntien määrä lisääntyi.

Kaavio 1. Mehiläisyhteiskuntien määrä eri kokoisilla tiloilla vuosina 1920 ja 1929.

Lähde: SVT III Maatalous 17, taulu 14 ja 26, taulu 2.

Mehiläistarhojen koko oli vuonna 1920 keskimääräistä suurempi sekä pienillä että suurilla tiloilla. Suurimpia tarhat olivat alle kahden hehtaarin tiloilla. Näillä tiloilla mehiläistarhassa oli keskimäärin 4,62 yhteiskuntaa. Tarhan suuruudessa keskiarvo ylittyi alle viiden hehtaarin ja yli sadan hehtaarin tiloilla. Vaikka 10-50 hehtaarin tiloilla oli paljon mehiläisiä, tämän kokoisten tilojen mehiläistarhat olivat kuitenkin kaikkein pienimpiä. Pienimmillään tarhat olivat 25-50 hehtaarin tiloilla.

Alle kahden hehtaarin tilat eli palstatilat olivat yleensä asuntotontteja, joihin kuului pieni peltoala, koska ajan hengen mukaan kaikkien maaseudulla asuvien piti harjoittaa elintarviketuotantoa omaa tarvetta varten. Maaomistajat myivät palstatiloja sopiviksi katsomilleen henkilöille, esimerkiksi virkamiehille ja opettajille. Vain harvoin palstatiloja myytiin maatyöläisille.²⁸ Näin ollen pienten viljelysten suuri tarhakoko oli yhteydessä näiden tilojen haltijoiden ammat-

²⁸ Vihola 2004, 150-151.

teihin. Alle kahden hehtaarin tilojen mehiläishoitajista lähes kolmannes oli opettajia, joiden tarhat olivat selvästi keskivertoa suurempia. Samoin käsityöläisten osuus tässä pienten tilojen ryhmässä oli suuri. Maataloudesta tulonsa saavia oli tässä ryhmässä vain noin 15 prosenttia.

Tarhojen suuruudesta päätellen pienimmillä tiloilla mehiläishoidolla tavoiteltiin määrätietoisemmin lisäansioita. Tilan kasvaessa mehiläiset kulkivat siinä sivussa. Suurten tilojen suuret tarhat voisivat selittyä sillä, että suurimmilla tiloilla saattoi olla puutarhuri tai muu ammattihminen palkattuna hoitamaan mehiläisiä, jolloin mehiläisten hoitajan oli mahdollista keskittyä mehiläisten hoitamiseen ja tarhan laajentamiseen.

Mielenkiintoista olisi saada selville, mikä aiheutti satojen yhteiskuntien vähenemisen alle kahden hehtaarin tiloilla. Menettivätkö juuri tarmokkaimmin lisäansioita tavoitelleet ensimmäisenä uskonsa mehiläishoitoon hunajan hinnan kääntyessä laskuun ja kannattavuuden heikentyessä? Ja miksi mehiläiset lisääntyivät juuri pieniä tarhoja hoitaneilla keskikokoisilla tiloilla?

Yleisesti tarhojen koon muutosta ei voi arvioida, mutta monet lähteet viittaavat siihen, että ainakin osa mehiläishoitajista laajensi tarhojaan 1920-luvun lopulta lähtien. Suurimpina tarhausuksina esiin tulivat kamreeri Niinivaaran noin 70 yhteiskunnan tarhaus Sortavalassa ja Alexander Bogdanoffin lähes sadan yhteiskunnan tarhaus Tyrisevällä. Myös useita 20-30 yhteiskunnan tarhausuksia esiintyi lehtien palstoilla. Suomen Mehiläishoitajien vuodelta 1930 keräämän tilastotiedon mukaan tarhoissa oli keskimäärin kahdeksan mehiläisyhteiskuntaa. Tilasto sisälsi tiedot 97 mehiläishoitajalta. Vuoden 1937 kirjanpitorahoilla taas oli keskimäärin 14,8 yhteiskuntaa.²⁹

Muutamien viitteiden perusteella mehiläishoidon voisi päätellä miehistyneen maailmansotien välisenä aikana. Vielä 1910-luvulla suurin osa mehiläishoitokursseilla osallistuneista oli naisia. Maailmansotien välisenä aikana lehtikirjoitukset antavat kuitenkin kovin miehisen kuvan mehiläishoidosta: miehet kirjoittivat, eikä kirjoituksissa naisia esiintynyt. Ainoa kommentti sukupuoliasiaan löytyy Siipikarjasta vuodelta 1935. Lauri Tuomanen toivoi, että ”tämä harrastus on saatava syttymään myös kauniimmassa sukupuolessammekin.”³⁰

²⁹ Mehiläinen 7-8/1927, Vielä mehiläishoidon kannattavuudesta; Mehiläinen 6-7/1928, Mehiläishoitokurssit Sortavalassa; Mehiläinen 3-4/1930, 50 vuotta; Mehiläinen 12/1933, Mehiläishoidollista tilastoa v. v. 1930–1931; Mehiläinen 8-9/1934, Kannaksen mehiläistarhoihin tutustumassa; Mehiläinen 1/1938, Mehiläishoidon kannattavuudesta kirjanpitoluostosten valossa.

³⁰ Siipikarja 6/1935, Kesäpuuhista.

3. MEHILÄISHOIDON MAANTIEDE

3.1. Mehiläisyhteiskuntien määrän kehitys

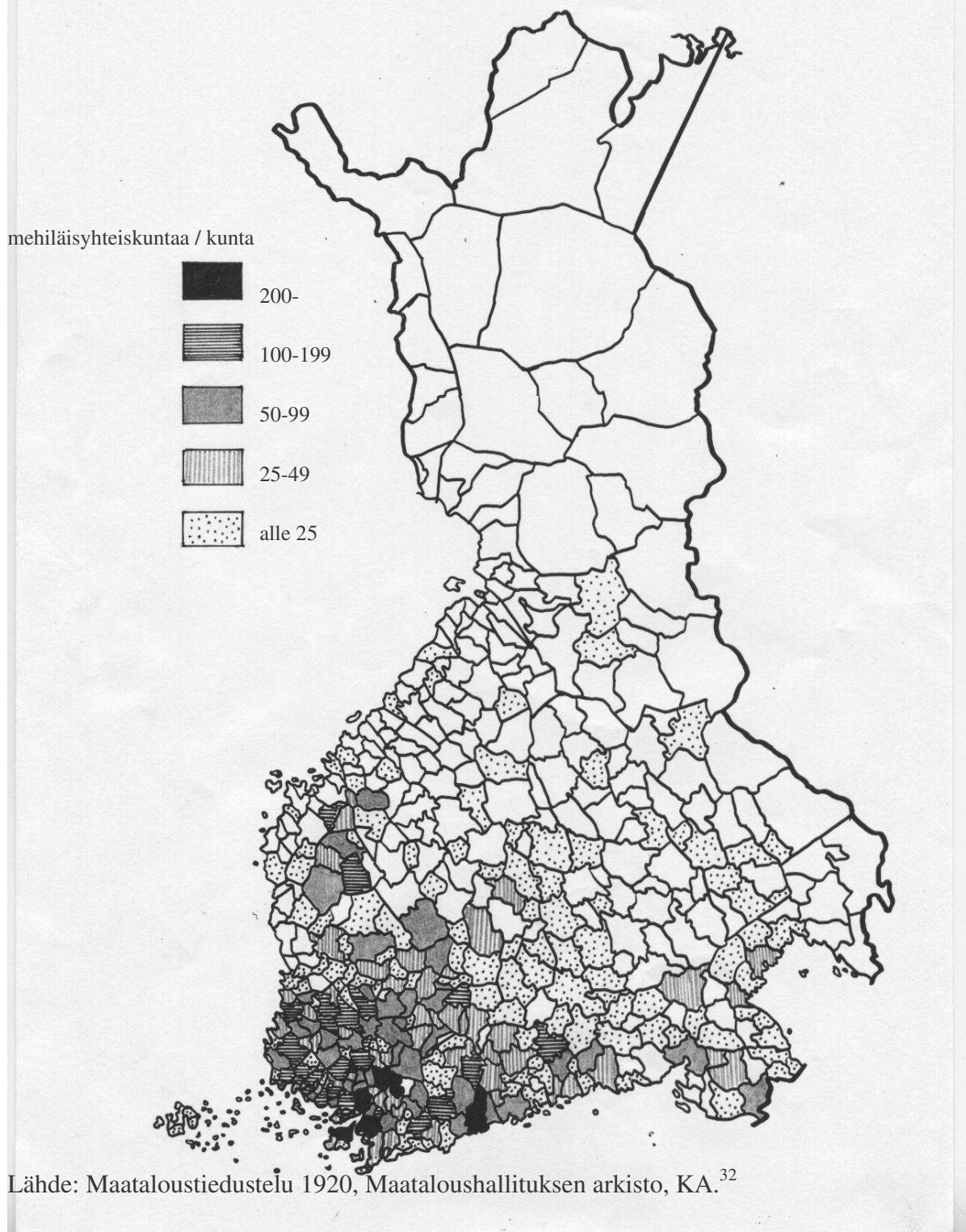
Maailmansotien välisenä aikana mehiläishoito oli tunnettua kaikissa Suomen lääneissä. Vain Lapissa mehiläishoitoa ei oltu kokeiltu. Kokeilujen perusteella oli tultu siihen tulokseen, että ilmasto ei asettanut mehiläishoidolle esteitä Oulun läänissäkään. Mehiläishoitoa oli harjoitettu niin Kajaanissa kuin Oulun seudullakin.³¹

Suomen mehiläishoidon vahvinta aluetta on ollut Lounais-Suomi aina siitä asti, kun vuonna 1800 Suomen Talousseura ryhtyi tuomaan mehiläisiä Ruotsista Turun seudulle. Vuoden 1920 tilastotietojen mukaan Turun ja Porin läänissä oli puolet, tarkalleen 51,6 %, koko Suomen mehiläisyhteiskunnista. Hämeen läänin osuus maan mehiläisyhteiskunnista oli 18,0 % ja Uudenmaan läänin 16,3 %. Muista lääneistä ainoastaan Vaasan ja Viipurin lääneissä oli olemassa vahva alku mehiläishoidolle. Loppujen läänien mehiläisyhteiskunnat laskettiin muutamissa kymmenissä. Tämä tarkoitti sitä, että vaikka monissa kunnissa Oulun ja Kuopion läänejä myöten oli muutamia mehiläisyhteiskuntia, käytännössä Suomen mehiläishoitoalue ulottui kuitenkin noin 200 kilometrin säteelle Turusta. Tämän alueen ulkopuolella Etelä-Pohjanmaalla oli pieni mehiläishoitokeskittymä muuten täysin mehiläisköyhän alueen ympäröimänä. Paikoittain enemmän mehiläisiä oli myös Kymenlaaksossa ja Karjalan kannaksella.

Varsinais-Suomi, Ala-Satakunta, Lounais-Häme ja Länsi-Uusimaa muodostivat yhtenäisen mehiläishoitoalueen, jolla mehiläisyhteiskuntia oli melko paljon lähes kunnassa kuin kunnassa. Kaikkein mehiläisrikkaimmat kunnat sijaitsivat myös tällä alueella. Suomessa oli kuusi kuntaa, joissa oli yli kaksisataa mehiläisyhteiskuntaa. Nämä olivat Kemiö, Perniö, Halikko, Somero, Helsingin pitäjä ja Tuusula.

³¹ Järvi 1929, 13.

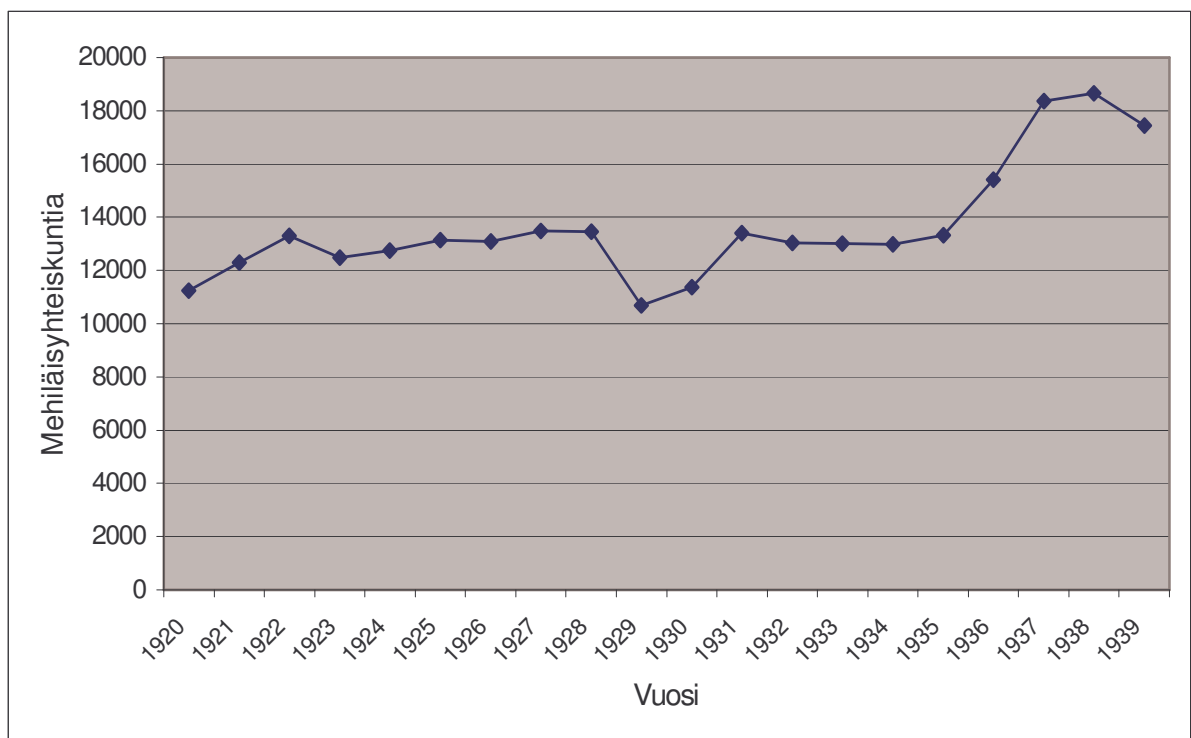
Kartta 1. Mehiläisyhteiskuntien lukumäärä kunnittain vuonna 1920.

³² Karttapohja on piirretty Suomen perinneatlaksen pohjakartan mukaan. Kartta kuvaa Suomen kunnat vuonna 1910, minkä vuoksi siitä puuttuvat kartan kannalta merkityksellisistä kunnista Mellilä ja Terijoki. Sarmela 1994. 1930-luvun lopun tilanteesta ei ole mahdollisuutta tehdä vertailukelpoista karttaa, koska tiedot mehiläisyhteiskuntien määristä on tuolta ajalta ilmoitettu kihlakunnittain.

Koko maan mehiläisyhteiskuntien määrä pysyi varsin tasaisena koko maailmansotien välisen ajan lukuun ottamatta 1930-luvun loppua, jolloin yhteiskuntien määrä selvästi lisääntyi. Itse asiassa kaavio 2:n esittämä kehitys näyttää liiankin tasaiselta. Tilaston esittämät vuosittaiset vaihtelut mehiläisyhteiskuntien määrässä ovat hämmästyttävän pieniä, jos huomioidaan 1920-luvun suuret talvitappiot ja noseman tekemät tuhot. Ei vaikuta uskottavalta, että joka vuosi tappiot ja parveilu olisivat olleet saman suuruisia. Mahdettiinko edustavalla tilastometodilla sittenkään saada edustavia tuloksia mehiläishoidosta, jota harjoitettiin harvakseltaan ja jonka vuosittaiset muutokset saattoivat olla huomattavasti suurempia kuin muiden kotieläinten kohdalla.

Kaavio 2. Mehiläisyhteiskuntien määrä Suomessa vuosina 1920-1939.

Lähde: SVT III Maatalous 17-36.

Erityisesti edustavan tilastometodin toimivuutta mehiläishoidon osalta saa epäilemään se, että kaikkien läänien kohdalla suurin muutos 1920-luvulla osui vuodelle 1929, jolloin tehtiin laaja maataloustiedustelu. Kun tuo muutos vielä tapahtui eri lääneissä eri suuntiin, on vaikea kuvitella, että juuri tuona vuonna Suomen mehiläishoidossa olisi tapahtunut enemmän muutoksia kuin edeltäneiden kymmenen vuoden aikana yhteensä. Todennäköisesti tilastoa varten tehtyyn otantaan osui niin vähän mehiläistarhoja, että mehiläishoidon osalta tulokset eivät olleetkaan enää luotettavia. Huomattavaa on myös se, että neljännes Suomen mehiläisyhteiskunnista oli

automaattisesti otannan ulkopuolella, koska niiden omistajilla ei ollut puolta hehtaaria viljeltyä maata. Aikalaiset eivät uskoneet edes koko maan kattavien tiedustelujen tuloksiin. Arvioidessaan vuoden 1929 tiedustelun tuloksia Lauri Tuomanen huomautti tilaston puutteista erityisesti kaupunkien osalta. Esimerkiksi Sortavalan ja Helsingin osalta tilastosta puuttui hänen tietojensa mukaan useita kymmeniä yhteiskuntia.³³ Mehiläishoidon tilastoinnin ongelma ilmeisesti tiedostettiin 1930-luvun lopulla, sillä vuoden 1937 tilastoa varten tehtiin korjauslaskelmia.³⁴

Kaikista puutteistaan huolimatta tilastot kertovat sen, että suurimmat muutokset mehiläisyhteiskuntien määrässä tapahtuivat 1930-luvun lopulla. Tätä tukevat kaikki käytössä olevat lähteet. Lukuihin sinänsä ei ehkä kannata kiinnittää kovin suurta huomiota. Tärkeintä on se, että 1930-luvun aikana mehiläisyhteiskuntien määrä Suomessa lisääntyi selvästi.

Mehiläishoitokartta muuttui maailmansotien välisenä aikana vain vähän. Mehiläishoito ei enää valloittanut uusia alueita, vaan ennemminkin mehiläisyhteiskuntien määrä muuttui niillä alueilla, joilla mehiläiset olivat jo tuttuja. Yhteiskuntien määrän lisääntyminen tarkoitti mehiläistiheyden kasvamista eikä niinkään mehiläishoitoalueen laajentumista. Mehiläishoitokartassa muutoksia aiheutti se, että toisilla alueilla tihentyminen oli voimakkaampaa, toisilla heikompa.

3.2. Perinteikäs Lounais-Suomi

Mehiläishoidon ydinalue, josta tässä käytetään nimitystä Lounais-Suomi käsitti Turun ja Porin läänin lukuun ottamatta läänin pohjoisimpia kuntia, Lounais-Hämeen ja Länsi-Uudenmaan aina Helsingin seudulle asti. Lisäksi pitkien mehiläishoitoperinteiden alueeseen kuului mukaan myös Ahvenanmaa.

Lähtökohdat mehiläishoidon kehitykselle Lounais-Suomessa eivät nosemman tuhotöiden jäljiltä olleet kehuttavat. Vuonna 1918 vanha mehiläishoitaja Turun seudulta antoi tilanteesta suorastaan masentavan kuvan. ”Mehiläishoitajain mielet ovat tällä kertaa niin masentuneet, ettei niihin tahdo pystyä mikään sana. Mehiläisiä on täällä ennen ollut monella kymmenellä henkilöllä ja silloin oli myös innostusta hoitoon. (...) Tuhoisa ilmiö alkoi muutamia vuosia sitten ja rai-

³³ Mehiläinen 12/1933, Mehiläishoidollisesta tilastamme ja mahdollisuuksista numeroiden valossa.

³⁴ Siipikarja 9/1938, Mehiläisyhteiskuntien lukumäärä v. 1937.

vosi vuosina 1915-1916 kovimmin. Keväällä v. 1917 ei kuolevaisuus enää ollut niin suuri, mutta mitäs tyhjästä kuoleekaan. Harvoilla oli enää yhteiskuntia jäljellä.”³⁵

Turun ja Porin läänissä mehiläisyhteiskuntia oli talvisodan aattona suunnilleen saman verran kuin vuonna 1920. Aivan suoraviivaisesti kehitys ei kulkenut Turun ja Porin läänissäkään. Suomen virallisen tilaston mukaan vuoteen 1928 asti yhteiskuntien määrä pysyi kuuden ja seitsemän tuhannen välillä, mutta vuonna 1929 määrä romahti. Syksyllä oli enää noin 4600 yhteiskuntaa. On mahdollista, että yhteiskuntien määrä oli laskenut jo aiempina vuosina, mutta tilastoa varten tehtyyn otantaan oli osunut pääasiassa tiloja, joilla yhteiskuntien määrä oli pysytellyt vakaana.

Uudenmaan ja Hämeen läänit sijaitsivat yhtenäisen mehiläishoitoalueen laidalla. Molemmissa lääneissä mehiläishoito keskittyi pääasiassa Turun ja Porin läänin läheisyyteen. Näistä lääneistä löytyi sekä alueita, joilla oli pitkät mehiläishoitoperinteet, että alueita, joilla mehiläishoito oli vielä lähes tuntematonta. Uudenmaan läänin kehitys oli hyvin tasaista, aina 1930-luvun puoliväliin asti, jolloin myös Uudellamaalla mehiläishoito lähti voimakkaaseen nousuun. Ensimmäisten viidentoista vuoden vaihtelut olivat hyvin pieniä ja johtunevat pääasiassa olosuhteista. Hämeen läänissä sen sijaan kehitys oli kuin vuoristorata. Vuosittaiset vaihtelut olivat hyvin suuria koko tarkasteltavan ajanjakson. Silmiinpistävää Hämeen kehityksessä on pitkä lamakausi vuosina 1929-1933. Jyrkkä pudotus tapahtui samaan aikaan kuin Turun ja Porin läänissä, mutta toipuminen kesti Hämeessä useita vuosia pidempään. Nousu alkoi vasta vuonna 1934, josta se jatkuikin aina vuoteen 1937 asti.

Näin suuret muutokset näiden läänien kehityksessä vahvistavat epäilyksiä tilaston paikkansapitävyydestä. Kaikkien kolmen läänin pääasialliset mehiläishoitoalueet olivat melko lähellä toisiaan, joten ei ole kovin uskottavaa, että olosuhteet olisivat vaihdelleet niin merkittävästi lääninrajan eri puolilla. Kulkutauditkaan eivät noudata hallinnollisia rajoja, joten tautiongelmat olivat varmasti yhteisiä.

Toisaalta Turun ja Porin ja Hämeen läänien romahdusta arvioitaessa huomiotta ei voi jättää sitä, että talvi 1928-1929 oli ankara ja talvitappiot olivat suuria.³⁶ Lisäksi keväällä 1929 esiintyi jälleen lukuisia noseमतapauksia. Vaikka taudin välillä hellittäessä uskottiinkin, että siitä

³⁵ Mehiläinen 4/1918, Työkentältä.

³⁶ Mehiläinen 12/1933

oli päästy eroon, yhä uudelleen se heräsi kiusaamaan mehiläishoitajia. Mehiläisessä kirjoitettiin 1929, että keväällä yhteiskuntia oli kuollut huomattavia määriä eri seuduilla³⁷. Lehdessä ei kerrottu, missä nosemaa oli esiintynyt, mutta niin kauan kuin mehiläisiä Suomessa on hoidettu, Lounais-Suomi on ollut myös pahinta tauti-aluetta.

Vuonna 1933 Lauri Tuomanen vertaili Mehiläisessä vuoden 1929 tiedustelun lukuja muihin 1920-luvun tilastotietoihin. Hänkin huomioi romahduksenomaisen laskun Turun ja Porin sekä Hämeen lääneissä. Hänen selityksensä sille oli se, että näissä lääneissä kananhoidon lisääntyminen olisi jättänyt mehiläishoidon sivuun.³⁸ Tätä selitystä on kuitenkin vaikea hyväksyä ainakaan ainoaksi selitykseksi. Miksi juuri kanojen hoitaminen olisi ollut pois mehiläishoidosta? Lisäksi mehiläisyhteiskuntien määrä kääntyi tämän aallonpohjan jälkeen kasvuun jo ennen 1930-luvun lopun mehiläishoitobuumia. Kokonaisuuteen verrattuna notkahdus vaikuttaa tilapäiseltä.

Kun vuoden 1920 maataloustiedustelun mehiläishoitajia etsitään 1930-luvun alussa ilmestyneestä maatilakirjasta³⁹, voidaan havaita, että mehiläishoitajien joukko todella harveni tai ainakin vaihtui huomattavasti Turun ja Porin läänissä. Maatilakirjaan on otettu mukaan yli 25 hehtaarin tilat. Turun ja Porin läänin osalta kirjasta löytyy 218 vuoden 1920 mehiläishoitajaa. Heistä 111:llä ei enää ollut lainkaan mehiläisiä. Niistäkin, joilla vielä oli mehiläisiä, 42:lla yhteiskuntien määrä oli vähentynyt. Vain 37 hoitajaa oli onnistunut lisäämään yhteiskuntiensä määrää.

Kuten koko maassa Lounais-Suomessakin mehiläisyhteiskuntien määrä lisääntyi 1930-luvun puolenvälin jälkeen, mutta Turun ja Porin läänissä lisäys oli vain tilapäinen. Käytyään yli seitsemässä tuhannessa Turun ja Porin läänin yhteiskuntien määrä palasi noin kuuden tuhannen tasoon vuoteen 1939 mennessä. Lounais-Suomessa ei päästy kokemaan vastaavaa mehiläishoidon nostetta kuin muualla Suomessa pahan mehiläistäutilanteen vuoksi. Kun nosema ei enää 1930-luvulla aiheuttanut suuria tappioita, mehiläishoidon ongelmaksi nousivat sikiötaudit. Varsinais-Suomen maanviljelysseuran mukaan juuri sikiötaudit olivat esteenä alueen mehiläishoidon kehittymiselle ja aiheuttivat mehiläishoidon taantumisen.⁴⁰

³⁷ Mehiläinen 8/1929, Nosema-rutto.

³⁸ Mehiläinen 12/1933, Mehiläishoidollisesta tilastamme ja mahdollisuuksista numeroiden valossa.

³⁹ Suomen Maatilat III, 1932.

Turun ja Porin lääni menetti huomattavasti osuuttaan koko maan mehiläisyhteiskunnista vuosina 1920-1939. Vielä vuonna 1920 yli puolet koko maan mehiläisyhteiskunnista oli Turun ja Porin läänissä, mutta vuonna 1939 osuus oli enää 35 prosenttia. Tämä osuuden menetys johtui siitä, että muualla maassa mehiläisyhteiskuntien määrä lisääntyi, kun taas Turun ja Porin läänissä sotien välinen aika päättyi suunnilleen samoihin lukemiin kuin oli alkanutkin.

Lounais-Suomen muuta maata selvästi pitemmät mehiläishoitoperinteet tekivät alueesta ainutlaatuisen. Perinteistä seurasi etuja, mutta myös haittoja. Alueella, jolla mehiläisiä oli jo pitkään hoidettu, myös hunaja oli tullut tutummaksi kuin muualla maassa, joten sen myyminen oli helppoa. Tosin tarjontaakin oli enemmän. Myös mehiläishoidon aloittaminen oli yksinkertaisempaa, sillä lähialueelta oli helppoa saada parvi tai yhteiskunta, jolla pääsi mehiläishoidon alkuun. Toisaalta mehiläistaudit olivat mehiläistiheällä alueella suurempi ongelma kuin muualla. Taudeilta saattoi olla vaikea suojautua, jos muiden hoitajien pesiä oli läheisyydessä. Haitallista mehiläishoidon kehitykselle saattoi olla myös se, että valtakunnallisen yhdistyksen toiminnassa usein huomio kiinnitettiin mehiläishoidollisesti uusien alueiden kehittämiseen, jolloin vanhastaan vahvat alueet jäivät syrjään valtakunnallisesta toiminnasta. Esimerkiksi kurssipyyntöistä etusijalle asetettiin alueet, joilla mehiläishoito oli nuorempaa.⁴¹

3.3. Aktiivinen Viipurin lääni

Viipurin ja Vaasan lääneihin sijoittui merkittävin mehiläishoidon kasvu maailmansotien välisenä aikana. Ne molemmat olivat irrallaan Lounais-Suomen varsinaisesta mehiläishoitoalueesta, mutta niiden alueilla mehiläishoitoa kehitettiin määrätietoisesti. Vaasan läänissä mehiläishoitokeskittymä syntyi Etelä-Pohjanmaalle, mutta Viipurin läänissä yhtä selvää keskusta ei syntynyt.

Suurimmat muutokset mehiläisyhteiskuntien määrässä koettiin Viipurin läänissä. Vuosien 1920 ja 1939 välillä yhteiskuntien määrä yli viisinkertaistui Viipurin läänissä. 1920-luvun mehiläisyhteiskuntien määrä pysytteli tasaisesti tuhannen yhteiskunnan tuntumassa, kunnes vuosikymmenten vaihteesta alkaen määrä kasvoi pientä notkahdusta lukuun ottamatta koko 1930-luvun. Suomen mehiläishoitajain liitto arvioi jo vuoden 1923 kurssitoiminnasta saatujen ko-

⁴⁰ Maa 2/1939, Maanviljelijäin ammattijärjestön työmaalta.

⁴¹ Mehiläinen 2/1921, Suomen Mehiläishoitajain liiton johtokunnan kokous.

kemusten perusteella, että innostus mehiläishoitoon oli Viipurin läänissä lisääntymässä⁴². Tilastoissa innostus näkyi yhteiskuntien määrän lisääntymisenä kuitenkin vasta viisi vuotta myöhemmin.

Tilastotietojen mukaan vuodesta 1931 lähtien yhteiskuntien määrä laski vähitellen vuoteen 1936 asti. Kesällä 1937 yhteiskuntien määrä kuitenkin lisääntyi uskomattoman paljon. Syksyllä 1936 Viipurin läänissä oli vielä 1594 yhteiskuntaa, mutta vuoden kuluttua niitä oli jo 3211. Muista lähteistä ei ole löydettävissä selityksiä sille, miksi nousujohteinen kehitys olisi kääntynyt laskuun, jonka jälkeen yhteiskuntien määrä olisi vuodessa kaksinkertaistunut. Niin suuri kasvu edellyttäisi valtavaa parveilua ja olemattomia talvitappioita, jotta se olisi selitettävissä luonnollisella lisääntymisellä. Ulkomailta ei tuolloin Suomeen tuotu mehiläisiä, joten silläkään lisääntymisestä ei voi selittää.⁴³ Ilmeisesti ennätyskasvu selittyy sillä, että tilasto oli jäänyt 1930-luvun alussa jälkeen todellisesta kehityksestä, mikä ainakin osittain korjaantui vuoden 1937 tilastoon tehtyjen korjauslaskelmien myötä.

Viipurin läänissä mehiläishoidon yleistymisen mahdollisti se, että mehiläishoidon opetusta oli saatavilla muuta maata enemmän 1920-luvun lopulta alkaen. Kesällä 1928 kurssit järjestettiin ainakin Hiitolassa ja Sortavalassa. Itä-Karjalan maanviljelysseuran järjestämällä kurseilla Sortavalassa oli 53 osanottajaa. Hiitolan kurssit järjesti Suomen Mehiläishoitajain Liitto, ja kurseilla oli viisitoista osanottajaa.⁴⁴ Kurseja pidettiin Hiitolassa myös seuraavina vuosina. Lisäksi liiton neuvoja kiersi lääniä pitäen neuvontatilaisuuksia muun muassa Kurkijoella ja Parikkalassa.⁴⁵

Vuonna 1928 perustettiin Viipurin lääniin uusi mehiläishoitoyhdistys. Kurkijoen Mehiläishoitajain yhdistys otti tehtäväkseen muun muassa jäsentensä hunajakaupan järjestämisen ja mehiläishoitokirjaston kokoamisen.⁴⁶ Paikallisyhdistyksen perustaminen kertoo selvästi toiminnan aktivoitumisesta, sillä samaan aikaan muualla Suomessa paikallisyhdistysten toiminta oli hiiptunut olemattomiin. Vuonna 1931 Mehiläinen-lehdessä kerrottiin koko maassa olevan enää kolme toimivaa paikallisyhdistystä, jotka olivat Kurkijoella, Terijoella ja Raumalla⁴⁷.

⁴² Mehiläinen 6/1924, Kertomus Suomen Mehiläishoitajain Liiton toiminnasta vuonna 1923.

⁴³ SVT 1 A Ulkomaankauppa 56-57.

⁴⁴ Mehiläinen 6-7/1928, Mehiläishoitokurssit Sortavalassa; Mehiläinen 8/1928, Mehiläishoitokurssit Hiitolassa.

⁴⁵ Mehiläinen 7/1929 Suomen mehiläishoitajain liiton työmaalta; Mehiläinen 9/1930, Pienkarjakurssit Hiitolassa.

⁴⁶ Mehiläinen 10/1928, Uusi paikallisyhdistys perustettu.

Muuta maata aktiivisempi toiminta mehiläishoidon parissa jatkui Viipurin läänissä koko 1930-luvun. Elokuussa vuonna 1933 perustettiin Karjalan Mehiläishoitajat ry. Yhdistyksen jäsenmäärä kasvoi 22:sta 123:en vuoteen 1938 mennessä, jolloin edelleen yhdistyksessä harmiteltiin, etteivät useiden merkittävien mehiläishoitoseutujen hoitajat vieläkään olleet liittyneet yhdistykseen. Yhdistyksen toiminta oli hyvin monipuolista. Yhdistyksen toimintasuunnitelmat sisälsivät havaintoasematoimintaa, neuvontaa, kerhoiltoja, retkeilyä, tiedotustoimintaa sekä hunajapurkkien ja jäsenten hunajan välittämistä. Yhdistys sai 1930-luvun lopulla taloudellista tukea Karjalan Kannaksen rahastolta sekä Rajaseutumäärärahaselta. Vuonna 1938 yhdistys sai myös oman neuvojan Viipurin läänin maanviljelysseuran avustuksella.⁴⁸

Viipurin läänissä maanviljelysseurat edistivät mehiläishoitoa poikkeuksellisen aktiivisesti. Mehiläishoito kuului sekä Viipurin läänin maanviljelysseuran että Itä-Karjalan maanviljelysseuran ohjelmaan. Viipurin lääni oli jaettu näiden maanviljelysseurojen kesken niin, että Itä-Karjalan maanviljelysseuran aluetta olivat Laatokan pohjois- ja itäpuoliset alueet, kun taas läänin läntiset osat kuuluivat Viipurin läänin maanviljelysseuran toimialueeseen.⁴⁹

Jo vuosina 1907-1918 Itä-Karjalan maanviljelysseura tuki ja valvoi Sortavalassa järjestettyjä mehiläishoitokursseja, mutta tämän jälkeen mehiläishoito jäi useiksi vuosiksi pois seuran ohjelmasta. Vuonna 1925 Itä-Karjalan maanviljelysseura antoi avustuksen Karjalan Mehiläishoitajien yhdistykselle kurssien järjestämiseksi, ja 1928 seura järjesti mehiläishoitokurssit Sortavalassa. Aktiivinen toiminta alkoi kuitenkin vasta 1930-luvun lopulla. Maanviljelysseura järjesti useita mehiläishoito- ja mehiläispesäntekokursseja. Lisäksi maanviljelysseura suunnitteli vuonna 1939 alkavaa mehiläishoitokilpailua, mutta sodan vuoksi kilpailu loppui lyhyeen.⁵⁰

Myös Viipurin läänin maanviljelysseura heräsi toimimaan mehiläishoidon edistämiseksi 1930-luvulla. Maanviljelysseura järjesti mehiläishoitokursseja, ja vuodesta 1938 lähtien Kannaksella toimi myös erityinen mehiläishoidon neuvoja. Viipurin läänin maanviljelysseuran 100-vuotiskertomuksen mukaan mehiläishoidosta oli kasvamassa huomattava tulolähde Etelä-Karjalassa, mutta työ jäi kesken, eikä tuloksia koskaan päästy näkemään.⁵¹

⁴⁷ Mehiläinen 5/1931, s. 95.

⁴⁸ Karjalan Mehiläishoitajat ry, Kiertokirje n:o 2/37; Karjalan Mehiläishoitajat ry, Kiertokirje n:o 2/38; Mehiläinen 2/1937, Noudatettava esimerkki.

⁴⁹ Murole 1962, 9.

⁵⁰ Murole 1962, 242.

3.4. Tasaisen kasvun Etelä-Pohjanmaa

Tasaisimman kehityksen alue oli Vaasan lääni. Siellä koko maailmansotien välinen aika oli mehiläishoidossa tasaista kasvua. Muutamat notkahdukset olivat vain vuoden mittaisia, joten niiden selitykset ovat todennäköisesti luonnollisia eli ilmoista johtuvia. Voimakkaimmin mehiläisyhteiskuntien määrä kasvoi Vaasan läänissä 1930-luvun puolivälistä lähtien. Kasvu ei kuitenkaan tapahtunut tasaisesti koko läänissä, ennemminkin päinvastoin. Etelä-Pohjanmaalle, muutaman kunnan alueelle, syntyi muun Suomen mehiläishoidosta lähes eristyksissä ollut vahva mehiläishoitoalue.

Vuonna 1920 Etelä-Pohjanmaan merkittävimmät mehiläishoitokunnat olivat Jalasjärvi ja Isonkyrö, Ilmajoen, Kauhajoen, Kurikan, Ylistaron ja Kauhavan seuratus perässä. Tilanne ei siitä muuksi muuttunut koko maailmansotien välisenä aikana. Vielä 1930-luvun lopulla puolet Vaasan läänin mehiläisyhteiskunnista oli Ilmajoen kihlakunnan alueella. Mehiläistiheys kasvoi, mutta alue ei juurikaan laajentunut. Etelä-Pohjanmaa pysyi omana mehiläishoitoaarekkeenaan varsinaisen mehiläishoitoalueen ulkopuolella.

Toisin kuin karjalaiset pohjalaiset eivät juuri pitäneet lehtien palstoilla ääntä itsestään. Tästä syystä mehiläishoidon kehityksestä ja siihen vaikuttaneista tekijöistä Pohjanmaalla tiedetään varsin vähän. Kuvaa pitää pyrkiä rakentamaan vain joidenkin yksittäisten mainintojen avulla.

Kuten muuallakin Suomessa paikallisyhdistystoiminta oli Pohjanmaallakin voimissaan 1920-luvun alussa. Vuonna 1921 perustettu Ylistaron ja Isonkyrön seudun mehiläishoitajien yhdistys otti heti mehiläishoidon neuvonnan tärkeäksi tehtäväkseen ja pyrki todella toimimaan jäsentensä eduksi. Yhdistys valitsi keskuudestaan J. L. Kaukosen nevojaksi ja hankki jäsentensä käyttöön vahanvalumuotin. Kauaa paikallisyhdistystoiminta ei Ylistarossakaan pitänyt mehiläishoitokipinää yllä, sillä jo vuonna 1924 J. L. Kaukonen kirjoitti mehiläishoidon olevan yhdistyksen alueella lamaannuksissa huonoista hunajavuosista johtuen.⁵²

⁵¹ Huitu 1947, 279.

⁵² Mehiläinen 2/1921, Työmaalta; Mehiläinen 1/1922, Työmaaltamme; Mehiläinen 4/1924, Muutamia hajanaisia tietoja Ylistaron mehiläishoitoyhdistykseltä.

Etelä-Pohjanmaan kurssitoiminnastakaan ei ole paljon tietoja. Vuosina 1920-21 mehiläishoitokurssit järjestettiin Kauhajoella, Kurikassa, Isossakyrössä ja Isojoella. Tämän jälkeen tiedetään ainoastaan vuonna 1932 järjestetyn kurssit Kauhajoella.⁵³ Ei kuitenkaan ole todennäköistä, että jatkuvaa mehiläishoidon kasvua olisi voitu pitää yllä ilman minkäänlaista neuvontaa tai opetusta, mutta ilmeisesti se ei tapahtunut valtakunnallisen yhdistyksen kautta, jolloin opetustoiminta olisi näkynyt Mehiläisen kirjoittelussa.

Maaviljelysseurojen roolikin jäi Vaasan läänissä vähäiseksi. Vuodelta 1920 tiedetään, että Kauhajoella pidetty kurssi oli Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseuran tilaama ja järjestämä. Lisäksi Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseura järjesti mehiläishoitokurssit Alahärmässä vuonna 1923.⁵⁴

Vuonna 1938 Kauhajoen mehiläishoitajat aloittivat mehiläishoitokilpailun. Heti ensimmäisen vuoden jälkeen saatiin kuitenkin havaita, että kilpailun tulokset jäivät huonoiksi. Tähän oli syynä Etelä-Pohjanmaata koetellut noseama. Vuonna 1939 laskettiin erityisesti Kauhajoella noin 35 % pitäjän yhteiskunnista kuolleen.⁵⁵

3.5. Mehiläishoitokartan harmaa alue

Mikkelin, Kuopion ja Oulun lääneissä mehiläishoito säilyi kokeiluasteella koko maailmansotien välisen ajan. Mehiläishoito pysyi näillä alueilla koko ajan muutamien kymmenien yhteiskuntien tasolla. Suomen virallisen tilaston mukaan vain Mikkelin läänissä päästiin yli sataan yhteiskuntaan 1930-luvun lopulla. Mikkelin läänin ja Kuopion maanviljelysseurat järjestivät kumpikin yhden mehiläishoitokurssit 1920-luvun alussa.⁵⁶ Siihen mehiläishoidon edistäminen näillä alueilla sitten jäikin.

Mehiläishoidon menestymisen mahdollisuuksia Oulun ja Kuopion lääneissä tutkittiin vuodesta 1931 alkaen Suomen Mehiläishoitajien havaintoasemilla Kuopiossa ja Madekoskella (Oulu).

⁵³ Mehiläinen 6/1920, Uutisia; Mehiläinen 8/1921, Työmaalta; Mehiläinen 9/1921, Johtamiani mehiläishoitokursseja kesällä 1921; Mehiläinen 6-7/1932, Yhdistyksemme järjestämiä mehiläishoitokursseja.

⁵⁴ Maa 6/1920, Suomen maanviljelijäin ammattijärjestön työmaalta; Maa 6/1923, Maaviljelijäin ammattijärjestön työmaalta.

⁵⁵ Mehiläinen 6/1939, Matkan varrelta.

⁵⁶ Maa 1/1921, Suomen maanviljelijäin ammattijärjestön työmaalta; Maa 6/1923, Maanviljelijäin ammattijärjestön työmaalta.

Muut Suomen Mehiläishoitajien havaintoasemat sijaitsivat Inkoossa, Terijoella ja Hämeenlinnassa. Kuopion ja Oulun havaintoasemien tarkoituksena oli selvittää, oliko mehiläishoito niinkin pohjoisessa taloudellisesti kannattavaa. Lisäksi havaintoasemat selvittivät, minkälaiset pesämallit ja hoitotavat eri alueille sopivat. Samalla havaintoasemat seurasivat satoon vaikuttavia tekijöitä kuten ympäristön kasvillisuutta ja sääoloja.⁵⁷

Oulun ja Kuopion havaintoasemilla yhdistys omisti kaikki havaintoaseman välineet mehiläispesiä ja hoitovälineitä myöten. Havaintojen tekoa varten asemilla oli pesävaat ja meteorologiset havaintovälineet. Havaintoaseman hoitajan tuli tehdä havaintoja päivittäin ja Kuopiosta säähavaintoja annettiin myös Meteorologiselle Keskuslaitokselle. Vähäisistä resursseista huolimatta havaintoasemien hoitajille pystyttiin maksamaan työstään pieni korvaus.⁵⁸

Jatkossa havaintoasematoiminta alkoi kärsiä resurssien puutteesta. Toimintaa pidettiin hyvin tärkeänä, mutta sen laajentamiseen ei ollut mahdollisuuksia. Oulusta ja Kuopiosta kertyi kovin vähän havaintoja, sillä Kuopiossa oli kaksi mehiläisyhteiskuntaa ja Oulussa vain yksi. Ajan myötä havaintoasemanhoitajien palkkoja ei voitu maksaa, ja havaintojen tekeminen jäi oman harrastuneisuuden varaan. Myös havaintoasemien hoitajien ammattitaidossa oli puutteita, joita yritettiin poistaa koulutuksella. Lopulta kesän 1933 jälkeen Kuopion ja Oulun havaintoasemat lakkautettiin, koska ”niiden toiminta ei nyt harjoitetussa muodossa vastannut tarkoitusta.”⁵⁹

Tulokseksi havaintoasematoiminnasta saatiin se, että kannattavan mehiläishoidon rajat Suomessa kaipasivat vielä lisäselvitystä. Madekosken tuloksista Maatalouskoelaitoksen kotieläinhoito-osaston johtaja Ilmari Poijärvi ja Inkoon havaintoaseman hoitaja Lauri Tuomanen tekivät sen johtopäätöksen, että ainakin Oulun seudulla oli mahdollisuuksia taloudelliselle mehiläishoidolle. Kuopion havaintoasemalta saadut heikot tulokset he selittivät hoitajan kokemattomuudella, joten kysymys kannattavuudesta jäi auki.⁶⁰

⁵⁷ Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1931, 34-35.

⁵⁸ Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1931, 4-5, 34.

⁵⁹ Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1932, 2-3; Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1933, 4.

⁶⁰ Poijärvi & Tuomanen 1937, 26.

4. MEHILÄISHOIDON PUITTEET

4.1. Tautien puristuksessa

Mehiläistaudeista ei ollut vielä 1900-luvun alussa suurta riesaa. 1910-luvun puolivälissä kuitenkin ongelmia alkoi aiheuttaa nosemaksiksi nimetty mehiläistäuti. Ensimmäiseksi nosema iski Uudenmaan mehiläistarhoihin. Ensimmäisten joukossa noseman tuhot joutui kokemaan Kirkkonummella mehiläisiä hoitanut Emil Linden. Keväällä 1913 suurin osa hänen pesistään oli hengettömiä. Vuotta myöhemmin sekä hänen että naapurin kaikki yhteiskunnat olivat kuolleet. Kuolleista mehiläisistä löydettiin nosemaitiöitä.⁶¹ Seuraavan vuoden lopulla kerrottiin saman taudin hävittäneen yhteiskuntia parin vuoden ajan myös Nummen pitäjässä. Sielläkin monilta kaikki mehiläiset olivat kuolleet.⁶²

Vuonna 1916 kirjattiin varmaankin suurimmat noseman aiheuttamat tuhot. Taudin kerrottiin monin paikoin tappaneen kaikki mehiläiset. Samana vuonna Samuli S. Salmenlinna kiersi Varsinais-Suomessa ja Lounais-Hämeessä tekemässä nosematutkimuksia. Hän tutki yli 800 yhteiskuntaa eikä matkallaan tavannut yhtään nosemasta vapaata pitäjää. Menneen talven jäljiltä tuhot olivat pahimmat Lounais-Hämeessä, mutta monin paikoin hävitys oli tapahtunut jo aiempina vuosina. Samaan aikaan Helsingin, Espoon, Kirkkonummen ja Kemiön pitäjissä tarkastuksia teki Rick Mickwitz. Hänen tarkastamistaan 154 tarhasta terveitä oli 47.⁶³

Tällaisten suurten tuhojen keskellä yleensä on tapana ryhtyä etsimään syyllisiä ja niin tälläkin kerralla. Äänekkäimmin esiin nostettu syy oli mehiläisten tuonti ulkomailta. Pohjoismaisen mehiläisen kannattajat ilmoittivat suureen ääneen, ettei pohjoismaisella mehiläisellä ollut koskaan ennen esiintynyt nosemaa, ennen kuin se nyt oli ulkomaisten rotujen mukana Suomeenkin tuotu. Tämä oli siinä mielessä helppo selitys, että Suomeen todellakin tuotiin 1910-luvulla paljon krainilaisia, italialaisia ja slaavilaisia rotuja sekä saksalaisia nummimehiläisiä. Osaltaan tuontia perusteltiin mehiläishoidon kehittämiseksi ja osittain sillä, ettei kotimaassa ollut riittävästi mehiläisiä tarjolla. Aivan aukoton tämä selitys tuontimehiläisten aiheuttamasta epidemi-

⁶¹ SKMHL 4/1914, Nosema apis –kulkutauti.

⁶² SKMHL 11-12/1915, Sikiömätä Nummella.

⁶³ Mehiläinen 12/1916, Nosemaa tutkimassa; Mehiläinen 1/1917, Nosemaa tutkimassa.

asta ei kuitenkaan ollut, sillä todistettavasti nosemaa oli esiintynyt Suomessa jo 1800-luvulla.⁶⁴ Todennäköistä onkin, että aikaisemmin noseman aiheuttamat kuolemat oli vain selitetty jollakin muilla syillä, koska tautia ei tunnettu. Mehiläistiheyden kasvettua noseman leviäminen helpottui ja siitä syntyi epidemia, jolloin kaikki kuolemat selitettiin noseamalla.

Tauti tappoi suuren osan Suomen mehiläisyhteiskunnista ja näin katkaisi mehiläishoidon nopeasti edenneen laajenemisen Suomessa. Tuhoisan taudin aiheuttamia vahinkoja ei voitu laskea vain kuolleina yhteiskuntina. Samalla myös mehiläishoidon houkuttelevuus ja maine tuottoisana sivuelinkeinona sai kolhun. Mehiläishoitoon sijoittaminen oli taudin vaivaamassa maassa huomattavasti suurempi riski kuin aiemmin. Vaikka aloitteleva hoitaja ei olisi nosemaa pelännyt, aloittaminen oli vaikeaa, sillä mehiläisiä oli entistä vähemmän myytävänä. Kurssien pitäminenkin vaikeutui, jos kurssipaikan mehiläiset olivat kuolleet ja opettajilla oli taudin vuoksi muutakin päänvaivaa kuin uusien mehiläishoitajien värvääminen.

Sota-ajan jälkeen kiinnostus mehiläishoitoa kohtaan oli nosemasta huolimatta edelleen suurta. Monet olisivat olleet halukkaita aloittamaan mehiläishoidon tai aloittamaan uudelleen pesien aiemmin kuoltua. Kaikille halukkaille ei ollut mehiläisiä tarjolla, ja kysyntää yritettiin tyydyttää tuomalla mehiläisiä Ruotsista. Tuonti oli kuitenkin vaikeaa, toimitukset myöhästivät ja kustannukset kasvoivat ennakoitua suuremmiksi.⁶⁵ Todennäköisesti kiinnostus johtui siitä, että sokeripulan vuoksi hunajan hinta oli edelleen korkea ja menekki hyvä.

Tautitilannetta seurattiin edelleen tiiviisti ottamalla näytteitä epäilyttävistä pesistä. Pahimman uskottiin kuitenkin olleen takanapäin. Kokemäen paikallisyhdistyksellä oli oma tarkastaja, joka kiersi tutkimassa tarhoja, neuvomassa ja tarvittaessa jopa tekemässä itse tarvittavat hoitotoimenpiteet noseman pitämiseksi kurissa. Tarkastajia tarhoja tutkimaan ja hoitajia neuvomaan olisi ehkä tarvittu enemmänkin, sillä Mehiläinen-lehdessä nimimerkki Kuhnuri valitti, että ”eräässä maaseutukaupungissa” nosemaan kuolleet pesät oli jätetty paikoilleen. Kukaan paikakunnalla ei enää uskaltanut aloittaa mehiläisten hoitamista, sillä kuolleista pesistä mehiläiset olisivat saaneet tauti-itiöitä, ja näin muidenkin pesät olisivat jossain vaiheessa sairastuneet.⁶⁶

⁶⁴ SKMHL 1/1918, Hiukan noseman ijästä Suomessa.

⁶⁵ Mehiläinen 5/1919, Tiedonantoja; Mehiläinen 7/1919, Keskushallinnon tiedonantoja.

⁶⁶ Mehiläinen 3/1920, Tiedonantoja; Mehiläinen 8/1920, Tarkastuksia on toimeenpantava.

Noseman suhteen koko 1920-luku oli aaltoliikettä. Monta kertaa jo luultiin, että taudista oli päästy eroon, kunnes se jälleen teki tuhojaan. Yhä uudelleen saatiin Mehiläisestä lukea samankaltaisia kirjoituksia. ”Kaikista varotoimenpiteistä huolimatta ei nosematauti ota hävitäkseen. Yksi ja toinen yhteiskunta sortui siihen viimekin talvena.”⁶⁷

Aloittelevia mehiläishoitajia varoitettiin noseman vaaroista ja muistutettiin, kuinka tärkeää oli aloittaa terveillä yhteiskunnilla. ”Ellei myyjä anna täyttä vakuutta siitä, että tarhansa on tuosta rutosta vapaa, emme sieltä osta mitään, ei mehiläisiä, pesiä, vahaa, hunajaa tai välineitä, vaikkapa saisimme puoli ilmaiseksi sillä niin vaarallista kuokkavierasta emme nykyiseen tai tulevaan tarhaamme halua.”⁶⁸ Samoin ulkomaisia tuontimehiläisiä vastustettiin noseman ja muidenkin tautien leviämisen pelossa. ”Ja älkäämme olko yhtä hanakoita enään kuin ennen tuotamaan vierasmaisia mehiläisiä tänne, ettemme saisi kaupanpäällisiksi ruttoja ja syöpäläisiä samalla.”⁶⁹

Noseman tekemät tuhot muuttuivat kuitenkin 1920-luvun kuluessa maakunnallisista paikallisiksi ja 1930-luvulla noseमasta kirjoitettiin enää hyvin harvoin. Nosematilanteen helpottaminen olikin ehkä suurin syy mehiläishoidon elpymiseen ja uuteen nousuun 1930-luvulla. Pelko mehiläishoidon tappioista väheni samaa tahtia noseman hiipumisen kanssa. Vaikka taudista ei oltu pääty täysin eroon yhä useampi mehiläishoitaja osasi toimia taudin ennaltaehkäisemiseksi, jolloin se ei enää päässyt leviämään entiseen tapaan.

Myös aikalaiset kokivat noseman vaikuttaneen erityisesti mehiläishoitajien mielialaan ja ikään kuin lamauttaneen mehiläishoitoväen vuosikymmeneksi. Taudin isku mehiläishoidolle oli niin kova, että toipuminen kesti pitkään. Näin voisi päätellä ainakin Eino Rantalan kirjoituksesta vuodelta 1928. ”Suuri oli tämän noseमारuton tuho mehiläisillemme, mutta vielä voimakkaammin iski rutto mehiläishoidon harrastajiin, jopa lannistaen monen uuraan aloitteen teki jänkin mehiläishoidollisia harrastuksia. Kokonaisuudessaan sai ns. mehiläisusko lamauttavan iskun ruton kautta. Noseमारuton tuhot olivat taloudellisia sikäli, että moni vankka mehiläisyhteiskunta sen kautta sai surmansa ja jo sellaisenaan uskomattoman suuri kansantaloudellinen kato, mutta ruton tuhot olivat myöskin henkistä laatua ja sellaisena vaikuttivat edellistä tu-

⁶⁷ Mehiläinen 9/1928, Yhtä ja toista kuluvan vuoden varrelta.

⁶⁸ Mehiläinen 2/1924, Vasta-alkajain osasto.

⁶⁹ Mehiläinen 11/1923, Mehiläishoidon valo- ja varjopuolia.

hoisammin yleiseen mehiläisuskoon maassamme.”⁷⁰ Samansuuntaisia mietteitä oli myös Samuli S. Salmenlinnalla. ”Ne ovat aiheuttaneet suoranaisia aineellisia tappioita lukuisille mehiläishoitajillemme. Mutta niiden välillinen, tai sanoisinko moraalinen vaikutus innostuksen laimentajina ja harrastuksen hävittäjinä varsinkin aloittelevien kokemattomien mehiläishoitajien riveissä on ollut vielä turmiollisempi.”⁷¹

Vaikka nosematilanne olikin helpottanut, uusia tauteja oli nousemassa varjostamaan mehiläishoitoa. Pohjois-Amerikassa opintomatalla käynyt Paul Mickwitz varoitti suomalaisiakin mehiläishoitajia jo vuonna 1910 sikiötautien vaaroista. Tuolloin sikiötaudit olivat Suomessa hyvin harvinaisia, mutta niiden tarttuvuuden ulkomailla nähnyt Mickwitz uskoi, että ne voisivat tehdä suuria tuhoja Suomessakin.⁷²

Mickwitzin varoitukset sikiötautien vaaroista ehtivät mehiläishoitajien mielistä jo unohtua ennen kuin ne osoittautuivat aiheellisiksi 1930-luvulla. Vuonna 1932 Lauri Tuomanen ei vielä pitänyt tarpeellisena lainkaan kuvata sikiötauteja kirjoittaessaan mehiläisten vihollisista ja taudeista. ”On muitakin tauteja, jotka ovat pääasiassa sikiötauteja. Kun näitä tauteja ei tällä kertaa maassamme esiinny, sikäli kuin tiedän, jätämme nämä.”⁷³ Ensimmäiset kirjoitukset sikiötautien tuhoista julkaistiin Mehiläisessä vuonna 1934. Kuten nosematuhojen alkuaikoina nytkin Samuli Salmenlinna otti mehiläistautien vastustamisen asiakseen. Hänen tiedossaan oli jo aiemmiltakin vuosilta sikiötautitapauksia Lounais-Suomesta.⁷⁴

Koska tautien kanssa ei Suomessa oltu jouduttu liiemmin tekemisiin aiemmin, niiden tunnistaminen ja nimeäminen oli vielä hataraa. Nimitykset ja tautien kuvaukset kuitenkin vakiintuivat nopeasti. Kyse oli kahdesta sikiötaudista. Toista kutsuttiin hyväntapaiseksi tai eurooppalaiseksi sikiömädäksi, ennen kuin sen nimeksi vakiintui toukkamätä⁷⁵. Toinen taas tunnettiin pa-

⁷⁰ Mehiläinen 11-12/1928, Onko mehiläishoidolla edellytyksiä Suomessa?

⁷¹ Mehiläinen 1/1929, Mietelmiä vuosien vaihteessa.

⁷² Mickwitz 1910, 1, 13.

⁷³ Siipikarja 21/1932, Mehiläisten hoito olkipesässä.

⁷⁴ Mehiläinen 8-9/1934, Hyväntapainen sikiömätä; Mehiläinen 10/1934, Sikiötaudeista maamme mehiläistarhoissa.

⁷⁵ Toukkamätä on *Melissococcus pluton* -bakteerin aiheuttama mehiläissikiöiden tauti. Tartunnan saaneen toukan suolessa bakteeri lisääntyy ja kuluttaa ravintoa, jolloin toukka näyntyä ja usein kuolee. Toukkamätä vaivaa mehiläisyhteiskuntaa alkukesällä, mutta kesän edetessä taudin oireet usein lievenevät tai jopa katoavat kokonaan. Kauko & Ruottinen 2003, 136.

hanlaatuksena tai amerikkalaisena sikiömätänä, kunnes käyttöön vakiintui nimitys esikotelomätä⁷⁶.

Salmenlinna pelkäsi sikiötautien leviämisen johtavan samanlaiseen tilanteeseen kuin noseman pahimpana tuhokautena. Enemmän kuin sikiötauteja ja nosemaa Salmenlinna pelkäsi mehiläishoitajien tietämättömyyttä ja välinpitämättömyyttä näistä taudeista, jotka jarruttivat mehiläishoidon edistymistä ja laajenemista. Hän laski kuitenkin toivonsa lainsäädäntöön, jonka oli määrä helpottaa taistelua mehiläistauteja vastaan.⁷⁷

Pahiten sikiötaudeista, kuten nosemastakin, kärsi Lounais-Suomi. Alueella, jolla mehiläistiheys oli suurin, myös kulkutaudeilla oli parhaimmat menestymismahdollisuudet. Alueen tilanne oli niin vakava, että Varsinais-Suomen maanviljelysseura tuli siihen tulokseen, ettei alueen mehiläishoidolla ollut kehittymisen edellytyksiä, ellei tauteja saataisi kuriin. Mehiläishoidon todettiin jo taantuneen tautien takia. Johtokunta päätti esittää maatalousministeriölle, että mehiläistautiasetus, josta Suomen Siipikarjanhoitajain Liitto oli jo aiemmin tehnyt esityksen, olisi saatava mahdollisimman nopeasti.⁷⁸

Sikiötautien lisäksi vahakoi yleistyi riesaksi asti Suomen mehiläistarhoissa 1930-luvun lopulla. Lauri Tuomasen mielestä vahakoin toukkien aiheuttama tuho voi olla jopa suurempi ja kohtalokkaampi kuin noseman aiheuttama hävitys. Vuonna 1939 K. Juntunen tiedotti vahakoin tehneen Salon seudulla pahaa jälkeä. Koivitsauksen levitessä sen pelättiin uhkaavan jopa koko mehiläishoitoa.⁷⁹

4.2. Ilmaston armoilla

Suomen maatalouden historiassa maailmansotien välinen aika tunnetaan erityisen suotuisana lämpimänä ilmastovaiheena. Talvet lyhenivät ja kasvukausi piteni. Kevät tuli aiempaa varhaisemmin, mutta vielä suurempi muutos tapahtui syksyissä, jotka olivat poikkeuksellisen leutoja.

⁷⁶ Esikotelomädän aiheuttaja on *Paenibacillus larvae* -bakteeri, joka siirtyessään toukan suolesta kudoksiin aiheuttaa eräänlaisen verenmyrkytyksen. Toukka kuolee kennon peittämisen jälkeen esikotelovaiheessa. Tauti johtaa usein mehiläisyhteiskunnan kuolemaan. Kauko & Ruottinen 2003, 133.

⁷⁷ Mehiläinen 4/1937, Mietteitä mehiläishoidon tulevaisuudesta maassamme.

⁷⁸ Maa 2/1939, Maanviljelijäin ammattijärjestön työmaalta.

⁷⁹ Siipikarja 4/1939, Keväällä huomattavaa; Mehiläinen 3/1939, Vahakoit ja niiden vastustaminen; Mehiläinen 4/1939, s. 64.

Maatalous hyötyi ilmaston lämpenemisestä pidempänä viljelykasvien kasvukautena ja karjan laiduntamiskautena.⁸⁰

Mehiläishoidollekaan ilmaston lämpenemisestä ei ollut haittaa, mutta ei myöskään vastaavaa hyötyä kuin maanviljelylle. Mehiläishoidon kannalta ratkaisevaa on lämmön, auringon ja sateen ajoittuminen ja rytmittyminen. Kasvukauden piteneminen syksystä ei todennäköisesti vaikuttanut mehiläishoitoon paljoakaan, sillä ratkaisevaa on kevään ja satokauden sää. Kevään sää vaikuttaa siihen, miten vahvaksi mehiläisyhteiskunta ehtii kehittyä ennen varsinaista satokautta. Esimerkiksi kylmän ja epävakaisen kevään aikana mehiläisyhteiskunta ei ehdi vahvistua eli kasvattaa mehiläisjoukkoaan mahdollisimman suureksi kesän satokaudelle. Maailmansotien välisenä aikana hyvä kevätkehitys oli erityisen tärkeä tarhan laajentamisesta tai edes talven tappioiden korjaamisesta haaveilleelle hoitajalle. Yhteiskuntien lisääntyminen tapahtui parveilemalla, sillä yhteiskuntia ei juurikaan keinotekoisesti jaettu. Parveillakseen pesän piti kehittyä vahvaksi, ja lisäksi itse parveilutapahtuma edellytti kaunista säätä.

Hunajan pääsato alkaa Suomessa sunnilleen juhannukselta, ja satokauden sää lopulta ratkaisee sen, miten paljon hunajaa mehiläiset saavat kerättyä. Suomessa hunajan satokausi on niin lyhyt, että sään vaihteluilla on suuri vaikutus kokonaissatoon. Sateella mehiläiset vain syövät hunajaa varastojen kartuttamisen sijaan ja kuivuus puolestaan kuivattaa myös meden kukista.

Suomen ilmastokaan ei suosinut mehiläishoitajia 1920-luvulla. Samuli Salmenlinna listasi Mehiläisessä vuonna 1929 mehiläishoidon vastoinkäymisiä, jotka muun muassa näkyivät ”tällä vuosikymmenellä ns. huonoina vuosina – mitättöminä hunajasatoina ja suurena kuolevaisuutena epäedullisten talvien ja kevätaikojen, sateisten kesien ym. luonnonoikkujen seurauksena.”⁸¹ Vaikka huonoja ilmoja oli valiteltu koko 1920-luku, vuosi 1928 oli ilmeisesti heikoin kaikista. Silloin Matti Järvi kuvasi hunajasatoa synkin sanakääntein. ”Se tuli tänä kesänä niin huono, että maamme nykyiseen mehiläiskantaan katsoen, ei sellaista ole saatu kokea vuosikymmeniin. Syy tähän on myöskin jokaiselle selvä ilman selittämättä, sillä kesä on ollut niin oikullisen sateinen ja kylmä, että sellaista ei ole ollut miesmuistiin.”⁸²

⁸⁰ Jutikkala 1982, 207.

⁸¹ Mehiläinen 1/1929, Mietelmiä vuosien vaihteessa.

⁸² Mehiläinen 8/1928, Hunajasato ja sen kauppa.

On kuitenkin huomattava, etteivät olosuhteet säänkään puolesta olleet aina samanlaiset koko maassa. Tosiasiassa erot saattoivat eri puolilla maata olla hyvinkin suuria. Esimerkiksi Suomen Mehiläishoitajain Liiton vuoden 1921 sadosta keräämät tiedot kertovat suurista alueellisista vaihteluista. Tuona kesänä Viipurin ja Uudenmaan lääneissä päästiin lähes 25 kilon keskisatoihin siinä, missä Turun ja Porin läänissä jäätiin alle kymmeneen kiloon. Kuntien vertailu osoittaa vieläkin suurempia eroja. Liedosta keskisadoksi ilmoitettiin vain yksi kilo, mutta sekä Helsingissä että Tikkurilassa oli päästy yli 60 kiloon. Syyksi Länsi-Suomen heikkoihin satotuloksiin kerrottiin ”pitkä, sietämätön kuivuus”.⁸³

Säiden parjaaminen lehtien palstoilla väheni 1930-luvulla. Tosin edelleen jos sääoloista jotain mainittiin, niissä oli yleensä jotain parannettavaa. Kun Siipikarjanhoitajain Liitto keräsi tietoja vuoden 1936 hunajasadosta ja siihen vaikuttaneista tekijöistä, vastauksiksi saatiin koko Suomen kesäsäiden kirjo. Joillakin paikkakunnilla valiteltiin kuivuutta ja toisaalla taas sateita, mutta muutamilla paikkakunnilla myös keuhuttiin kevään ja kesän edullisia säitä.

Sään suhteen kyse oli myös siitä, miten kukin sään koki. Yleensä ei niin hyvää säätä olekaan, että joku kehtaisi sitä kehua. Kesän säät voisivat aina olla jossain suhteessa paremmat. Yleisesti ottaen Suomen ilmasto ei aiheuttanut esteitä mehiläishoidolle. Oli hyvin tiedossa, että Suomessa mehiläisyhteiskunnan keräämä hunajasato olivat keskimäärin suurempia kuin monissa muissa Euroopan maissa.⁸⁴ Aina voi kuitenkin toivoa parempaa.

4.3. Sota-ajan huolet, lama-ajan aktiivisuus

Jo ensimmäisen maailmansodan alkaminen osoitti sen, että edes Suomen mehiläishoitajat eivät eläneet irrallaan muusta maailmasta. Mehiläisten ja mehiläishoitotarvikkeiden saanti ulkomailta vaikeutui. Mehiläisten tuonti oli helpottanut mehiläisyhteiskuntien suurta kysyntää kotimaassa, mutta sodan alettua tätä mahdollisuutta ei enää ollut. Yhteiskuntien kysyntä oli kuitenkin voimakasta ja hinnat nousivat heti.⁸⁵ Useiden mehiläishoitajien kohtaloksi koitui kuitenkin sokerin saannin katkeaminen. Jo useiden vuosien ajan oli totuttu siihen, että jos pesän ruokavarat olivat keväällä vähissä, mehiläisille voitiin syöttää sokeria. Monien suunnitelmat

⁸³ Mehiläinen 6/1923, Mehiläishoidollista tilastoa vv. 1921-22.

⁸⁴ Mehiläinen 9/1923, Pohjoismainen mehiläishoitajain kongressi Göteborgissa.

⁸⁵ SKMHL 5-6/1915, Suomen Siipikarjan- ja Mehiläishoitoyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1914.

kuitenkin pettivät, kun sokeri olikin loppu, ja pesät kuolivat keväällä nälkään.⁸⁶ Mehiläishoitajat olisivatkin halunneet saada sokerikomitean pitäjiin jakamasta sokerista osuutensa pitääkseen yhteiskunnat hengissä.⁸⁷ Keväällä 1917 mehiläishoitajat olivatkin oikeutettuja saamaan kaksi kiloa sokeria mehiläisyhteiskuntaa kohti, mutta koska sokeria päästiin jakamaan vasta huhtikuun lopulla, se tuli liian myöhään eikä vastannut tarkoitustaan.⁸⁸

Sodan päätyttyäkin säännöstely näkyi mehiläishoitajienkin arjessa. Mehiläisten ruokintaan sokeria sai syksyin kevään kulloinkin erikseen määrätyn annoksen. Niukka ruokatilanne taas näkyi kurssi-ilmoituksissa. Vuonna 1918 Sortavalan mehiläishoitokurssit kärsivät osanottajapulasta, koska paikkakunnalta ei saanut ruokaa. Vuoden 1919 Lahden kurssien ilmoituksessa sen sijaan luki ”ruokaa saatavana, leipä tai kortit mukaan!”⁸⁹

Vuonna 1939 toisen maailmansodan alkaminen herätti pelon siitä, että yli kahdenkymmenen vuoden takaiset tapahtumat uusiutuvat. Tärkein kysymys mehiläishoidon kannalta oli se, voisiko sokerin saanti jälleen katketa täysin. Jos sokeria ei saisi, kuolisivatko jälleen lukuisat pesät nälkään? Nälkäkuolemia tuskin kuitenkaan nähtiin, sillä sokerin säännöstelyn alettua kansanhuoltoministeriö myönsi seitsemän kiloa sokeria mehiläisyhteiskuntaa kohti talviruokintaa varten.⁹⁰

Vaikka nälkäkuolemat vältettiin, kohtasi tuho monia mehiläisyhteiskuntia sodan alettua Suomessa. ”Rakas synnyinmaamme, kallis esi-isiltä peritty Suomenniemi, on suuressa ahdingossa. Jokainen tietää, mikä meitä on kohdannut. Suuria elämänarvoja on vainolainen jo tuhonnut ja yhä enemmän se himoitsee tuhotakseen. Tuholta eivät ole säilyneet nekään pikkueläimet, joiden hoidosta näillä palstoilla olemme yhtä ja toista kirjoitelleet. Varmaankin on laskettava sadoissa hävitettyjen mehiläiskuntien lukumäärä.” ”Suotavaa on, että niistä tarhoista, joiden vakinaiset hoitajat ovat jossakin maattamme puoltamassa ja vapauttamme vaalimassa, naapurit huolehtivat.”⁹¹

⁸⁶ SKMHL 2/1917, Mehiläishoitajien muistettava kevättalvella.

⁸⁷ SKMHL 2/1917, Useiden mehiläishoitajien tekemä kysymys.

⁸⁸ Mehiläinen 4/1917, Sokeriasia ratkaistu myönteisesti; Mehiläinen 5/1917, Hiukan pakinaa mehiläissokerista.

⁸⁹ SKMHL 10/1918, Työmaalta; Mehiläinen 7/1919, Ilmoituksia.

⁹⁰ Siipikarja 9/1939, Muutamia vartenotettavia seikkoja; Mehiläinen 6/1939, Mehiläishoitajille 7 kg sokeria mehiläiskuntaa kohti.

⁹¹ Siipikarja 12/1939, Mehiläistarhan tehtävät nykyoloissa.

Maailmansotien välillä mehiläishoitoonkin vaikutti 1930-luvun taloudellinen lamakausi. Suorimmin pula-aika näkyi hunajakaupassa, mutta aikalaiset kokivat pula-ajan vaikuttaneen myös mehiläishoidon kiinnostavuuteen. Mehiläisessä O. A. Heino uskoi mehiläishoidon vilkastumisen johtuneen pula-ajasta, ”jolloin ihmisille tulee halu itseyritteliäisyyteen ja huonon työajan vuoksi monelle jää aikaa kotoisiin askasteluihin”.⁹² Mehiläishoitajien opinto- ja neuvottelupäivilläkin vuonna 1932 tuotiin esiin mehiläishoidon kasvanut vetovoima taloudellisesti vaikeana aikana. ”Tähän vaikuttanevat etupäässä ne hyvät kokemukset, joita meillä on saavutettu järkipäisestä mehiläishoidosta. Pienet perustamiskustannukset, suhteellisen hyvät satotulokset ovat olleet omiaan tällaisena ahtaana aikana houkuttelemaan yhä uusia ja uusia mehiläishoitajiksi antautumaan. Kun maassamme ei viime aikoina ole ollut sanottavampaa vastusta mehiläistaudeistakaan, niin on tämäkin varmistanut tilannetta.”⁹³ Erik Bruun (sittemmin Martimo) uskoi, että rahantarve ajoi ihmisiä etsimään uusia tulonlähteitä. ”Olosuhteiden pakottamana, vaikean rahataloudellisen ajan vaikutuksesta on monen mielessä kuitenkin taas se ajatus voimistunut, että mehiläisetkin voisivat tuoda kortensa kekoon ja voisi isäntä niidenkin avulla saada pienen mutta sievoisen lisätulon kukkaroonsa. Näin ollen ei tunnu laisinkaan oudolle kun eri puolilta maata harrastus näyttää kasvamistaan kasvavan.”⁹⁴

Myös vuonna 1931 perustettu Pienkarjanhoitajain Liitto perusti toimintansa sille ajatukselle, että hankalassa taloudellisessa tilanteessa piti erityisesti kiinnittää huomiota lisäansioiden hankkimiseen. Tästä syystä pienkarjanhoito kaipasi entistä enemmän huomiota. ”Pienkarjanhoito, - erityisesti siipikarjan- ja mehiläishoito, - on tänä aikana paremmin kuin milloinkaan ennen kyennyt näyttämään miten arvokkaaksi tueksi se voi muodostua yrittäjilleen.”⁹⁵

4.4. Yhdistystoiminnalla neuvontaa mehiläishoidon edistämiseksi

Suomen Mehiläishoitajain Liitto perustettiin mehiläishoitajain kokouksessa Lahdessa 3.10.1916. Uuden yhdistyksen johtokuntaan valittiin kirkkoherra A. Mäkinen, opettaja M. Järvi, opettaja E. Rantala, maisteri M. Sauramo, puutarhuri K. Vanamo, opettaja H. Saastamoinen ja maisteri S. Salmenlinna.⁹⁶ Tässä joukossa oli pitkään mehiläishoidon edistämiseksi työtä

⁹² Mehiläinen 1/1932, Vähän mehiläisistäni.

⁹³ Mehiläinen 2/1932, Tervetuloa Suomen mehiläishoitajain Opinto- ja neuvottelupäiville Viipuriin 7.2.1932.

⁹⁴ Mehiläinen 7/1933, Onko perinpohjainen ammattikoulutus tarpeellinen.

⁹⁵ Pienkarjatalous 1/1931, Matkalle lähdeäessä.

⁹⁶ Mehiläinen 10/1916, Toinen yleinen mehiläishoitajain kokous.

tehneitä miehiä, mutta myös tuoreita voimia. Alfred Mäkinen mehiläishoitokouluineen oli jo tuolloin suomalaisen mehiläishoidon legenda. Mehiläisen palstoilla näkyvimmin heistä esiintyivät Matti Järvi, Kaarlo Vanamo ja Samuli Salmenlinna.

Yhdistyksen äänenkannattajaksi siirtynyt kerran kuukaudessa ilmestynyt Mehiläinen oli aloittanut toimintansa jo vuoden 1916 alusta. Oman lehden ilmestyminen oli mehiläishoitajille suuri tapaus. ”Onpa siis lopultakin lyönyt hetki, jolloin maamme mehiläiskansa saapi tervehtiä oman äänenkannattajansa ilmestymistä, lehden, joka kaikenkarvaisen navettaelämistön holhouksesta vapaana tulee antautumaan yksinomaan mehiläishoitajain aatteita ja rientoja palvelemaan.”⁹⁷

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen mehiläishoitajien yhdistystoiminta eli Suomessa kukoistuskauttaan. Vuonna 1919 liitolla oli 38 paikallisyhdistystä ja lisää syntyi jatkuvasti. Myös Mehiläisen levikki oli odottamattoman laajaa, ja alkuvuoden numeroiden osalta painos loppui kesken.⁹⁸

Syy yhdistystoiminnan suureen suosioon oli mikäpä muukaan kuin jäsenyydestä koitunut hyöty. Tuolloin hyöty oli erityisen suuri, sillä sokeripulan vaivaamassa maassa mehiläisten ruokintasokerin saanti oli sidottu yhdistyksen jäsenyyteen. Yhdistyksen jäsenet saivat tilata määrätyn maksimimäärän yhteiskuntaa kohti ruokintasokeria elintarvikeministeriön määräämään hintaan lähettämällä tilauskaavakkeen liitolle.⁹⁹ Tällainen käytäntö toi yhdistykseen mukaan ”sokerijäseniä”, joita jäsenyys ei enää sokerinsaannin vapauduttua kiinnostanut.

Sokerin jakaminen olikin yhdistyksen näkyvintä toimintaa kurssitoiminnan ohella, kunnes vuonna 1921 sokeria ei enää mehiläisten ruokintaan anottu. Ruokintasokerin hinta oli kivunnut niin korkeaksi, ettei sitä enää kannattanut hankkia. Jo kesällä 1920 liitto kehotti mehiläishoitajia varaamaan mehiläisille riittävästi hunajaa talviruuaksi, koska ruokintasokerin hinta oli jo hunajan hintaa korkeampi.¹⁰⁰

Yhdistystoiminta alkoi hiipua yhtä nopeasti kuin sokerin jako loppui. Vuonna 1922 Samuli Salmenlinna kirjoitti paikallisyhdistysten toiminnasta ja totesi suurimman osan olevan olemas-

⁹⁷ Mehiläinen 1/1916, Mehiläisen ilmestymisen johdosta.

⁹⁸ Mehiläinen 4/1919, Ilmoituksia; Mehiläinen 12/1919, Neljännen taipaleen päässä.

⁹⁹ Mehiläinen 8/1919, Ilmoituksia.

sa vain paperilla, toimintaa useilla yhdistyksillä ei enää ollut. Syiksi hän epäili ”sokerijäsenyyttä”, sota- ja pula-alan vaikeuksia, joiden kanssa osittain samaan aikaan osui myös nose-man tuhokausi, innostuksen puutetta ja hoitajien asumista hajallaan.¹⁰¹ Toimivatkin paikallisyhdistykset joutuivat kokemaan jäsenten kaikkoamisen. Pirkkalan mehiläishoitoyhdistyksestä kirjoitettiin: ”Joitakin on myöskin yhdistyksestä eronnut. Ne eivät katso olevan yhdistyksessä olemisesta mitään hyötyä kun sokeriakin saa jo vapaasti – ovat siis olleet n.s. sokerijäseniä – ja eivät katso yhteisistä kokouksista olevan mitään oppimista.”¹⁰²

Suomen Mehiläishoitajain Liitolla oli vuoden 1921 lopussa yli 2000 jäsentä.¹⁰³ Tämän jälkeen jäsenmäärä alkoi laskea eikä laskulle näyttänyt tulevan loppua. Kymmenen vuotta myöhemmin yhdistyksellä, joka oli jo vaihtanut nimensäkin Suomen Mehiläishoitajiksi, oli enää 401 jäsentä.¹⁰⁴ Samaa tahtia väheni myös Mehiläisen levikki. Vuonna 1923 Mehiläisen levikki oli vielä 900 kappaletta, kun seuraavana vuonna tilauksia tuli enää 600.¹⁰⁵ Ilmeisesti yhdistyksen johdossa innostus hiipui samoihin aikoihin. Kirjoituksia Mehiläiseen ei tullut enää entiseen tapaan, vaan lehti näyttää jääneen päätoimittaja Matti Järven huoleksi. Esimerkiksi numeroon 9/1924 ei ollut Järven lisäksi kirjoittanut kukaan muu.

Taloudellisesti yhdistys joutui koko ajan elämään niukkuudessa. Valtiolta saadun avustuksen turvin toimintaa oli kuitenkin mahdollista pyörittää. Kun vuosille 1925-1927 yhdistys ei saanutkaan valtiolta avustusta, sen toimintaedellytykset romahtivat. Yhdistys yritti aluksi sinnikkäästi järjestää kursseja ja neuvontaa ja julkaista Mehiläistä, mistä aiheutui yhdistyksen huomattava velkaantuminen. Vuonna 1926 Mehiläinen ei ilmestynyt enää lainkaan.¹⁰⁶

Vuoden 1925 viimeisen Mehiläisen väliin oli liitetty lisälehti, jossa toimitus raskain mielin ilmoitti lehden lopettamisesta. ”Vastenniellinen on toimitukselle nyt kymmenvuotisen yhteistyön päätteeksi kirjoittaa Mehiläisen lukijoille tämä kirjoitus. Mutta ankaralle totuudelle ei mitään mahda, Mehiläisen ilmestymistaipale on taivallettu.” Tulevaisuudelta toivottiin kuitenkin parempaa. ”Kun mehiläishoitajamme kaikki tajuavat yhteenkuuluvaisuuden merkityksellisen voiman, niin he eivät jätä asiain hoitoa yksityisten varaan. Me rohkenemme toivoa, että

¹⁰⁰ Mehiläinen 7/1920, Mehiläissokeri; Mehiläinen 2/1921, Suomen Mehiläishoitajain Liiton johtokunnan kokous.

¹⁰¹ Mehiläinen 1/1922, Tulevaisuuden tehtäviä.

¹⁰² Mehiläinen 3/1922, Työkentältä.

¹⁰³ Mehiläinen 6-7/1922, Katsaus maamme mehiläishoidon kehitykseen.

¹⁰⁴ Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1931, 4.

¹⁰⁵ Mehiläinen 6/1924, Kertomus Suomen Mehiläishoitajain Liiton toiminnasta vuonna 1923; Mehiläinen 7/1924, Suomen Mehiläishoitajain Liiton hallintoneuvoston kokous.

uusi sukupolvi vie mehiläishoitomme sitä tietä, jolle nyt vasta on ura avattu ja synnyttää uusia ammattilehtiä, niin kuin muissakin maissa, keskinäiseksi siteeksi yhteiselle työlle.”¹⁰⁷

Huolimatta synkistä tunnelmista Mehiläisen lakkautuksen hetkillä lehti ei ehtinyt levätä kuin vuoden. Jo vuonna 1927 Mehiläinen ilmestyi jälleen. Tosin tuon vuoden ajan ilmestymisestä huolehti omalla kustannuksellaan liikemies E. K. Krause. Seuraavana vuonna valtionapua jälleen saanut Suomen Mehiläishoitajain Liitto otti Mehiläisen vastuulleen.¹⁰⁸

Vaikka valtionapu alkoikin uudelleen, oli velkaisen yhdistyksen toiminta edelleen vaikeaa. Vaikeudet saivat mehiläishoitoväen jälleen etsimään yhteistyökumppania siipikarjanhoitajista. Kesäkuussa 1930 Suomen Mehiläishoitajain Liitto lakkautettiin, ja Suomen Siipikarjanhoitajain Liiton alajaostoksi perustettiin Suomen Mehiläishoitajat –niminen yhdistys. Alajaosto toimi itsenäisesti, mutta se oli taloudellisesti yhteydessä Suomen Siipikarjanhoitajain Liittoon. Uusi yhdistys jatkoi Mehiläisen julkaisemista entiseen tapaan.¹⁰⁹

Mehiläishoitajien siirtyessä Siipikarjanhoitajain Liiton suojelukseen pienkarjan – siipikarjan, kaniinien ja mehiläisten – hoitajat toimivat saman yhdistyksen alla, mutta yhteisymmärrystä siitä ei seurannut. Vuonna 1931 Suomen Siipikarjanhoitajain Liitto sai kilpailijan, kun Pienkarjanhoitajain Liitto ja sen äänenkannattaja Pienkarjatalous perustettiin. Pienkarjanhoitajain Liitto perustettiin protestiksi, mikä näkyi Pienkarjatalouden kirjoittelussa. Mielipiteet tuotiin suorasanaisesti julki, tosin nimimerkkien suojassa.

Uuden liiton perustamista kommentoi Pienkarjatalouden vakiopakinoitsija Seppo. ”Ei tarvitse ihmetellä, jos on tälläkin alalla syntynyt toinen liitto, jota ei ole perustettu ihan yksinomaisesti kananhoitajia varten, vaan joka sulkee piiriinsä myös muun pienkarjan hoitajat. Ja eivätköhän ne letkaukset, joita pienkarjaväki sai niellä viime keväänä pidetyssä S. S. Liiton vuosikokouksessa, osoittaneet mahdollisimman selvästi sitä, että mainitulla liitolla ei ole lainkaan halua tukea esim. mehiläishoitoa ja avustaa varsin sekavassa tilassa olevaa kaniininhoitoamme, joita avoimesti mm. lounaissuomalaisen liikemiesten t. kana- ja rehumiesten hyvin tunnettu valistaja leimasi loukkaavilla nimityksillä.”¹¹⁰

¹⁰⁶ Mehiläinen 11-12/1928, Mehiläisen taloudenhoidosta; Mehiläinen 1/1930, Uusi vuosi, uusia toimia.

¹⁰⁷ Mehiläinen 11-12/1925, Taipale taivallettu (lisälehti).

¹⁰⁸ Mehiläinen 11-12/1928, Mehiläisen taloudenhoidosta.

¹⁰⁹ Mehiläinen 5-6-7-8/1930, Työkentältä.

¹¹⁰ Pienkarjatalous 1/1931, Tien ohesta.

Uusi liitto jakoi myös mehiläishoitajia eri leireihin. Mehiläishoitajien näkyvimmäksi edustajaksi Suomen Siipikarjanhoitajain Liittoon jäi Lauri Tuomanen, jonka kynästä oli lähtöisin suurin osa sekä Mehiläisen että Siipikarjan mehiläishoitokirjoituksista 1930-luvulla. Pienkarjatalouden toimituskuntaan liittyivät Matti Järvi ja Eino Rantala. Lisäksi avustajien joukossa oli muun muassa Alexander Bogdanoff. Lauri Tuomanen epäili myös Einari Kaskimiehen kuuluvan uuden liiton tukijoukkoihin, vaikka Kaskimies ei koskaan ainakaan omalla nimellään kirjoittanut Pienkarjatalouteen.¹¹¹

Pienkarjatalouden kirjoitusten mukaan Pienkarjanhoitajain Liitto oli valmis yhteistyöhön ja toimimaan kaikin tavoin alan hyväksi. Mehiläishoidon osalta tämä näkyi suhtautumisessa mehiläishoitokouluun. Vuonna 1934 Siipikarjanhoitokoululla järjestettiin kuukauden kestänyt mehiläishoitokoulu. Pienkarjataloudessa pakinoitsija Seppo tervehti ilolla mehiläishoitokoulun alkamista, mutta ihmetteli sitä, että opettajana oli yksin Lauri Tuomanen, vaikka Suomesta olisi hänen avukseen löytynyt useita kokeneita mehiläishoitajia. ”Kun kyseellinen koulu toimii valtion varoilla, olisi hämmästyttävää, ellei näin päteviä voimia haluttaisikaan mukaan yhteiseen työhön. Toivottavasti ei ’karsinoimista’ minkään syyn varjolla tule tapahtumaan.”¹¹²

Pienkarjatalous antoi Pienkarjanhoitajain Liiton toiminnasta hyvin toimeliaan ja menestyvän kuvan. Jostain syystä Pienkarjatalous ei kuitenkaan enää vuonna 1935 ilmestynyt. Näin koko liiton kohtalo jää hämärän peittoon.

Suomen Mehiläishoitajat -yhdistyksen toimintaedellytykset säilyivät heikkoina Siipikarjanhoitajain Liiton alajaostoksi siirtymisen jälkeenkin. Vuonna 1935 Suomen Mehiläishoitajain ylimääräisessä kokouksessa yhdistys lakkautettiin täysin. Yhdistyksen lakkauttamisen seurauksena Suomen Siipikarjanhoitajain Liitto otti mehiläishoidon edistämisen osaksi toimintaansa.¹¹³ Näin mehiläishoitajat palasivat kahdenkymmenen vuoden tauon jälkeen samaan yhdistykseen siipikarjanhoitajien kanssa.

¹¹¹ Lauri Tuomasen käsin kirjoittama reunahuomautus Pienkarjatalous 1/1931. Viikin tiedekirjastosta käyttööni saamat Pienkarjatalouden vuosikerrat olivat Lauri Tuomasen lehtiä, joihin hän oli tehnyt paljon omia merkintöjään ja reunahuomautuksiaan.

¹¹² Pienkarjatalous 6/1934, Tien ohesta; Mehiläinen 4/1934, Työkentältä.

¹¹³ Mehiläinen 1/1936, S. M:n ylimääräinen kokous.

Siipikarjanhoitajain Liitto jatkoi Mehiläisen julkaisemista, mutta vain neljä kertaa vuodessa. Sen sijaan mehiläishoitokirjoitukset lisääntyivät Siipikarjassa. Lehtien välille tehtiin työnjako: Siipikarja huolehti aloittelevien mehiläishoitajien neuvomisesta ja ajankohtaisista hoito-ohjeista, kun taas Mehiläinen muuttui entistä enemmän kokeneiden mehiläishoitajien ammattilehdeksi.¹¹⁴

Siipikarjanhoitajain Liitto keskittyi mehiläishoidon edistämisessä käytännön neuvontaan. Liitto palkkasi vakinaisen mehiläishoidon neuvojan pitämään kursseja ja tekemään neuvontatyötä kentällä.¹¹⁵ Näin neuvontatyön ongelmat saatiin kerralla kuntoon. Tähän astihan neuvontaa oli tehty muiden töiden ohella sen verran kuin oli ehditty. Neuvojaksi valittu K. Juntunen teki myös entistä enemmän yhteistyötä muiden mehiläishoitoa edistäneiden yhdistysten kanssa.¹¹⁶

Vuonna 1939 Mehiläinenkin sai enemmän huomiota. Se ilmestyi aiempia vuosia laajempaan kuusi kertaa vuodessa. Myös tilaajat löysivät virkistyneen ammattilehden. ”Mehiläisen tilaajamäärä on nyt enemmän kuin kaksinkertaistunut viimevuotisesta. Uusia tilaajia tuli enemmän kuin osasimme arvata, joten lehden ensimmäinen numero loppui kesken.”¹¹⁷

Useimpina vuosina valtio avusti mehiläishoidon edistämistyötä. Avustus oli tarkoitettu kurssien ja neuvontatyön järjestämiseen. Tämä avustus jaettiin kahden yhdistyksen kesken. Toinen näistä oli Suomen Mehiläishoitajain Liitto, myöhemmin Suomen Mehiläishoitajat ja Suomen Siipikarjanhoitajain Liitto, toinen valtiolta apua saanut yhdistys oli Finlands Biodlarförening. Esimerkiksi vuonna 1930 valtion avustus jaettiin niin, että suomenkielinen yhdistys sai 34 000 markkaa ja ruotsinkielinen 6000 markkaa.¹¹⁸

Finlands Biodlarförening sai alkunsa vuonna 1917, kun Uudellamaalla toiminut mehiläishoitoyhdistys laajensi toimintansa valtakunnalliseksi.¹¹⁹ Vuosina 1917-1928 yhdistys julkaisi omaa Meddelanden-nimistä lehteä, jonka jälkeen yhdistyksen jäsenet saivat ruotsalaisen Bitidningen-lehden.¹²⁰ Ruotsinkielisen yhdistyksen johtavana ajatuksena oli mehiläishoitajien ammattitaidon kohottaminen, ja 1930-luvulla kurssitoiminta olikin vilkasta. Vuosittain yhdistys

¹¹⁴ Siipikarja 1/1935, Mehiläisiä hoitamaan.

¹¹⁵ Siipikarja 1/1935, Mehiläisiä hoitamaan.

¹¹⁶ Siipikarja 4/1937, Mehiläiskurssitoiminnasta.

¹¹⁷ Mehiläinen 2/1939, Parhaimmat kiitokset.

¹¹⁸ Siipikarja 3/1930, Mehiläishoidon edistäminen.

¹¹⁹ Mehiläinen 7-8/1917, Uutisia.

¹²⁰ Mehiläinen 3-4/1930, 50 vuotta.

järjesti yhdestä kolmeen kurssia. Kurssilaisia seurattiin myös jälkeinpäin, minkä vuoksi tiedetään, että noin kahdesta kolmasosasta kurssin käyneitä tuli lopulta mehiläishoitajia.¹²¹

Yleisesti maataloutta edistävien seurojen työ mehiläishoidon hyväksi yleistyi 1930-luvulla, kuten muukin maatalouden neuvontatyö. Neuvojen paljous herätti harmiakin. Pienkarjatalouden pakinoitsija Seppo piti neuvojen paljoutta hulluna kilpajuoksuna. ”Meillä täällä Karjalassa kiertää pienkarja-asioissa paitsi Siipikarjaliiton konsulenttia myös maanviljelysseurojen, pienviljelijäliittojen, Marttayhdistysten ja kerhotyön neuvoja, jotka toimivat suureksi osaksi samoilla alueilla. (...) Ja jokainen on erityisesti pienviljelijöihin ihastunut, haluten neuvoillaan auttaa juuri heitä. Pienviljelijä parka.”¹²² Suomen mehiläishoitatkaan eivät katsoneet pelkääntään tyytyväisyydellä maataloudellisten järjestöjen mehiläishoitoneuvontaa. Epäluuloa herätti se, että neuvontaa ei tehty yhteistyössä alan ammatillisen yhdistyksen kanssa. Yhtenäisyyden puuttuessa opetusten pelättiin olevan vanhentuneita tai ristiriitaisia.¹²³

Mehiläishoitokursseja alkoivat 1930-luvulla entistä enemmän järjestää maanviljelysseurat, maamiesseurat ja pienviljelijäin yhdistykset. Innokkaimman vastaanoton mehiläishoito sai kuitenkin tulevien isäntien ja emäntien keskuudessa, sillä mehiläiset olivat Maatalouskerholiiton toimintaan hyvin sopivia kotieläimiä.

Maatalouskerhotoiminta alkoi Suomessa 1920-luvun puolivälissä Mannerheimin Lastensuojeluliiton suojeluksessa esikuvanaan Yhdysvaltojen 4-H-kerhot. Kerhot saivat nopeasti suosiota, ja niistä kiinnostuivat myös Marttaliitto, maamiesseurat, pienviljelijäyhdistykset, nuorisoseurat ja työväenyhdistykset. Toiminnan yhtenäistämiseksi perustettiin vuonna 1928 Maatalouskerholiitto.¹²⁴

Maatalouskerholaisten kotieläinhoito lähti huomattavasti muuta toimintaa hitaammin käyntiin. Suurimpana ongelmana oli se, että kerhoilla ei ollut varaa palkata ympärivuotisia kerhoneuvojia. Toisaalta kerholaisten eläinten ruokinta ja hoito oli vaikea erottaa kotitilan muusta tuotannosta. Eläinten ja viljelypalstanhan oli tarkoitus olla kerholaisen oma yritys.¹²⁵ Mehiläishoitoa nämä ongelmat eivät kuitenkaan koskeneet, sillä mehiläisten hoitamiseen ei talvella neuvojaa

¹²¹ Kiljander 1978, 16-17.

¹²² Pienkarjatalous 3/1931, Tien ohesta; Pienkarjatalous 1/1932, Tien ohesta.

¹²³ Siipikarja 1/1935, Mehiläisiä hoitamaan.

¹²⁴ Simonen 1953, 20-21, 34.

¹²⁵ Simonen 1953, 94, 99.

tarvittu ja kerholaisen pesät oli mahdollista hoitaa erillään mahdollisista muista mehiläispesistä. Lisäksi mehiläishoito muodostui usein todella kerholaisen itsenäiseksi työksi ja vastuualueeksi, koska monilla paikkakunnilla mehiläishoito oli edelleen uutta ja tuntematonta.¹²⁶

Mehiläishoidon todettiin sopivan hyvin nuorille yrittäjille. Työ ei ollut liian raskasta eikä vaikeaa, mutta siinä riitti kuitenkin tarpeeksi työtä ja tarkkailemista, jotta mielenkiinto ja innostus säilyivät. Mehiläishoitoa ei suositeltu kaikkein nuorimmille kerholaisille. Esimerkiksi Jaakkimassa ehtona oli 15-16 vuoden ikä. Maatalouskerhoissa mehiläishoitajien yhteisostot toimivat hyvin. Jaakkiman kerholaisilla oli yhteinen hunajalinko. Mehiläishoito oli yksi kerholaisten tuottoisimmista kotieläinyrityksistä. Vuonna 1933 kerholaiset saivat keskimäärin 208 markkaa voittoa yhteiskuntaa kohti.¹²⁷

Muissakin maatalousneuvontaa harjoittavissa yhdistyksissä mehiläishoidon havaittiin sopivan erityisen hyvin kerhotoiminnaksi. Varsinais-Suomen maanviljelysseura kehotti järjestämään mehiläishoitokursseja nimenomaan kerholaisille.¹²⁸ Maan pakinoitsija Pentti ihmettelikin, että pitikö mehiläishoito jättää vallan kerholaisille, koska lapsissa innostusta asiaan näytti olevan paljon enemmän kuin aikuisissa. Pitemmän päälle tästä seuraisi se, että parinkymmenen vuoden kuluttu mehiläishoito olisi jo aikuisväestön keskuudessakin yleistä. Samalla hän muistutti siitä, että aikuisten piti pitää huoli siitä, että lapsilla oli käytössään kunnolliset pesät ja välineet.¹²⁹

Aivan lasten varaan mehiläishoito ei jäänyt. Maanviljelysseurojen, maamiesseurojen ja pienviljelijäyhdistysten mehiläishoitokurssit lisäsivät suosiotaan koko 1930-luvun ajan. Vuosikymmenen lopulla kurssilaisten määrät olivat jo huomattavia. Vuonna 1937 maanviljelys- ja talousseurojen mehiläishoitokursseilla oli 401 osanottajaa ja Pienviljelijäin Keskusliiton kursseilla 500 kurssilaista.¹³⁰

¹²⁶ Siipikarja 24/1934, Mehiläishoito maatalouskerhotyönä.

¹²⁷ Siipikarja 24/1934, Mehiläishoito maatalouskerhotyönä; Siipikarja 24/1934 Maatalouskerholaiset pienkarjanhoitajina.

¹²⁸ Maa 10/1937, Maanviljelijäin ammattijärjestön työmaalta.

¹²⁹ Maa 8/1936, Pitäjän periltä.

¹³⁰ Niemelä 1996, 291. Niemelän mukaan kurseja järjesti Pienviljelijäin Liitto, mutta hän viittaa kohdassa Pienviljelijäin Keskusliiton vuosikirjoihin. Ilmeisesti kyseessä oli Pienviljelijäin Keskusliitto, sillä sen toimintaohjelmaan mehiläishoidon edistäminen kuului 1930-luvulla ja se järjesti kurseja vuosittain, mikä käy ilmi liiton äänenkannattajasta Yhteistyöstä ja Kylvöä ja Satoa -teoksesta.

Vuodesta 1930 alkaen mehiläishoitoa oli mahdollista opetella myös kirjeitse, kun samana vuonna toimintansa aloittanut Einari Kaskimiehen johtama Maahenkiset ry aloitti toimintansa. Maahenkisten kirjeopisto käsitti maataloudellisia kursseja, joista mehiläishoito oli kolmanneksi suosituin. Vuonna 1932 Pellervo-Seura osti Maahenkisten maatalouskurssit. Näin mehiläishoitokin tuli lopulta liitettyä Pellervon kirjeopistoon. Pellervon kirjeopiston mehiläishoitokurssi saavutti suuren suosion kuitenkin vasta sotavuosina.¹³¹

Martta-järjestö päätti vuonna 1907 keskittää toimintansa naisten käytännön neuvontaan, joka Tanskan mallin mukaan tarkoitti kanankasvatusta, puutarhanhoitoa, mehiläishoitoa ja käsitöitä. Käytännössä neuvonta suuntautui voimakkaimmin kananhoitokurssien järjestämiseen.¹³² Mehiläishoito jäi Martta-järjestössä paikallisten yhdistysten aktiivisuuden varaan, joskin Marttojen työ mehiläishoidon edistämiseksi näytti lisääntyvän 1920-luvun alussa. Martat perustivat mehiläistarhoja ja toimivat jopa maanviljelysseuroja aktiivisemmin mehiläishoidon edistämiseksi.¹³³ Marttojen toiminta mehiläishoidon hyväksi ei tästä kuitenkaan koskaan lisääntynyt ja esimerkiksi Emäntälehdessä mehiläishoito ja hunaja saivat näkyvyyttä vain muutaman artikkelin verran 1930-luvun puolivälissä.

Kaikesta yhdistysten tekemästä tiedotuksesta ja neuvonnasta huolimatta yksi mehiläishoidon laajenemista hidastanut tekijä oli mehiläishoitoon kohdistuneet ennakkoluulot. Hyönteinen ei edelleenkään sopinut ihmisten mielikuviin kotieläimestä. Mehiläisten hoitamisen uskottiin olevan monimutkaista ja työläästi opittavaa, ja mehiläisten pelättiin kuolevan talvella. Lisäksi mehiläisten pistokset herättivät pelkoa. Luonnollisesti mehiläishoidon oppimisessa oli vaivaa, koska harva saattoi oppia mehiläishoitoa kotonaan vanhempien askareita seuraamalla, kuten monien muiden kotieläinten hoito opittiin.¹³⁴ Edistymisestään huolimatta mehiläishoito pysyi suurelle yleisölle vieraana ja ehkä hieman mystisenäkin, sillä niin paljon se erosi totutusta kotieläinten hoidosta.

¹³¹ Maahenkiset ry:n vuosikirja ensimmäinen toimintavuosi 1930, 3-7; Kaskimies 1946, Pellervo-Seuran alkusanat, 5.

¹³² Ollila 1993, 36.

¹³³ Mehiläinen 4/1920, 22 mehiläistarhaa; Mehiläinen 6-7/1921, Mehiläishoito ja naisyhdistyksemme.

¹³⁴ Siipikarja 23-24/1931, Mehiläisten hoito olkipesissä; Siipikarja 4/1937, Mehiläishoitajat! Onko mehiläishoitoliian mutkikasta?

5. HUNAJAKAUPPA

5.1. Kauppa ei käy ja hintakin huono

Sota-ajan mukanaan tuoma sokeripula oli mehiläishoitajien ja hunajakaupan kulta-aikaa. Ne, joiden mehiläiset olivat selvinneet hengissä mehiläishoidon vaikeimmista vuosista, onnistuivat tekemään suuren tilin yhdenkin kesän hunajasadolla. Myyntivaikeuksia ei ollut ja hinta oli korkealla. Pitkään tätä juhlaa ei kuitenkaan kestänyt. Jo muutaman vuoden kuluttua hunajan alhainen hinta ja myyntivaikeudet olivat yksi mehiläishoitajien yleisimmistä puheenaiheista.

Sokeri oli täysin tuontitavaraa, ja ensimmäisen maailmansodan aikana juuri sokeriin sovellettiin ensimmäisenä ostokorttijärjestelmää kulutuksen säännöstelemiseksi. Syksyllä 1915 koettiin ensimmäinen sokeripula, kun Suomeen ostetut sokerierät takavarikoitiin Pietariin. Vuonna 1916 sokerin jakelu keskitettiin senaatin valvontaan, ja korttijärjestelmään siirryttiin joulukuussa 1916. Tuontivaikeuksien vuoksi jaetut annokset, jotka kaupungeissa olivat suuremmat kuin maalla, eivät olleet täysimääräisiä, ja kevästä 1917 alkaen sokeria sai vain satunnaisesti.¹³⁵

Säännöstelystä vapaa sokeri tuli Suomessa kauppoihin vuonna 1921, jonka jälkeen hinta alkoi laskea. Vuonna 1925 sokerin hinta vakiintui noin yhdeksään markkaan kilolta, jolla tasolla se pysyi aina 1930-luvun lopulle asti. Sokerin hinnan vakaus säilytettiin tullipolitiikalla. Tosin pienetkin hinnanmuutokset vaikuttivat sokerinkulutukseen herkästi. Keskimääräinen sokerin kulutus nousi koko sotien välisen ajan 1930-luvun alkua lukuun ottamatta. Kun vuonna 1921 keskimääräinen sokerinkulutus henkilöä kohti oli 15 kiloa, vuonna 1938 kulutus ylsi jo 33 kiloon.¹³⁶

Sokerin vapauduttua hunajan hinta laski nopeasti ja kulutus heikkeni. Mehiläishoitajilla, jotka olivat sotavuosina tottuneet siihen, että hunaja vietiin käsistä ja siitä saattoi pyytää lähes niin paljon kuin kehtasi, eivät enää löytäneetkään hunajalleen ostajia. Kun hetkessä oli totuttu huijiin tuloihin, pienempiin oli vaikea tyytyä. Kaarlo Vanamo kuvasi tunnelmia seuraavasti: ”Usea tuli tilattomasta tilalliseksi yhden ainoan vuoden tuloilla. Se oli sekä hyvä että paha.

¹³⁵ Rantatupa 2004, 279.

¹³⁶ Suomen Sokeri Osakeyhtiö 1918-1968, 70-75.

Hyvä siksi, että kerrankin tuli satakertainen palkka korvaten entiset tappiotkin, mutta paha sen tähden ettei nyt tahdo enään kohtuus elättää.”¹³⁷

Vielä kesällä 1918 Mehiläisessä kerrottiin suurten liikkeiden ostavan hunajaa rajattomasti ja maksavan siitä 75-80 markkaa kilolta. Maan hallitus oli halukas asettamaan hunajalle rajahinnan, jota mehiläishoitajat vastustivat. Rajahintakaavavilut eivät koskaan toteutuneet. Tästä ei kulunut kuin vuosi, kun hunajan hinta olikin jo laskussa ja kysyntä vähentynyt. Sokerin saanti oli vuoden aikana jo jonkin verran parantunut ja markkinoille oli tullut myös ulkomaista hunajaa. Suomen Mehiläishoitajain Liitto suositteli muiden tuotteiden hinnat huomioon ottaen, että hunajaa ei myytäisi alle 25 markan.¹³⁸

Kesällä 1920 tilanne oli kääntynyt pääläelleen. Sokerin hinta oli nousussa, mutta hunajan hinta jatkoi laskuaan. Mehiläishoitajia kehoitettiin varaamaan riittävästi hunajaa mehiläisten talvi-ruuaksi, koska hunaja oli edullisempaa kuin mehiläishoitajille jaettu ruokintasokeri! Kuluttajille sokeri oli vielä hieman halvempaa, sillä korttisokerin hinta oli 16 markkaa ja hunajan 18 markkaa. Kuitenkin suunta oli se, että hunajaa lukuun ottamatta kaikki muu makea kallistui.¹³⁹

Kauppiaiden mielestä hunajan hinta oli kohdallaan. Osuuskauppa totesi, että vallitsevilla hinnoilla hunajaa sai riittävästi, joten hinnassa ei voinut olla vikaa.¹⁴⁰ Mehiläishoitajat olivat siis valmiita myymään hunajansa näillä alhaisilla hinnoilla. Tästä alkoi syyttely hunajan polku-myynnistä, jota jatkui aina 1930-luvun lopulle asti.

Miksi mehiläishoitajat sitten lähtivät keskenään kilpailemaan hunajan hintaa alaspäin? Kilpailu vaikutti siltä kuin suurin osa mehiläishoitajista olisi halunnut mahdollisimman nopeasti päästä hunajastaan eroon hinnalla millä hyvänsä. Oikein säilytettynä hunaja säilyy useita vuosia täysin kauppakelpoisena. Mehiläishoitajien myyntikiireet eivät siis johtuneet odotettavissa olevasta tuotteen pilaantumisesta. Osa mehiläishoitajista tosin saattoi olla tietämättömiä hunajan säilyvyydestä. Toisaalta osaan mehiläishoitajista vaikutti varmasti jatkuva hinnan lasku. Heidän silmiinsä tilanne näytti ehkä siltä, että jos en heti myy, en saa hunajastani enää mitään. Näiden lisäksi oli aivan varmasti yksi ryhmä, jolla ei ollut mahdollisuutta odottaa hintojen nousua. Moni pienituloinen mehiläishoitaja tarvitsi rahaa heti. Sillä ei ole mitään merkitystä, mikä hin-

¹³⁷ Mehiläinen 11/1923, Mehiläishoidon valo- ja varjopuolia.

¹³⁸ Mehiläinen 8/1918, Pari sanaa hunajan kaupasta; Mehiläinen 8/1919, Uutisia; Mehiläinen 9/1919, Uutisia.

¹³⁹ Mehiläinen 7/1920, Mehiläissokeri; Mehiläinen 9/1920, Miten voitaisiin estää hunajan hinta alenemasta?

ta olisi puolen vuoden päästä, jos rahat puolen vuoden kuluttua tulevat liian myöhään. Tämä näkökulma ei Mehiläisen palstoilla päässyt esiin. Olisikohan syy Mehiläisen hiipuvaan suosioonkin ollut siinä, että toimituskunnan näkemykset mehiläishoidosta poikkesivat rivimehiläishoitajien todellisuudesta?

Polkumyynnin estämiseksi Mehiläisessä patistettiin mehiläishoitajia tekemään oikeita kannattavuuslaskelmia, jotteivät ainakaan tappiolla suostuisi hunajiaan myymään. Matti Järvi kirjoitti asiallisesti ja järkeen vedoten siitä, ettei myynnillä ollut kiirettä, koska hunajan arvo ja laatu säilyivät. Kuitenkin varsin usein sorruttiin syytelyyn ja tuomitsemiseen. Eräs kirjoittaja piti mehiläishoitajan kelpoisuusehtona sitä, että osaa ajatella - siis ettei myisi hunajaansa liian halvalla. Toimituskunnan kirjoittamassa jutussa ei hienotunteisuudesta ollut tietoaakaan. ”Ja syy on hunajan tuottajissa, siis mehiläishoitajissa itsessään. Ovathan he olleet itsepäisiä ja epäluuloisia ja ties vaikka mitä ollen kuitenkin kärkkäät moittimaan Hunajakeskuksen ja koko yhdistyksen toimintaa...”¹⁴¹

Liikkeen perustamisesta hunajan kauppaa varten puhuttiin pitkin 1920-lukua, mutta ajatus ei toteutunut. Hunajan myyminen oli vaikeaa. Suurista osuusliikkeistä Elanto ja Valio ostivat hunajaa jonkin verran. Virvoitusjuomatehtaat sen sijaan tuottivat hunajaa ulkomailta. Pieniä hunajaeriä oli mahdollista myydä kauppahallien hedelmä- ja ruokatavarakauppoihin, apteekkeihin ja suoraan kuluttajille.¹⁴² Vuonna 1931 Pellervossa hunajaa neuvottiin edelleen myymään osuusliikkeille, kaupunkien ruoka- ja siirtomaatavaraliikkeille sekä makeistehtaille.¹⁴³ Paria vuotta myöhemmin hunajakaupassa oli tapahtunut muutos. Hunajaa kehoitettiin myymään Hunajakeskukselle tai toimintaansa aloittellevalle Osuuskunta Hunajakaupalle. Suurempia määriä oli mahdollista myydä myös suoraan Elannolle tai Valiolle.¹⁴⁴

Ilmeisesti osa suomalaisesta hunajasta meni vientiin, koska kotimainen kulutus ei vastannut tarjontaa. Vientimahdollisuuksia olisi ehkä ollut suuremmillekin hunajamäärille.¹⁴⁵ Siitä ei ole tietoa, mikä taho viennin hoiti ja mihin hunajaa vietiin. Ihmetystä herättää myös se, miksi

¹⁴⁰ Mehiläinen 9/1920, Miten voitaisiin estää hunajan hinta alenemasta?

¹⁴¹ Mehiläinen 9/1920, Miten voitaisiin estää hunajan hinta alenemasta?; Mehiläinen 1/1929, Hunajan kaupasta; Mehiläinen 8/1931, Mehiläishoitajat ja hunajakeskus; Mehiläinen 1/1933, Mehiläishoitajan kelpoisuusehdoista.

¹⁴² Pellervo 3.2.1927, Lukijain osasto.

¹⁴³ Pellervo 8.1.1931, Lukijain osasto.

¹⁴⁴ Pellervo 22.6.1933, Lukijain osasto.

¹⁴⁵ Mehiläinen 1/1927, Mehiläishoitajille huomioonotettavaa.

vientimahdollisuuksia ei paremmin hyödynnetty, jos ulkomailla oli kysyntää suomalaiselle hunajalle.

Osaltaan jatkuvaa kirjoittelua hunajan myyntivaikeuksista selittää se, että hunajaa ei käytetty kotitarpeiksi vaan lähes kaikki hunaja pyrittiin myymään. Tämänlaiselle toiminnalle Suomessa oli pitkät perinteet. Jo 1890-luvulla J. R. Aspelinin tiedustellessa nimismiehiltä ja kruununvoudeilta mehiläishoidon laajuutta Lounais-Suomen pitäjissä vastauksissa kerrottiin, kuinka mökkien ja torppien mehiläispesien tuotteet myytiin poikkeuksetta kaupunkiin. Vain porvoollaisen paroni Standertsköldin mehiläisyhteiskuntien tuottama hunaja meni omiin tarpeisiin.¹⁴⁶ Tämä kertoo siitä, että mehiläishoito oli useimmille hoitajille rahatulojen lähde.

Tilanne ei kuitenkaan muuttunut sokerin käytön yleistyessä. Mehiläishoitajat myivät edelleen hunajansa, mutta kuitenkin ostivat sokeria. Liekö kyse pinttyneestä tavasta, tottumattomuudesta hunajan käyttöön vai rahan tarpeesta. Joka tapauksessa hunajan käyttöä kotitarpeeseen ei pidetty todellisena vaihtoehtona.

Sokerin korvaaminen hunajalla omassa taloudessa nousi puheenaiheeksi 1920-luvulla hunajakaupan takkuillessa ja hunajan hinnan laskiessa. Ensimmäisenä tämän näkemyksen esitti pitkänlinjan mehiläishoitaja Kaarlo Vanamo, jonka mielestä hunajan tuotannon ensisijainen tehtävä pitäisi olla oman sokerikulutuksen peittäminen. Hänen mielestään mehiläishoitoa ei olisi alunperinkään pitänyt rakentaa myynnin varaan.¹⁴⁷

Vuosien kuluessa Vanamon näkemys alkoi saada laajempaa kannatusta, ja 1930-luvulla siitä muodostui eräänlainen virallinen kanta, kun useat Suomen Mehiläishoitajien aktiivit julistivat sitä eri lehtien palstoilla. Hunajan myyminen ja sokerin ostaminen kuvattiin järjettömänä vaihtokauppana, jossa rahat lopulta päätyivät ulkomaille. Ihanteellisimpana tilanteena pidettiin sitä, että jokaisen talon pihalla olisi pieni mehiläistarha, jonka tuottama hunaja käytettäisiin talouden sokerin tarpeen peittämiseen.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Vastauksia J. R. Aspelinin kruununvoudeille, nimismiehille ym. 1893 osoittamaan tiedusteluun mehiläisten hoidosta Suomessa. MV:KTKKA.

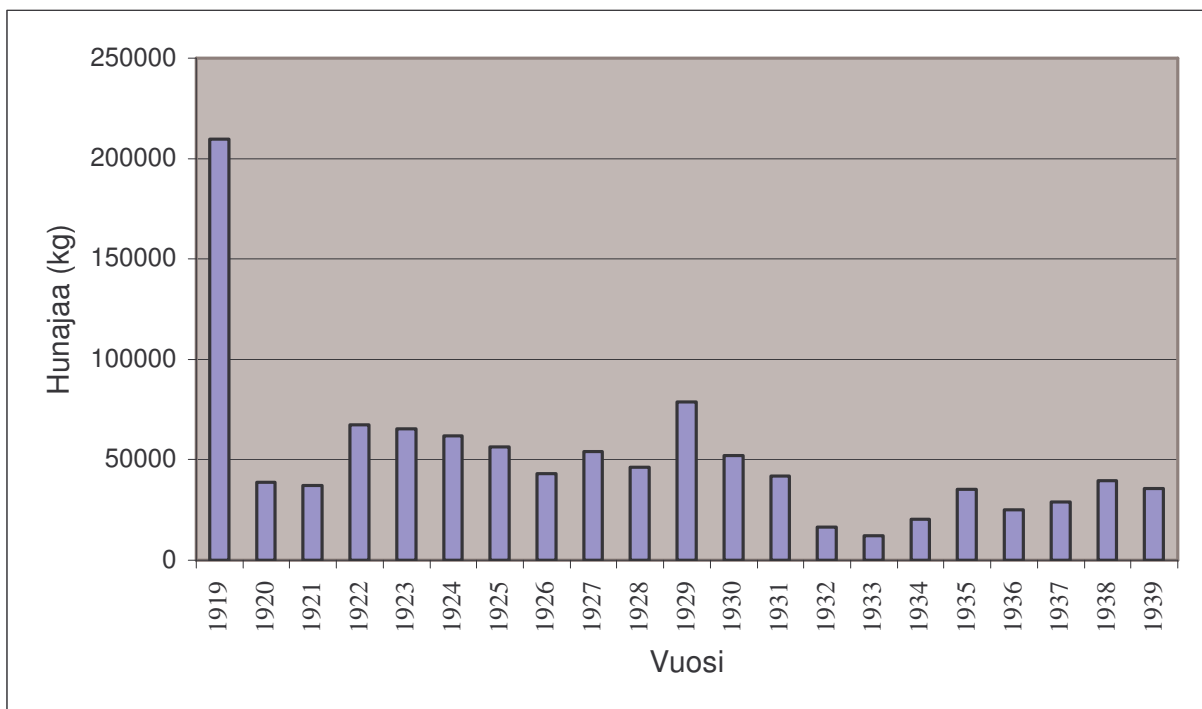
¹⁴⁷ Mehiläinen 11/1921, Onko mehiläishoidollamme mitään tekemistä sokerinkulutuksessamme?; Mehiläinen 11/1923, Mehiläishoidon valo- ja varjopuolia.

¹⁴⁸ Mehiläinen 5-6/1933, Hunajaa talouksissa; Emäntälehti 6/1935, Maalaiskoteihimme mehiläistarha.

1930-luvulla näkemykset tilanteesta hunajamarkkinoilla alkoivat vaihdella. Osa hoitajista oli edelleen sitä mieltä, ettei hunajaa tahtonut saada kaupaksi, kun taas osa esitti näkemyksiä, joiden mukaan hunajanmyynnissä ei ollut ongelmia. Ilmeisesti molemmissa tapauksissa kyse oli paikallisista eroista ja omakohtaisista kokemuksista enemmän kuin markkinat kattavasta kokonaisnäkemystä.

Hunajan myynnin helpottuminen oli siinä mielessä hyvinkin mahdollista, että hunajan tuonti Suomeen väheni 1930-luvulla (Kaavio 3). Alimmillaan hunajan tuonti oli vuonna 1933, mutta kokonaisuudessaan hunajan tuonti oli 1930-luvulla selvästi vähäisempää kuin 1920-luvulla. Hunajan tullimaksut kohosivat koko 1920-luvun, mutta tullien korotus ei näyttäisi suoraan vaikuttaneen tuontiin. Hunajan tulli nousi jo vuonna 1928 yhdeksään markkaan kilolta, jolla tasolla se pysytteli 1930-luvun alkuun asti, jonka jälkeen tiedot tullien suuruudesta päättyvät.¹⁴⁹

Kaavio 3. Hunajan tuonti Suomeen vuosina 1919-1939.

Lähde: SVT 1 A Ulkomaankauppa 39-59.

Suomen hunajakaupassa oli maailmansotien välillä aivan omat lakinsa, eivätkä markkinat toimineet niin kuin olisi voinut kuvitella. Yksi erityispiirteistä oli se, että hunajan korkeat suoja-

tullit eivät auttaneet mehiläishoitajia lainkaan. Vaikka tullien noustessa hunajan tuontihinnat nousivat, suomalainen mehiläishoitaja ei saanut tuottamastaan hunajasta yhtään korkeampaa hintaa. Silti suomalaisen hunajan vähittäishinta seurasi ulkomaisen hunajan hinnan nousua. Mehiläishoitajat saivat vain seurata vierestä, kun hyöty tullin korotuksesta valui välittäjien taskuihin.¹⁵⁰

Yleinen taloudellinen tilanne näkyi hunajakaupassakin 1930-luvun alkuvuosina. Vaikka sadotkin olivat heikkoja, hunajan myyminen pulavuosina osoittautui vaikeaksi. Vuoden 1931 markkinanäkymiä Mehiläisen toimitus kuvasi seuraavasti: ”Kuluvan vuoden hunajasato on keskinertaista huonompi. Siitä huolimatta hunajalla ei ole kysyntää. Suurimpana syynä on tietysti sekavat olot maailman talouselämässä.”¹⁵¹ Vuodenvaihteen jälkeen tilanne ei ollut helpottunut. ”Mutta sekin sato, joka lopulta saatiin, on monella vielä myymättä. Kova aika tuntuu mehiläishoidossakin.”¹⁵²

Pulavuosien kirjoituksissa alkoi näkyä sekin, että myös mehiläishoitajat tarvitsivat rahaa, mikä vuoksi hunaja oli saatava kaupaksi. Mehiläisen toimituskin totesi, että ”on kait huutava rahapula, kun mehiläishoitajat tyrkyttävät hunajansa hintaan 8-11 mk kilo.”¹⁵³ Pienkarjataloudessa mehiläishoitajien rahantarpeesta kirjoitettiin paljon ja ymmärtäväiseen sävyyn. Eino Rantala kehotti mehiläishoitajia yhteistoimintaan, sillä ”siitä huolimatta, että se mieliämme katkeroittaa, olemme me mehiläishoitajat itse suurimmat syylliset tuotteittemme polkuhintoihin. Ainoa puolustuksemme on, että me tarvitsemme rahaa ja raha se on kuin komteeraa.”¹⁵⁴ Matti Järvi piti myyntikiireitä rahantarpeen vuoksi erityisesti pula-ajan ilmiönä. ”Meidän mehiläishoitajaimme enemmistö on pieneläjiä ja heidän ensimmäinen huolensa tietysti on saada muutetuksi pieni hunajamääränsä rahaksi, sitä vaatii pula-aika.”¹⁵⁵

Vuonna 1934 alkoi esiintyä merkkejä hunajan kysynnän kasvusta ja hinnan noususta. Jo alkuvuodesta kysyntä vilkastui, mutta tarjonta näytti olevan vähäistä, eikä uusi satokaan muuttanut tilannetta. Monin paikoin heikoksi jäänyt sato, mahdollisesti myös kulutuksen lisääntyminen, johti siihen, että sanomalehdissä esiintyi hunajan myynti-ilmoitusten sijaan ostoilmoituksia.

¹⁴⁹ SVT 1 A Ulkomaankauppa 40-52.

¹⁵⁰ Siipikarja 3/1938, Enemmätkö hunajaa?

¹⁵¹ Mehiläinen 11/1931, Tilanteesta hunajamarkkinoilla.

¹⁵² Mehiläinen 1/1932, Vuosien vaihtuessa.

¹⁵³ Mehiläinen 11/1931, Tilanteesta hunajamarkkinoilla.

¹⁵⁴ Pienkarjatalous 10/1932, Hiukan hunajakaupasta.

¹⁵⁵ Pienkarjatalous 9/1933, Hunajakaupasta.

Mehiläisessä huomioitiin erityisesti se, että jopa Turun seudun liikkeetkin tiedustelivat hunajaa. Tieto eräästä helsinkiläisestä liikkeestä kertoi, että hunajaa oli vaikea saada mistään.¹⁵⁶

Valoisat näkymät hunajamarkkinoilla eivät kestäneet kauaa. Sama valitus heikosta kysynnästä, liiallisesta tarjonnasta ja huonosta hinnasta jatkui 1930-luvun loppuun asti. Tosin milloinkaan yleinen tilanne markkinoilla ei koskenut kaikkia mehiläishoitajia. Heikoimpinakin aikoina osa hoitajista sai vaivatta hunajansa myytyä. Tähän viittasi Lauri Tuomanenkin kuvatessaan markkinatilannetta vuonna 1938. ”Mehiläishoitajilla ei ole varmaa paikkaa, minne hunajansa saada kohtuullisin hinnoin sijoitetuksi. – En ota lukuun niitä onnellisia, joilla on omat yksityiset ostajansa ja asiakkaansa.” Lisäksi kaikki eivät silloinkaan olleet yhtä hyviä käymään kauppaa. ”Nokkela hoitaja löytää ostajia, yritteliäisyyttä puuttuva jää alakynteeseen.”¹⁵⁷

Aivan vuoden 1939 lopussa nähtiin hunajamarkkinoilla kuitenkin käänne, joka varmasti sai monen mehiläishoitajan harmittelemaan sitä, ettei ollut enää hunajaa myytäväksi. Sokerin säännöstelyn vuoksi nimittäin hunajan kysyntä kasvoi selvästi, mutta mehiläishoitajien epäonneksi hunajasatokin oli jäänyt heikoksi. ”Kuinka hyvään tarpeeseen nyt olisikaan laaja mehiläishoito!”, kirjoitti Lauri Tuomanen, ikään kuin muistuttaen siitä, että hän oli koko ajan kannattanut mehiläishoidon laajentamista.¹⁵⁸

5.2. Hunajakaupan keskittäminen

Ensimmäinen hunajakaupan keskittämisyritys sai alkunsa jo vuonna 1919, jolloin Suomen Mehiläishoitajain Liitto yhdessä Suomen Siipikarjanhoitajain liiton kanssa perusti osakeyhtiön hankkimaan tarvikkeita ja välittämään tuotteiden kauppaa. Osakeyhtiön nimeksi tuli Pienkarja. Pienkarjanhoitajat merkitsivät osakkeita innokkaasti, ja Pienkarja pääsi aloittamaan toimintansa jo vuoden 1920 alussa.¹⁵⁹

Pienkarja ilmoitti välittömästi ostavansa rajattoman määrän mehiläisvahaa, ja uuden sadon myötä se alkoi ostaa myös hunajaa. Kuitenkin jo tammikuussa 1921 Pienkarja joutui ilmoitta-

¹⁵⁶ Mehiläinen 4/1934, Markkinoilta; Mehiläinen 12/1934, Hunajan kysyntä kohoaa.

¹⁵⁷ Siipikarja 3/1938, Enemmätkö hunajaa?

¹⁵⁸ Siipikarja 12/1939, Mehiläistarhan tehtävät nykyoloissa.

¹⁵⁹ Mehiläinen 9/1919, Mehiläishoitotarvikkeiden ja tuotteiden kauppakysymys; Mehiläinen 2/1920, O. Y. Pienkarja.

maan, että ”hunajaa emme voi tällähaavaa vastaanottaa kun menekkisuhteet ovat peräti huonot ja varastosuojamme pienet.”¹⁶⁰ Mehiläishoitajat saivat näin huomata, että pelkällä osakeyhtiön perustamisella ei maan hunajamarkkinoita voitu muuttaa.

Ensimmäisenä vuotena Pienkarja joutui yllätyksekseen huomaamaan, että sen piti hunajamarkkinoilla kilpailla mehiläishoitajien kanssa. Osa hoitajista myi aluksi hunajaansa suoraan ostajille ja vasta ylijäämän Pienkarjalle, jolle lopulta tarjottiin runsaasti hunajaa. Hunajakauppa osoittautui Pienkarjalle epäedulliseksi heikon kysynnän vuoksi, josta Pienkarja syytti ulkomaisen hunajan tuontia ja mehiläishoitajien vaatimia korkeita hintoja. Parannuksia uskottiin saata- van aikaan hunajakaupan paremman keskittämisen myötä.¹⁶¹

Hunajakauppa oli lopulta Pienkarjan pienimpiä ongelmia, kun kävi ilmi, että liikettä oli hoidettu leväperäisesti. Esimerkiksi kirjanpitoa ei ollut olemassakaan. Johtaja J. Kivi erotettiin marraskuussa 1921, jonka jälkeen johtokunta yritti vielä saada yrityksen jaloilleen. Uskoa yrityksen uuteen nousuun riitti, kun asiakkaiden luottamus alkoi palautua.¹⁶² Pitkään Pienkarja ei ilmeisesti sinnitellyt. Yrityksen toiminnan päättymisestä ei ole jäänyt tietoa, mutta vuoden 1924 jälkeen Siipikarjassa ei enää ollut Pienkarjan ilmoituksia.

Pienkarja jatkoi hunajan välittämistä ilmeisen pienessä mitassa toimintansa loppuun asti. Ilmeisesti kovin toimivana Pienkarjan hoitamaa hunajan välitystä ei pidetty, sillä vuonna 1930 Mehiläinen lehdessä hunajakaupan tilannetta arvioitiin seuraavasti. ”Hunajan kauppaaminen on ollut viimeaikoihin asti huonosti järjestetty tai oikeammin kokonaan ilman minkäänlaista järjestelmää, eritoten sen jälkeen, kun Pienkarja kuoli.”¹⁶³

Hunajakaupan järjestäminen oli jatkuva ongelma, joka nousi puheenaiheeksi vähän väliä. Pienkarjan jälkeen Suomen Mehiläishoitajain Liitolla oli aikeissa järjestää hunajakauppa osuustoiminnalliselle pohjalle.¹⁶⁴ Tästä suunnitelmasta ei koskaan syntynyt mitään valmista. Vuonna 1930 hunajakaupan ongelmat oli viimein tarkoitus hävittää lopullisesti, kun Suomen Mehiläishoitajat perusti keskusliikkeen hoitamaan jäsentensä hunajakauppaa.

¹⁶⁰ Mehiläinen 3/1920, Ilmoituksia; Mehiläinen 7/1920, Ilmoituksia; Mehiläinen 1/1921, Ilmoituksia.

¹⁶¹ Siipikarja 8/1921, Oy Pienkarjan vuosikertomus.

¹⁶² Siipikarja 4/1923, Oy Pienkarjan vuosikertomus v. 1922.

¹⁶³ Mehiläinen 9/1930, Mehiläishoidon tuotteiden kaupasta.

¹⁶⁴ Maa 4/1926, Maanviljelijäin ammattijärjestön työmaalta.

Hunajakeskuksen perustamista pohjusti Mehiläisessä Eero Turpeinen, joka tunsi ilmeisen hyvin osuuskauppa Elannon toimintaa ja hunajakauppaa. Turpeinen lähestyi hunajan myynnin ongelmaa aiempiin kannanottoihin verrattuna poikkeavasta näkökulmasta. 1920-luvun alusta asti mehiläishoitajat olivat valittaneet siitä, että halpa ulkomainen hunaja painaa suomalaisen hunajan hintaa alas. Turpeinen kuitenkin osoitti ulkomaisen hunajan olevan kalliimpaa, sillä jo pelkästään ulkomaisen hunajan rahti- ja tullikulut olivat 12 markkaa kilolta, kun Elanto samaan aikaan osti suomalaista hunajaa kymmenellä markalla kilo. Syy, miksi tukkuliikkeet ostivat ulkomaista hunajaa oli Turpeisen mukaan se, että kotimaista ei ollut saatavana riittävän suurissa erissä. Tästä syystä hän esitti hunajan tukkuliikkeen perustamista. Toisekseen hän uskoi tukkuliikkeen helposti voivan nostaa hunajan hintaa. Koska ulkomaista hunajaa ei voinut saada juurikaan alle 20 markan, kotimaisesta hunajastakin voisi pyytää 20 markkaa.¹⁶⁵

Vielä samana syksynä Suomen Mehiläishoitajat otti hunajakaupan järjestääkseen. Yhdistyksen johtokunta teki hunajakauppaa koskevan sopimuksen helsinkiläisen Eino Matinpalon kanssa. Näin sai alkunsa Hunajakeskus. Vain yhdistyksen jäsenet saivat hunajansa myyntiin Hunajakeskuksen kautta, ja hoitajille maksettavan hinnan määräsi yhdistyksen johtokunta. Hoitajan tuli vastata rahdista ja hunajan moitteettomuudesta sekä ilmoittaa etukäteen hunajan määrä ja väri.¹⁶⁶

Suomen Mehiläishoitajat saivat ilokseen huomata jo ensimmäisenä kesänä, että monet mehiläishoitajat saivat hunajansa Hunajakeskuksen kautta kaupaksi. Hunajakeskus oli onnistunut myös nostamaan hunajan tukkuhinnan 14 markkaan. Tämä ei kuitenkaan riittänyt. Hinnan korotusta pidettiin liian pienenä, sillä ero vähittäiskauppahintaan oli edelleen suhteettoman suuri. Radiossa tiedotettu hunajan vähittäiskauppahinta oli 24 markkaa. Syyllisinä alhaiseen hintaan pidettiin niitä mehiläishoitajia, jotka eivät myyneet hunajaansa Hunajakeskuksen kautta. Mehiläisen toimitus kysyikin: ”Vieläkö jatkatte, hoitajat, entistä tyrkytysmyyntiänne pudottaen melkein kilvalla hintoja? Eikö olisi aika jo liittyä miehissä meihin ja järjestää myynti Hunajakeskuksen kautta?”¹⁶⁷

Yhdistyksen näkökulmasta Hunajakeskus ei toiminut niin tehokkaasti kuin olisi toivottu, koska kaikki mehiläishoitajat eivät olleet ymmärtäneet keskusliikkeen tarpeellisuutta. Hunajakeskuk-

¹⁶⁵ Mehiläinen 9/1930, Hunajakaupan järjestely.

¹⁶⁶ Mehiläinen 11/1930, Työkentältä; Mehiläinen 12/1930, Vihdoinkin!

¹⁶⁷ Mehiläinen 8/1931, Mehiläishoitajat ja hunajakeskus.

sen oli vaikea yrittää nostaa hunajan hintaa, kun liikkeet saivat hunajaa edelleen halvemmalla suoraan mehiläishoitajilta. Toiminnan kehittämiseen kuitenkin uskottiin, ja yhdistyksen jäseniä tiedotettiin kiertokirjein keskusliikkeen merkityksestä. Muutamat suuret kaupat loivat uskoa keskusliikkeen menestysmahdollisuuksiin. Suunnitelmissa oli jopa suomalaisen hunajan vienti Englantiin.¹⁶⁸

Nopeasti yhdistyksen usko Hunajakeskuksen toimintaan kuitenkin loppui. Vuonna 1932 Hunajakeskus kärsi pääoman puutteesta, ja mehiläishoitajat esittivät yhdistykselle toiveen mehiläishoitajien omistamasta yrityksestä. Yhdistyksen perusteena lopettaa yhteistyö Hunajakeskuksen kanssa oli se, että yhteistyö ei edistänyt maan mehiläishoitoa. Syynä tähän mainittiin Hunajakeskuksen epätydyttävät liikeperiaatteet.¹⁶⁹ Vaikka usko hunajakaupan keskittämiseen säilyi yhdistyksen johdossa vankkana, sopimus Hunajakeskuksen kanssa purettiin kesällä 1933. Hunajakeskus sen sijaan jatkoi toimintaansa tämän jälkeenkin, mutta ilman yhteyttä yhdistykseen.¹⁷⁰ Näin ollen yhdistys ei antanut Hunajakeskukselle kunnolla kahdenkaan vuoden työrauhaa ennen kuin ryhtyi suunnittelemaan muita tapoja järjestää hunajakauppa. Hunajakeskuksen puolustaminen muuttui nopeasti kilpailevaksi toiminnaksi.

Hunajakeskuksella oli omat puolustajansa ja uskolliset asiakkaansa. Yhdistyksen neuvojanakin toimineen Einari Kaskimiehen (ent. Grönroos) mielestä Hunajakeskus kyllä toimi tarmokkaasti ja sai hunajan kaupaksi, mutta sen toimintaa vaikeutti pulakausi. Kaskimies itse teki aloitteen hunajakaupan järjestämisestä osuuskunnan avulla.¹⁷¹ Hunajakeskuksen puolustajat pääsivät parhaiten esiin Hunajakeskuksen julkaisemassa Hunaja-lehdessä. Eräs loimaalainen mehiläishoitaja kuvaili tyytyväisyyttään Hunajakeskuksen toimintaan seuraavasti: ”Teillehän minäkin olen hunajani myynyt jo viitenä vuonna, jotka liike on ollut toiminnassa, ja tyytyväinen olen aina ollut. Ennen sain viikkokausia kirjoitella sinne ja tänne ja odotella vastauksia, neuvotella myynnistä ja lopuksi saattoi käydä niin, että kaiken vaivan ja postimaksun kulutuksen jälkeen kaupasta ei tullutkaan valmista.”¹⁷²

Ystävien lisäksi Hunajakeskus keräsi vihollisiakin. Tosin eräs Hunajakeskusta kovasti parjannut hoitaja syytti Hunajakeskusta kärsimästään tappiosta, vaikka hänen kirjeestään ilmeni, ettei

¹⁶⁸ Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1931, 8.

¹⁶⁹ Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1932, 6; Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1933, 5.

¹⁷⁰ Mehiläinen 5-6/1933, Yhdistyksen johtokunnan kokoukset.

¹⁷¹ ”Tahdomme käteisellä ostaa Teidän hunajasatonne”.

¹⁷² Hunaja-lehti 3/1934, Mehiläishoitajien osasto.

hän itse ollut tutustunut kaupan ehtoihin. Kokemuksensa perusteella hoitaja oli vakuuttunut siitä, ettei Hunajakeskus edistä Suomen mehiläishoitoa, ja kyseenalaisti koko keskuksen tehtävän ja tarkoituksen.¹⁷³

Mehiläisessä ei suoraan kirjoitettu, minkälaisia olivat ne Hunajakeskuksen toimintatavat, joihin ei oltu tyytyväisiä. Rivien välistä voisi kuitenkin lukea, että suurin tyytymättömyyden aihe lienee ollut se, että maksua Hunajakeskukselle toimitetusta hunajasta joutui odottamaan monien mielestä kohtuuttoman kauan. Hunajakeskus oli näin menettänyt usean hoitajan luottamuksen.¹⁷⁴

Hunajakeskuksen odotettiin tuovan mukanaan suuria ja nopeita muutoksia. Ehkä pettymys Hunajakeskuksen toimintaan johtui juuri kohtuuttomista odotuksista. Hunajakeskuksen olisi pitänyt pystyä tekemään ihmeitä. Hunajakeskus oli kuitenkin käytännössä osoittanut, että hunajakaupan keskittämällä saatiin etuja. Tämän kokemuksen pohjalta ja innoittamina eri tavoilla ryhdyttiin pohtimaan hunajakaupan järjestämistä muilla tavoin.

Kesällä 1932 Suomen Mehiläishoitajat lähti etsimään uutta ratkaisua hunajakaupan järjestämiseksi. Se neuvotteli uudelleen järjestelystä ”erään suurliikkeen” kanssa, mutta tuloksetta. Mehiläishoitajat saivat yhdistyksen johdolta ohjeeksi yrittää omatoimisesti saada sijoitettua hunajansa markkinoille tai tarjota sitä edelleen Hunajakeskukselle. Yhdistyksen tarkoituksena oli yrittää välittää joitakin kauppoja myös itse.¹⁷⁵

Suurimman kannatuksen mehiläishoitajien keskuudessa sai osuuskunnan perustaminen ja tässä hankkeessa yhdistyksen oli alusta asti mukana. Osuuskunnan koemerkintä toteutettiin lähettämällä syksyllä 1932 mehiläishoitajille kirje, johon liitetyllä lomakkeella saattoi merkitä itselleen osuuden uudesta osuuskunnasta. Kirjeessä ei ollut allekirjoitusta eikä siinä kerrottu, mikä taho osuuskuntahanketta ajoi, mutta ilmoituskaavakkeet pyydettiin lähettämään Einari Kaskimiehelle, joka oli tuolloin yhdistyksen neuvoja.¹⁷⁶

¹⁷³ Mehiläinen 8/1931, Mehiläishoitajat ja hunajakeskus.

¹⁷⁴ Mehiläinen 4/1934, Markkinoilta.

¹⁷⁵ Mehiläinen 6-7/1932, Suomen Mehiläishoitajain jäsenet!; Mehiläinen 8/1932, Suomen Mehiläishoitajain jäsenille.

¹⁷⁶ ”Tahdomme käteisellä ostaa Teidän hunajasatonne.”

Perustettavan osuuskunnan toimialaan oli tarkoituksena liittää hunajakaupan lisäksi myös muuta mehiläishoitajia palvelevaa toimintaa. Osuuskunta ostaisi hunajan käteisellä, lainaisi kuljetusastioita, välittäisi mehiläishoitotarvikkeita, puhdistaisi mehiläisvahaa ja valaisi siitä pohjukkeita sekä myisi mehiläispesiä.¹⁷⁷ Ajatuksena oli selvästi se, että mehiläishoitajien omistama yritys palvelisi kaikin tavoin omistajiaan. Monipuolisen palvelun uskottiin varmasti myös sitovan hoitajat tiiviimmin kiinni osuuskuntaan. Oman yrityksen palvelujen käyttö olisi kaikkien etu.

Koemerkintä tuotti riittävän suosion, jotta perustava kokous voitiin järjestää. Joulukuussa 1932 Hämeenlinnassa järjestettiin Osuuskunta Hunajakauppa r.l.:n perustamistilaisuus. Tuossa tilaisuudessa osuuskunnasta merkittiin 89 osuutta.¹⁷⁸ Kuitenkin puolen vuoden kuluttua vain 40 osuutta oli maksettu. Näin pieni maksettujen osuuksien määrä ei kerryttänyt osuuskunnalle riittävän suurta pääomaa välitystoiminnan aloittamiseksi. Vaikka innostusta osuuskunnan perustamiseen näytti olleen, toiminnan aloittaminen ei onnistunut.¹⁷⁹ Osuuskunta Hunajakaupan toiminnasta tai toimimattomuudesta ei ole säilynyt tietoja. Ainoa tieto koko osuuskunnasta perustamiskokouksen jälkeen on se, että 26.4.1936 järjestettiin osuuskunnan sääntöjen mukainen kevätkokous Viipurissa.¹⁸⁰

Myös Pienkarjanhoitajain Liitto, joka oli onnistunut järjestämään hyvin jäsentensä kanamunien myynnin, aloitti jäsentensä hunajan välityksen vuonna 1932. Hinnan määräämiseksi liitto vaati tiedon hunajan määristä etukäteen. Lisäksi liitto välitti ainoastaan jäsentensä hunajakauppa-merkillä varustettua hunajaa. Toiveet välitystoiminnalle olivat korkealla.¹⁸¹ Tämänkään yrityksen menestymisestä ei tämän jälkeen Pienkarjataloudessa kerrottu, mikä viittaisi siihen, että menestys jäi heikoksi. Onnistuneesta kananmunanvälityksestä nimittäin kirjoitettiin jatkuvasti.

1930-luvun lopulla hunajakaupan järjestämiseksi etsittiin aiempaa laajempaa yhteistyötä. Siipikarjanhoitajain Liitto otti asiassa yhteyttä kaikkiin mehiläishoitoa edistäviin ja maataloustuotteita kauppaaviin seuroihin ja yhdistyksiin. Yhteydenottoon suhtauduttiin myönteisesti ja kaikki lupasivat tukensa suunnitelmille. Keskeiseen rooliin nousi Pellervo-seura, jonka johdolla keskusteltiin myös suurliikkeiden edustajien kanssa. Asian eteenpäin vieminen jäi myös

¹⁷⁷ ”Tahdomme käteisellä ostaa Teidän hunajasatonne.”

¹⁷⁸ Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1932, 6.

¹⁷⁹ Mehiläinen 8-9/1933, Suomen Mehiläishoitajain työmaalta; Mehiläinen 1/1934, Vuoden vaihteessa.

¹⁸⁰ Karjalan Mehiläishoitajat ry, Kiertokirje N:o 2.

Pellervo-seuran tehtäväksi.¹⁸² Tästäkään hankkeesta ei sen koommin kuulunut, joten luultavasti tälläkin kerralla jäätiin ajatusten ja neuvottelujen asteelle.

Hunajakaupan järjestäminen säilyi kestopuheenaiheena aina 1930-luvun loppuun asti, mutta yritykset jäivät heikoiksi. Välittäjäliikkeet saattoivat hyvinkin herättää epäluuloja mehiläishoitajissa, sillä myydessään hunajan suoraan ostajalle mehiläishoitaja sai hunajastaan sovitun hinnan ja rahat käteen. Välittäjän kautta myydessä rahaa joutui odottamaan ja sovitusta kilohinnasta vähennettiin välityspalkkio. Matti Järvi kirjoitti välittäjien toiminnasta Pienkarjataloudessa. ”Niinpä eräskin välitysliike on tarjonnut Smk 11:50 per kg kun hunaja lähetetään rahtivapaasti ostajan paikkakunnalle ja myöjä suostuu odottamaan vuoroa milloin hänen hunajansa on myyty kuluttajalle ja korvaa 13 % välityspalkkiolla välittäjän vaivat ja odottaa sitten kuukauden maksun suoritusta siitä lukien kun tavara on siirretty varastosta ostajalle.”¹⁸³

Hunajakaupan järjestäminen maailmansotien välisenä aikana osoittautui ylivoimaiseksi. Ongelmallisinta yrityksissä oli se, että ne oli luotu sen oletuksen varaan, että hunajakauppa todella keskittyy yhteen liikkeeseen ja hunajan myyjien välinen kilpailu näin poistuu. Keskitämisen epäonnistuminen ei ollut ihme, sillä mehiläishoitajia ei oikeastaan yhdistänyt mikään muukaan. Eiväthän mehiläishoitajien yhdistys ja ammattilehtikään pystyneet kokoamaan mehiläishoitajia. Vaikka esimerkiksi kaikki Suomen Mehiläishoitajien jäsenet olisi saatu keskitämään hunajakauppansa Hunajakeskukseen, Hunajakeskuksen kautta olisi kulkenut hunajaa vain noin neljännekseltä tai viidennekseltä mehiläishoitajista. Selvää on se, että kaikki eivät missään tapauksessa olisi välittäjäliikkeisiin turvautuneet, sillä monilla hoitajilla oli vuosien mittaan luodut kauppasuhteet, jotka takasivat hunajan menekin.

Toinen jatkuva ongelma hunajan kaupassa liittyi hunajan varastoimiseen. Kun sato saatiin keran vuodessa, mutta sitä myytiin kuluttajille ympäri vuoden, hunajaa jouduttiin väistämättä seisottamaan varastossa. Varastointi taas oli taloudellinen kysymys, sillä varastoon oli sidottuna pääomia. Välittäjäliikkeillä ei ollut sellaista pääomaa, että ne olisivat voineet maksaa mehiläishoitajille heti hunajan hinnan, koska ne itse saivat hunajasta maksun vasta myytyään sen eteenpäin. Monen mehiläishoitajan taloudellinen tilanne kuitenkin edellytti rahojen saamista mahdollisimman pian. Tämän ristiriidan ratkaisemiseen ei keinoja löytynyt.

¹⁸¹ Pienkarjatalous 9/1932, Suomen Mehiläishoitajat!; Pienkarjatalous 11/1932, Pienkarjanhoidosta saatujen tuotteiden myynnistä.

¹⁸² Mehiläinen 2/1938, Maaperän tunnustelua hunajakaupan järjestämiseksi.

5.3. Hunaja tunnetuksi ja kulutus nousuun

Yksi syy hunajan alhaiseen hintaa oli sen heikko kysyntä. Mehiläishoito oli suuressa osassa Suomea vielä niin nuorta, että kuluttajien tietämys mehiläishoidosta ja hunajasta oli heikko. ”Suurelle yleisölle on kyllä tunnettua, että apteekista saa ostaa ’Honunkia’ = hunajaa pullossa ja sitä joku teelusikan täysi sekottaa yskän lääkkeeksi, mutta läheskään kaikille ei ole tunnettu se, että sitä voi saada omasta kodista ämpärillisittäin kun on vain mehiläispesä ja että sitä sopii sokerin asemesta käyttää ruokien höysteenä.”¹⁸⁴ Hunajan käyttö kotitaloudessa oli varsin vierasta, ja jos hunajaa käytettiin, eroa ei nähty ulkomaisen ja kotimaisen hunajan eikä myöskään ulkomailta tuodun keinotekoisen hunajan välillä. Hunajan menekinedistäminen oli alue, jolla mehiläishoitajille riitti kyntämätöntä sarkaa.

Ratkaisevaa hunajan kulutuksen kannalta oli perheenemäntien tietoisuus hunajan ominaisuuksista ja käyttömahdollisuuksista. Vuonna 1935 Emäntälehdessä hunajaa teki tunnetuksi nimi-merkki E. K. (todennäköisesti Einari Kaskimies). Tässä yhteydessä kirjoittaja totesi hunajan käytön yleistymisestä huolimatta useimpien emäntien edelleen pitävän hunajaa ylellisyystavarana. Suurelle osalle emännistä hunaja oli edelleen jopa täysin tuntematon tuote. Nämä tekijät selvästi rajoittivat hunajan kulutuksen lisääntymistä.¹⁸⁵

Emäntälehdessä annettiin myös konkreettisia ohjeita hunajan käytöstä kotitaloudessa. Pelkkä viittaus siihen, että hunajaa voi käyttää sokerin asemasta kaikkialla taloudessa, ei ehkä sokerin käyttöön tottuneita emäntiä saanutkaan tapojaan muuttamaan, mutta selviä ohjeita seuraamalla hunajan käytön opettelu oli helpompaa. Emäntiä ohjattiin tekemään muun muassa jäätelöä, vanukasta, puolukkasäilykettä, munkkeja, teeleipiä ja yskänlääkettä.¹⁸⁶

Vuonna 1933 ilmestyi hunajan ominaisuuksia ja käyttöä käsittelevä vihkonen Hunaja ja hunajavalmisteet, jonka oli kirjoittanut Alexander Bogdanoff. Siipikarjan kirja-arvostelussa kävi kovin selvästi ilmi emäntien avainasema hunajan käytön lisääntymisessä. ”Varsinkin talojen emännille olisi kyseessä oleva kirjanen erinomainen jopa välttämätönkin, sillä he kuitenkin määräävät, mitä mihinkin käytetään.”¹⁸⁷

¹⁸³ Pienkarjatalous 9/1933, Hunajakaupasta.

¹⁸⁴ Pienviljelijä 6/1923, Mehiläishoidosta.

¹⁸⁵ Emäntälehti 7-8/1935, Käyttäkää hunajaa taloudessanne.

¹⁸⁶ Emäntälehti 7-8/1935, Käyttäkää hunajaa taloudessanne.

¹⁸⁷ Siipikarja 16/1933, Kirjallisuutta.

Tarkempi kirjan tarkastelu osoittaa, että sen hunajankäyttöohjeet olivat melko yksipuolisia. Kirjassa on muutama sivu pääasiassa leivonnaisten ja makeisten ohjeita. Sen sijaan puolet koko kirjasta käsittelee erilaisten alkoholijuomien valmistusta!¹⁸⁸ Matti Ilkan Pienkarjatalouteen kirjoittaman kirja-arvostelun mukaan tämä oli kuitenkin juuri sitä, mitä emännät kaipasivat. ”Paitsi monet eri ruokalaadut, kiinnostavat emäntiä varmaankin erikoisesti kirjassa selostetut lukuisat hunajajuomien, siman ja hunajaviinien valmistusohjeet. Kirja antaa runsaasti uusia mahdollisuuksia hunajan monipuoliselle käytölle kotitaloudessa, josta syystä kirjanen onkin erinomaisen hyödyllinen ja tervetullut neuvonantaja jokaiselle perheenemännälle.”¹⁸⁹ Mikäpä olisikaan estänyt kieltolainkin päätyttyä kokeilemasta hunajan käyttöä tekemällä simoja, viinejä, madeiraa, likööriä tai olutta.

Menekinedistämistyön lähtökohta oli hunajan ravintoarvo. Koska hunaja kilpaili markkinoista sokerin, siirappien ja keinotekoisien hunajien kanssa ja oli hinnaltaan kilpailijoitaan kalliimpaa, oli perusteltava se, että hunaja oli myös hintansa arvoista. Tästä syystä Mehiläisessä usein muistutettiin siitä, että kuluttajille on kerrottava hunajan arvosta ravinto- lääke- ja nautintoaineena.¹⁹⁰ Pelkästään se ei tietenkään riittänyt, että osattiin perustella, miksi hunaja on parempi vaihtoehto muihin makeutusaineisiin verrattuna. Piti osata perustella myös se, miksi kannatti ostaa juuri suomalaista hunajaa.

Emännille suunnatussa valistustyössä merkittävään osaan nousi hunajan sopivuus lasten ravinnoksi. Lasten makeanhimoa suositeltiin tyydytettäväksi hunajalla sokerin ja makeisten sijaan. Esimerkiksi hunajalla sivellyn hapanleivänviipaleen selitettiin olevan lapsille yhtä mieluisa kuin karamelli, mutta päinvastoin kuin karamellista, leivästä ja hunajasta lapset saisivat myös voimaa ja ravintoa. Lisäksi väitettiin, ettei hunaja pilaisi lasten hampaita kuten makeiset.

Hunajan sopivuus lasten ravinnoksi saavutti lisää uskottavuutta 1930-luvun alussa professori Arvo Ylppön johtamien kokeiden myötä. Kokeiden seurauksena lastenlääkärit alkoivat suosia hunajaa sekä lasten ravintona että lääkkeenä.¹⁹¹ Sakari Lahdensuun väitöskirja perustui näihin kokeisiin, joissa tutkittiin erilaisia mahdollisuuksia alle 1-vuotiaiden ns. pullolasten ruokkimi-

¹⁸⁸ Bogdanoff 1933.

¹⁸⁹ Pienkarjatalous 6/1933, Ilmestynyttä kirjallisuutta.

¹⁹⁰ Esim. Mehiläinen 8/1928, Hunajasato ja sen kauppa.

¹⁹¹ Emäntälehti 7-8/1935, Käyttäkää hunajaa taloudessanne; Pellervo 25.5.1938, Muuan unohduksiin joutunut terveyden ja voiman lähde.

nessa. Hän tuli siihen tulokseen, että hunaja sopi maitoon sekoitettavaksi jopa paremmin kuin muut sokerit, koska hunaja sisältää vitamiineja ja muita hyödyllisiä ravintoaineita.¹⁹²

Kansan kaivatessa elämäänsä lisää makeutta, kilpailtiin siitä, mikä aine löytää tiensä kuluttajien käyttöön. Tämän kilpailun hunaja hävisi sokerille murskalukemin sekä kulutuksessa että näkyvyydessä. Vuonna 1936 sokeria mainostettiin korostamalla siitä saatavaa energiaa. ”Sokeri on voimaa tiiveimmässä muodossa. Suomalainen sokeri 99,98 % ravintoa, 100 % makeutta, muuttuu voimaksi kokonaan ja heti. Syö enemmän suomalaista sokeria!”¹⁹³ Näihin argumentteihin hunaja olisi helposti pystynyt vastaamaan, sillä hunajassa sokerit ovat elimistölle välittömästi käyttökelpoisessa muodossa toisin kuin sokerissa. Vastaavia resursseja hunajan mainostamiseen ei kuitenkaan ollut.

Sokerin ja hunajan vertailu tuli esiin hyvin harvoin, mutta ainakin Emäntälehdessä lukijat saattoivat aiheeseen perehtyä. Perheen sokerikulutuksen järjestämisessä hunajan neuvottiin olevan hyvä apu. ”Missä harjoitetaan mehiläishoitoa tulee hunaja makeutusaineena kysymykseen. Se on kotoista ja monesti erittäin miellyttävää. Ostaen se on kyllä kalliimpaa kuin sokeri. Sen etuina mainittakoon kuitenkin, että sitä käytettäessä ainakin jäävät rahat kotimaahan ja sitä paitsi se sisältää muita terveellisiä aineita, kuten vitamiineja, mitkä sokerista puuttuvat.”¹⁹⁴

Sota-ajan uhatessa hunajasta tuli aiempaa merkittävämpi vaihtoehto sokerille, koska sota olisi saattanut rajoittaa tai katkaista sokerin saannin. Maa-lehdessä opastettiin ajoissa vähentämään sokerin käyttöä ja korvaamaan sokeri muilla tavoin. Tämä sokerin korvaaminen onnistuisi ”varsinkin lisäämällä mehiläishoitoa, jolloin talouksiin saataisiin halvalla kotoista imelysainetta, hunajaa.” Hunajan käytön monipuolistamiseksi ruokataloudessa sokeri neuvottiin korvaamaan hunajalla säilykkeiden, juomien ja ruokien valmistuksessa. Lisäksi muistutettiin, että mehiläishoidon lisääminen ei vain alentaisi ruokakustannuksia, vaan myös lisäisi marja-, hedelmä- ja siemensatoja.¹⁹⁵

Vuonna 1932 Suomen Mehiläishoitajat järjesti erityisen hunajan mainosviikon. Mainonta keskittyi Helsinkiin ja Viipuriin, joissa noin viidensadan liikkeen näyteikkunaan saatiin hunajaa mainoksineen esille. Mainontaa tehtiin lehtiartikkelein, lentolehtisin ja Viipurissa hunajamais-

¹⁹² Mehiläinen 9/1931, Kotimaisella hunajalla suuria käyttömahdollisuuksia.

¹⁹³ Esim. Maa 3/1936, Mainos.

¹⁹⁴ Emäntälehti 10/1934, Miten järjestän sokerikulutuksen 6-henkisessä maalaisperheessä.

tiaisin. Lisäksi viikon aikana Helsingissä ja Viipurissa järjestettiin elokuvaesityksiä mehiläishoidosta.¹⁹⁶ Viikon onnistumiseen oltiin tyytyväisiä. Viikon jälkeen tiedusteltaessa liikkeiltä hunajakaupan tilannetta, liikkeistä kerrottiin hunajan myynnin lisääntyneen.¹⁹⁷

Toisaalta mehiläishoitajille tehtiin Mehiläisen palstoilla myös selväksi, ettei alhaisessa hunajan kulutuksessa ollut kyse vain kuluttajien ymmärtämättömyydestä. Mehiläishoitajienkin piti tehdä oma osuutensa, jotta hunaja olisi laadultaan hyvää ja kuluttajien mieltymysten mukaista. Hunajan kauppakuntoisuus ei suinkaan merkinnyt kaikille mehiläishoitajille samaa, vaan kauppojen hyllyiltä löytyi jos jonkinlaista hunajaa pyrkimässä kuluttajien suosioon.

Mehiläishoitajia kehoitettiin kiinnittämään huomiota hunajan laatuun ja pakkaukseen. Hunajan laatuun voitiin vaikuttaa käsittelyllä. Oikeanlainen puhdistus ja säilytys eivät olleet itsestään selvyyskysymyksiä. Huolimattoman käsittelyn pelättiin jopa vaarantavan suomalaisen hunajan maineen.¹⁹⁸

Huolimattomaan hunajan käsittelyyn kiinnitettiin huomiota erityisesti 1930-luvun lopulla, koska tietoon tuli tapauksia käyneestä suomalaisesta hunajasta, joka vaaransi suomalaisen hunajan maineen. Todistaakseen kirjoittavansa todellisesta ongelmasta Lauri Tuomanen siteerasi Siipikarjassa saamaansa kirjettä. ”Siinä uskossa, että hunajaa kuitenkin saadaan, soitin tehtaalle ja tiedustelin, ostaako se samoin kuin viime vuonna hunajaa; sain hyvin ikävän vastauksen. Johtaja selitti, ettei tehdas voi käyttää kotimaista hunajaa, koska viime vuonna se sai huonon kokemuksen siitä; se oli muka liian kärkeästä käymään ja hankala ottaa pienissä erissä vastaan. Sanoi ostavansa ehkä n. 1000 kiloa suoraan joltakin suurtuottajalta, mutta muuten tuottavansa ulkomailta.” Tuomasen ohjeet käymisen välttämiseksi olivat puhtaiden astioiden käyttö, hunajan oikeanlainen säilytys ja vain kypsän hunajan linkoaminen.¹⁹⁹

Hunajan käsittelyn puutteisiin kiinnitettiin huomiota myös näyttelyiden kilpailuhunajissa. Vuoden 1936 Helsingin siipikarjanäyttelyn mehiläisosaston hunajat olivat laadultaan hyviä, mutta hunajan käsittelyssä oli jopa näissä näyttelyhunajissa toivomisen varaa. Siivilöinnissä oli

¹⁹⁵ Maa 6/1939, Säästäväisyys kotitaloudessa.

¹⁹⁶ Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1932, 11.

¹⁹⁷ Mehiläinen 3-4/1932, Hunajaviikko muodostui tarkoitustaan vastaavaksi.

¹⁹⁸ Mehiläinen 6/1920, Suomalaisen hunajan maine vaarassa.

¹⁹⁹ Siipikarja 7/1938, Enemmän huolta hunajankäsittelyyn.

puutteita sillä useissa hunajissa oli vahanmuruja ja muita roskia. Arvosteluraati harmitteli myös vaahtoa ja ilmakuplia hunajissa.²⁰⁰

Eniten ongelmia aiheutti hunajan kiteytyminen, joka herätti kuluttajissa epäluuloja. Hunajahan kiteytyy eri tavoin riippuen siitä, minkä kasvien kukista mesi on kerätty. Osa hunajista pysyy pitkään juoksevina, kun taas toiset kiteytyvät nopeasti kivikoviksi. Osa kauppiaista ja kuluttajista epäili kiteytynyttä hunajaa väärennetyksi ja osa taas halusi maun ja käyttömukavuuden vuoksi hienokiteistä hunajaa. Näidenkin ongelmien ratkaisuksi sopivat jälleen tiedon lisääminen ja oikeanlainen hunajan käsittely.

Tasalaatuisen tavaran saavuttamiseksi esitettiin kahdenlaisia ratkaisuja. Toinen näistä oli erilaisten hunajalaatujen sekoittaminen keskenään. Tämä olisi kuitenkin ollut mahdollista vain suurille tukkuliikkeille, joilla olisi ollut riittävästi erilaisia hunajalaatuja sekoitettavaksi. Sen sijaan nimimerkki Kuhnuri antoi ohjeita hunajankäsittelyssä. Hän neuvoi mehiläishoitajia vaahtomaan hunajaa kiteytymisvaiheessa, jolloin siitä tuli hienokiteistä.²⁰¹

Puheet oikeasta ja väärennetyistä hunajasta toimivat osittain mehiläishoitajia itseään vastaan. Kun kuluttajat tiesivät olevan oikeaa ja väärennettyä hunajaa, mutta eivät tienneet, miten ne voisi erottaa toisistaan, he tulivat luonnollisesti epäluuloisiksi. E. K. Krausen mukaan ”meidän hunaja-ostajamme kuitenkin suhtautuvat hyvin epäilevästi ja monta kertaa aivan aiheettomasti moittivat tietämättömyydessään parhaankin hunajan mitättömäksi.” Useat ostajat epäilivät erityisesti kiteytynyttä hunajaa väärennetyksi, vaikka juuri väärennety hunaja ei kiteytynyt.²⁰²

Jotta kuluttajien olisi helpompi tunnistaa aito kotimainen hunaja, hunajan myyntipakkauksiin suunniteltiin merkkiä, josta näkyisi hunajan tuottajan tiedot. Vuonna 1924 Kaarlo Vanamo peräsi hunajalle tavaramerkkiä ja ihmetteli, eivätkö mehiläishoitajat ymmärtäneet sen merkitystä hunajan myynnissä. Asiasta oli puhuttu jo vuosia, mutta mitään näkyvää ei ollut tapahtunut.²⁰³ Eikä tapahtunut tämän jälkeenkään. Osa mehiläishoitajista alkoi itse painattaa tarhansa nimellä varustettuja lappuja, joita he liimasivat myyntipakkauksiinsa. Vuonna 1927 tehtiin ensimmäinen yksityiskohtainen esitys merkistä, jonka saivat käyttöönsä vain mehiläishoi-

²⁰⁰ Mehiläinen 4/1936, Mehiläishoito-osasto Helsingin siipikarjanäyttelyssä.

²⁰¹ Mehiläinen 4/1921, Kokemuksia hunajakaupan alalta; Mehiläinen 1/1923, Havainnoista hunajakaupan alalta.

²⁰² Mehiläinen 5-6/1927, Hiukan oikeasta ja väärennetyistä hunajasta.

²⁰³ Mehiläinen 2/1924, Hunajamme tavaramerkki.

toyhdistyksen jäsenet.²⁰⁴ Monien viivytysten jälkeen vuonna 1930 Suomen Mehiläishoitajat hyväksyi ja otti käyttöön kauppamerkin, jota yhdistyksen jäsenet saivat käyttää myyntipakauksissaan.²⁰⁵

Suomen Mehiläishoitajien kauppamerkki sai myös kilpailijan, kun Pienkarjanhoitajain Liitto otti syksyllä 1932 käyttöön omille jäsenilleen tarkoitetun merkin. Turhaan ei merkkiä Pienkarjataloudessa kehuttu kauniiksi ja onnistuneeksi, sillä sitä se todella oli nykypäivän näkökulmastakin katsottuna. Merkin alareunaan kirjoitettavien mehiläistarhan nimen ja osoitteen lisäksi merkissä luki Pienkarjanhoitajain Liitto. Näin liitto otti osaltaan jäsentensä tavaran laadun vastuulleen.²⁰⁶ Olisiko kilpailu piristänyt myös Suomen Mehiläishoitajia, sillä yhdistyksen uudistettu ja parannettu kauppamerkki ilmestyi jo vuonna 1933.²⁰⁷

6. MEHILÄISHOIDON KANNATTAVUUS AIKALAISTEN SILMIN

6.1. Harrastus, sivuelinkeino, ammatti?

Nykyisin mehiläishoitajat on tapana jakaa harrastajiin, sivutoimisiin mehiläishoitajiin ja ammattilaisiin. Harrastelijat hoitavat mehiläisiä pienessä mittakaavassa, sivutoimisilla hoitajilla pesiä on muutamasta kymmenestä muutamaan sataan muun ansiotyön ohessa ja ammattilaiset hoitavat päätoimisesti yleensä noin 200-300 mehiläispesää. Luonnollisena mehiläishoitajan kehitystienä pidetään mehiläishoidon aloittamista harrastuksena, jonka jälkeen mahdollisesti siirrytään sivutoimiseksi mehiläishoitajaksi ja edelleen ammattilaiseksi.²⁰⁸ Tätä ajatustapaa ja näitä nimityksiä, ainakaan näissä merkityksissä, ei kuitenkaan voida siirtää suoraan maailmansotien väliseen aikaan.

Sanojen merkitykset ovat vuosikymmenien aikana muuttuneet, mikä näkyy erityisesti harrastus-sanan käytössä. Nykyisin vaikuttaa siltä, että kaikki, joille mehiläishoito ei ole pääelinkeino, nimittävät sitä ainakin joissain yhteyksissä harrastukseksi. Näin ollen monet mehiläishoitajat, joille mehiläishoidolla saattaa olla suurikin taloudellinen merkitys, harrastavat mehiläishoi-

²⁰⁴ Mehiläinen 7-8/1927, Yhdistysmerkki.

²⁰⁵ Mehiläinen 11/1930, Työkentältä.

²⁰⁶ Pienkarjatalous 9/1932, Kansilehti ja Mehiläishoitajillemme yhteinen tavaramerkki.

²⁰⁷ Mehiläinen 7/1933, Uusi hunajakauppamerkki.

²⁰⁸ Ruottinen, Laaksonen, Siira, Koski & Seppälä 2003, 50-54.

toa. Maailmansotien välisenä aikana yhdenkin pesän hoitamista voitiin pitää sivuelinkeinona. Vielä merkellisemmäksi näkökulman muuttumisen tekee se, että seitsemänkymmentä vuotta sitten mehiläishoitoa pidettiin kevyenä puuhasteluna, mutta nykyisin monia mehiläishoitajan tehtäviä pidetään raskaana työnä. Eli ennen saatiin rahaa pikku askareilla, ja nykyisin harrastetaan työntekoa.

Maailmansotien välisen ajan kielenkäytössä mehiläishoito oli lähtökohtaisesti sivuelinkeino. Tosin osa mehiläishoitajista piti mehiläishoitoa myös viihdyttävänä toimintana, jolloin siihen liittyi meidän aikamme näkökulmasta harrastuksenomainen elementti. Jos mehiläisiä hoidettiin huonosti ja ne tuottivat mahdollisesti hoitajalleen tappiotakin, oli tapana puhua mehiläisten pitämisestä niiden hoitamisen sijaan, mutta tässäkään yhteydessä ei yleensä puhuttu harrastamisesta. Tämä vaikuttaakin loogiselta, sillä jos mehiläishoitoon oli harrastuneisuutta, mehiläisiä hoidettiin hyvin, mistä seurasi se, että hoito tuotti myös taloudellista voittoa. Mehiläishoidosta voitiin käyttää myös sanaa ammatti, jolloin sillä tarkoitettiin mehiläisten hoitamista pääelinkeinona, mutta joissain tapauksissa ilmeisesti myös sivuelinkeinona.

Maataloustiedusteluaineistossa yksi tilanhaltija mainitsi ammatikseen mehiläishoitaja. Kyseessä oli humppilalainen Frans Fremling, jolla oli kahdeksan mehiläisyhteiskuntaa, 0,8 hehtaaria peltoa, kaksi nautaeläintä, kaksi kanaa ja yksi sika. Jos mehiläishoito oli todella hänen pääasiallinen tulonlähteensä, niin näitä niin sanottuja ammattilaisia oli varmasti enemmänkin. Muut todennäköisesti ajattelivat mehiläishoidon osaksi maataloutta ja ilmoittivat ammatikseen maanviljelijä tai pienviljelijä.

Sattumalta tästä ainoasta ammattilaismehiläishoitajaksi tunnustautuneesta miehestä tiedetään muutakin. Itse asiassa aiheellisesti voidaan epäillä mehiläisten varsinaiseksi hoitajaksi Fremlingin vaimoa, Ainoa (os. Sundell, sittemmin Sauramo), jolla oli pitkä kokemus mehiläisten hoidosta jo ennen avioitumistaan Fremlingin kanssa. Aino tutustui mehiläishoitoon lapsuudenkodissaan 1900-luvun ensimmäisinä vuosina, kun hänen veljensä Matti hankki opiskelurahoja hoitamalla mehiläisiä. Fanni-sisaren muistelmien mukaan Aino kävi mehiläishoitokurssinkin, ”ja oli hänellä sitten mehiläisiä elämänsä iltaan asti.” Frans Fremlingin kanssa Aino avioitui vuonna 1918.²⁰⁹ Frans Fremlingin omasta kiinnostuksesta mehiläisiä kohtaan ei ole tietoa, joten hän on voinut olla vaimonsa tavoin hyvinkin innostunut mehiläisistä.

²⁰⁹ Heikkilä Fanni, 1948.

Silloin tällöin Mehiläisen palstoilla otettiin kantaa siihen, voisiko mehiläisiä hoitaa Suomessa pääelinkeinona. Vielä 1910-luvulla esimerkiksi Suomen Siipikarjan- ja Mehiläishoitoyhdistys uskoi mehiläishoidon kannattavan myös pääelinkeinona.²¹⁰ Kannanotto oli ajalta ennen nose-man aiheuttamia huolia, jolloin mehiläishoito näytti kulkevan kohti ruusuista tulevaisuutta. Optimistisimmatkaan eivät enää 1920-luvulla uskaltaneet julistaa mehiläishoidon mahdollisuuksia pääelinkeinona. Mahdollisuus nähtiin korkeintaan teoreettisena.

Vuonna 1921 Matti Järvi pohti laajassa artikkelissa mehiläishoidon mahdollisuuksia pääelinkeinona. Pysyvänä ongelmana hän piti mehiläishoidon epäluotettavuutta. Kesän vaihtelevat säät tekivät mahdottomaksi arvioida tulosta ennalta, ja mehiläisten taudit voivat aiheuttaa ikäviä yllätyksiä. Lisäksi hänen mielestään suurhoito olisi edellyttänyt parempaa hunajan menekkiä, käytännöllisempää pesäkalustoa sekä hoitajalta vankkaa ammattitaitoa. Hän huomautti myös siitä, että mehiläishoidossa voitonhimo usein kostautui, sillä tärkeintä ei ollut pesien määrä vaan niiden vahvuus. Lopuksi hän kehotti edelleen harjoittamaan mehiläishoitoa tuottavana sivuelinkeinona, mutta lisäsi loppuun: ”Tämä on minun ajatukseni, ken ei sitä usko, sopii itse koettaa.”²¹¹

Järven kirjoituksessa näkyy pitkän kokemuksen tuoma realismi. Hänelle oli täysin selvää, ettei mehiläishoidon kannattavuutta voinut laskea yksinkertaisesti kertomalla keskisato pesämäärällä. Hänen kannanottonsa tuskin innostivat suuria joukkoja ryhtymään mehiläishoitajiksi, mutta eipä syntynyt myöskään suuria joukkoja pettyneitä mehiläishoitajia.

Vuonna 1931 mehiläishoidon kerrottiin muodostuneen tottuneilla hoitajilla pääelinkeinoksin.²¹² Toteamuksen todenperäisyys voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, sillä se löytyy Suomen Mehiläishoitajien Maatalousministeriölle osoittamasta anomuksesta. Tällaisissa yhteyksissä hän kaikki keinot ovat sallittuja. Tosin samoihin aikoihin Mehiläisen palstoille ilmestyi uusi sana: ammattimehiläishoitaja. Asiayhteyksistä ei voi päätellä, keitä sillä tarkoitettiin.

Olavi Collanin mukaan mehiläishoidon suurin salaisuus olikin siinä, että osasi pitää sen vain sivuelinkeinona. Hänen mukaansa ”kaikki maamme luonnolliset tekijät” viittasivat siihen, ettei

²¹⁰ SKMHL 6/1913, Suomen Siipikarjan- ja Mehiläishoitoyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1912.

²¹¹ Mehiläinen 1/1921, Voiko mehiläishoitoa meillä elinkeinona harjoittaa?

²¹² Suomen Mehiläishoitajat Vuosikirja 1931, 52.

mehiläishoidosta Suomessa pitänyt tehdä ulkomaisen esimerkin mukaan pääelinkeinoa. Sen sijaan hän kannatti 8-12 yhteiskunnan suuruisia tarhauksia, joita maassa pitäisi olla paljon.²¹³

Maa-ilmansotien välisen ajan kirjoittelussa yksinomainen syy hoitaa mehiläisiä oli taloudellinen kannattavuus joko suoranaisina rahatuloina tai sokerilaskun pienemisenä. Mutta olisiko sittenkin ollut mahdollista hoitaa mehiläisiä vain siksi, että se oli mukavaa?

”Tulkoon vielä mainitukseksi mehiläishoito itse hoitonsa vuoksi. Tarkoitin sitä iloa ja huvia mitä mehiläinen ihmeellisellä yhteiskuntajärjestyksellään ja elintavoillaan hoitajalleen tarjoaa. Ken oppii mehiläisten elämää tuntemaan, hän kiintyy hoidokkeihinsa niin ettei niistä luopua voi, vaikkapa hän ei taloudellisesti saisikaan merkittävämpiä tuloksia.”²¹⁴ Näin Einari Kaskimies ylisti mehiläishoitoa radioesitelmässään. Tällainen kuvaus kuului jokaiseen yhteyteen, jossa mehiläishoidon hyötyjä esiteltiin. Kuitenkin mehiläishoidon ”huvittavuus” tuotiin esiin vain yhtenä pienenä lisäetuna taloudellisten seikkojen ohessa.

Kaikki eivät kokeneet mehiläishoitoa huvina. Opettaja Saastamoinen kuului niihin, jotka eivät ilokseen mehiläisten kanssa puuhailleet. ”Olen näet tottunut jo ymmärtämään pelkäksi humbugiksi sen mehiläiskurssi ja kirjallisuusherrain lausunnon, joka ylistää mehiläishoitajan ylen tarkat ja vaivaloiset tehtävät pelkäksi huviksi. Mehiläishoito on kyllä huvia siinä määrin kun kaikki inhimillinen toiminta, mutta ei muuta. Uutuus se on joka siinä vielä nykyään viehättää, mutta kun se on ohi, tarjoaa se huvia vain ainoastaan samalla tavalla kuin monet muut toimintamuodot.” Lisäksi Saastamoinen vielä kuvasi, kuinka paljon miellyttävämpää on toimia hevosen kuin mehiläisten kanssa.²¹⁵

Kirjoitukseensa Saastamoinen sai myös vastauksen. Nimimerkki Tähytjä totesi huvituksen tunteen olevan kiinni ihmisen luonteesta ja mielialasta. Lisäksi hän listasi useita mehiläishoitajia, joiden sydämessä aidosti kestävästi paloi mehiläishoidollinen innostuksen kipinä. Jostain syystä kaikki hänen esittelemänsä mehiläishoitajat olivat pappeja tai liikemiehiä, joille mehiläishoidolla ei liiemmin taloudellista merkitystä ollutkaan.²¹⁶

²¹³ Siipikarja 2/1928, Havaintojani ja kokemuksiani mehiläishoitajana.

²¹⁴ Mehiläinen 10/1928, Radioesitelmä mehiläishoidosta.

²¹⁵ Mehiläinen 2/1922, Vartijamäen mehiläistarhasta ja sen isännästä.

²¹⁶ Mehiläinen 4/1922, Onko mehiläishoito huvittavaa?

Täysin tuntematon sana harrastaja ei ollut mehiläishoidon yhteydessä, joskin sitä lehtien palstoilla käytettiin hyvin harvoin. Eräs kirjoittaja määritteli harrastajan mehiläishoitajaksi, joka ei harjoittanut myyntiä.²¹⁷ Hunajan tuottamisesta kotoisen sokerintarpeen peittämiseksi oli alettu puhua 1920-luvulla, kun hunajan myynti ei enää sujunutkaan totuttuun tapaan. Kun mehiläishoito oli perustunut hunajan myyntiin 1900-luvun kaksi ensimmäistä vuosikymmentä, olisivatko hoitajat jo 1930-luvulle tultaessa oppineet käyttämään hunajaansa itse? Vai olivatko tämän määritelmän mukaiset harrastajat uuden polven mehiläishoitajia, jotka olivat alun perinkin aloittaneet mehiläishoidon helpottaakseen omaa sokerilaskuaan? Määritelmä on siinä mielessä hieman outo, että sen mukaan omavarainen toiminta oli harrastusta. Aikana, jolloin maatilat olivat edelleen monessa suhteessa omavaraisia, tämä olisi merkinnyt sitä, että monella tilalla elämä perustui harrastukselle.

Jos kuitenkin harrastamisesta mehiläishoidon yhteydessä puhuttiin, sävy ei suinkaan ollut myönteinen. Alexander Bogdanoff, joka koko 1930-luvun laajensi Suomen suurinta tarhaustaan ja edusti Suomea Maailman Mehiläishoitajain Liitossa²¹⁸, piti vahingollisena sitä, että mehiläishoito oli vain huvia ja sitä harjoitettiin ikään kuin leikin vuoksi. Vahingollisuutta lisäsi se, että tällaiseen harrasteluun liittyi usein hoitajan varsin heikot tiedot alalta.²¹⁹ Tämä huvin vuoksi mehiläisten hoitaminen oli lähellä paljon parjattua mehiläisten pitämistä. Eräs mehiläishoitaja totesi vuonna 1935, että ”minusta tuntuu, seuratessani täällä Lounais-Suomessa mehiläishoitoa, ettei mitään kotieläimiä niin taitamattomasti hoideta ja niin suuria tappioita oteta kuin niistä.”²²⁰ Kyse taisi olla siitä, että mehiläishoidon yksi etu, se että mehiläiset pitkälti huolehtivat itse itsestään, kääntyikin mehiläishoitoa vastaan. Vähästäkin mehiläishoitoon käytetystä ajasta oli mahdollista tinkiä, ja toivoa, että hyvällä tuurilla mehiläiset kuitenkin tuottaisivat hunajaa ”hoitajalleenkin”.

²¹⁷ Mehiläinen 12/1931, S. M:n toiminnan elvyttäminen.

²¹⁸ Suomi kuului vuodesta 1931 alkaen Maailman Mehiläishoitajain Liittoon, jossa jokaisella jäsenmaalla oli yksi edustaja. Suomen edustajasta kiisteltiin 1930-luvun alussa, koska kaikki eivät halunneet kansalaisuudeltaan venäläisen Bogdanoffin edustavan Suomen mehiläishoitajia. Edustajan vaihtamiseksi pyydettiin apua ulkoisainministeriöstäkin, kun yhteydenotot Kairoon liiton päämajaan eivät auttaneet. Kiistan ratkaisusta ei ole jäänyt tietoja. Mehiläinen 12/1934, Työkentältä.

²¹⁹ Mehiläinen 4/1931, Suomen mehiläishoidon tila, sen merkitys maataloudessa ja mahdollisuudet.

²²⁰ Siipikarja 8/1935, Varhaisisyksy mehiläistarhassa.

6.2. Tiedoilla ja taidoilla kannattavuuteen

Mehiläishoidon kannattavuus oli jatkuvan keskustelun kohteena. Siitä keskusteltiin mehiläishoitajien kesken Mehiläisen palstoilla, mutta kannattavuus oli myös ensimmäinen asia, jota esiteltiin, kun mehiläishoitoa haluttiin tehdä tunnetuksi. Mehiläishoidon kannattavuudesta kirjoitettiin lehtiin, erityisesti maatalousalan lehtiin, ja pidettiin radioesitelmäkin.

Mehiläishoidon esittelytarkoituksessa laaditut kannattavuuden esittelyt seurasivat aina samaa kaavaa, joka oli saanut muotonsa jo 1900-luvun alussa. Mehiläisestä oli mahdollista lukea myös kriittisempiä kannanottoja. Yhdistyksen toimihenkilöt omaksuivat yksissä tuumin maailmansotien välisenä aikana Mehiläisessä ”mehiläishoito kyllä kannattaa, mutta...” –linjan, mikä käytännössä merkitsi pitkää listaa edellytyksistä, joiden tulisi olla kunnossa. Kannattavuuskirjoitusten tukena esiintyi monenlaisia laskelmia ja tilikirjan sivuja.

Jos kannattavuutta tarkastellaan mainosmielessä kirjoitettujen lehtiartikkelien, radioesitelmien ja oppikirjojen perusteella, kuva mehiläishoidon kannattavuudesta muodostuu melko ruusuiseksi. Näissä huomautukset kannattavuuden edellytyksistäkin on osattu mainita niin, etteivät ne riko positiivista kokonaiskuva.

Suomen keskimääräisestä hunajasadosta oli 1920- ja 30-luvuilla päästy ilmeiseen yhteisymmärrykseen, sillä arviot odotettavissa olevista sadoista olivat hyvin yhteneväiset. Tyypillisen satoarvion esitti Einari Kaskimies Emäntälehdessä vuonna 1935. ”Keskimääräisenä hunajasatona lasketaan meillä saatavan 15 kg mehiläiskuntaa kohti vuodessa ja luulen jokaisen vastaalkajan voivan laskelmansa tähän satomäärään perustaa, sillä todella tuollainen hunajasato on hyvin helposti saavutettavissa. Tottuneet hoitajat linkoavat tarhoistaan 30- 45 kg mehiläiskuntaa kohti kesässä ja onpa ollut sellaisiakin tapauksia, jolloin on saatu jopa 70 kg:n satoja. Viimemainitut sadot ovat tietenkin poikkeustapauksia, eikä meidän tarvitse sellaisille toiveitamme perustaakaan. Mehiläishoito kyllä kannattaa tuolla 15 kg:n keskisadollakin.”²²¹

Kaskimiehen esittämiä satolukuja vastaavia tietoja saattoi lukea myös Yhteistyöstä, Pienviljelijästä ja Maasta sekä oppikirjoista Lyhyt mehiläishoidon opas ja Mehiläiset ja hoito olkipesissä. Viidentoista kilon keskisadosta oltiin hämmästyttävän yksimielisiä, vaikka artikkelit olivat

²²¹ Emäntälehti 6/1935, Maalaiskoteihimme mehiläistarha.

useiden eri henkilöiden kirjoittamia. Ilmeisesti se oli myös melko paikkansapitävä tieto. Eroja syntyi siitä, kuinka satumaisia huippusatojen kerrottiin olevan. Yleensä 30 kiloa kerrottiin olevan helposti saavutettavissa. Yhteistyön lukijoille kerrottiin parhaan koskaan yhdestä pesästä saadun sadon olleen 132 kg hunajaa.²²²

Vaikka mahdollisten hunajasatojen suuruudet pitivätkin paikkaansa, kuvaukset olivat sävyllään todellisuutta positiivisempia. Tämä johtui siitä, mitä jätettiin kertomatta. Yhdessäkin artikkelissa ei mainittu, että kunnon satojen saamiseksi mehiläisyhteiskuntien tuli olla vahvoja ja pitääkseen yhteiskunnat vahvoina hoitajan piti osata toimia oikein. Myöskään Suomessa esiintyneistä mehiläistaudeista ei kerrottu. Ammattitaidon merkityksestä oli mainintoja, mutta yleensä artikkeleista jäi lähes sellainen kuva, että hunajaa tulee, kun on pesä pihalla.

Entä sitten kustannukset? Niistä vastaavaa yhteisymmärrystä ei löytynytäkään. Kirjoittajat olivat erimielisiä sekä siitä, mistä kaikesta kustannuksia syntyi että hintatasosta. Useimmat kirjoittajat kehottivat tekemään tarvikkeet itse, jolloin ne saisi kaikkein halvimmalla. Useimmiten kustannusten minimoimiseksi neuvottiin hankkimaan parvi olkipesään, mutta myös talvehtineen yhteiskunnan puoltajia oli, sillä talvehtinut yhteiskunta pystyi maksamaan itseään takaisin hunajan muodossa jo samana kesänä. Suurin yksittäinen menoerä eli hunajalinko neuvottiin hankkimaan yhteisostona.²²³ Suurimmassa osassa Suomea mehiläishoitajia oli kuitenkin niin harvassa, että yhteisen hunajalingon käyttäminen ei välttämättä ollut kovinkaan käytännöllistä. Todennäköisesti monella mehiläishoitajalla tällaista yhteisostomahdollisuutta ei käytännössä ollut.

Mehiläishoidon kannattavuus esitettiin lähes poikkeuksetta yksinkertaisena laskutoimituksena eli tuloista vähennettiin kustannukset. Mahdollisista ongelmista tai tasaista rahavirtaa uhkaavista tekijöistä ei mainittu. Päinvastoin saatettiin esittää kannustava esimerkki hyvin menestyneestä mehiläishoitajasta. ”Eräskin pienviljelijä, joka on hoitanut mehiläisiä n. 10 vuotta ja lähtenyt alkuun yhdestä olkipesästä, omistaen nykyisin kymmenkunta mehiläisyhteiskuntaa, kertoi, että hän pitäessään tarkan kirjanpidon mehiläishoidostaan, nyt kymmenen vuoden kulluttua lasiessaan tuloja ihmeekseen huomasi saaneensa kaikkiaan tuloja yli 17 000 mk, eli

²²² Järvi 1922, 151; Tuomanen 1931, 10; Maa 7/1934, Miten nykyisin on suhtauduttava mehiläishoitoon?; Maa 6/1935, Mehiläishoidon edellytyksistä nykyään; Pienviljelijä 7/1935, Mehiläishoitoa harjoittamaan; Yhteistyö 3/1934, Mehiläishoito pienviljelijän tulonlähteenä; Yhteistyö 5/1935, Mehiläiset pienviljelijän kotieläiminä; Yhteistyö 2/1939 Kannattaako mehiläishoito?

²²³ Samat.

vuotta kohti noin 1 700 mk. Suunnilleen samanlaisiin kokemuksiin olen itsekin tullut, sillä kolmen viimeisen vuoden tulokset ovat keskimäärin 200 mk mehiläisyhteiskuntaa kohti.” Näin kirjoitti Veli Nikkilä Yhteistyössä.²²⁴

Yleisestä linjaa vielä positiivisemmän kuvan mehiläishoidon kannattavuudesta antoi Einari Grönroos (Kaskimies) pitämässään radioesitelmässä. Hänen esitelmässä esittämänsä laskelman mukaan jo yksi mehiläisyhteiskunta olisi maksanut heti ensimmäisenä hoitovuonna itsensä takaisin ja tuottaisi vielä voittoakin. Tämä laskelma perustui siihen, että pesästä saataisiin heti samana vuonna 25-30 kg hunajaa ja kaksi parvea. Seuraavana kesänä hän esitti jälleen jokaisesta kolmesta pesästä saatavan kaksi parvea, ja koska hoitaja olisi jo tottunut, hunajasatokin nousisi 30-35 kiloon. Tämän laskelman jälkeen hän vielä totesi, että ”edellä esittämissäni laskelmissa en ole uskaltanut esittää mitään kokoneiden mehiläishoitajien saavuttamia tuloksia. Sellaisia ei vasta-alkaja tietenkään voi saavuttaa ja laskelmien perustaminen sellaisiin tuloksiin olisi harhaanviepää.”²²⁵ Jos mehiläishoito olisi sujunut kuten Grönroosin laskelmassa, Suomen mehiläisyhteiskuntien määrä olisi kolminkertaistunut joka vuosi.

Toisaalta se, minkälaisena mehiläishoito esitettiin, oli perusteltua ja ymmärrettävää. Tarkoituksena oli herättää kiinnostusta mehiläishoitoa kohtaan, jolloin kaikkien epäonnistumisen mahdollisuuksien kirjaaminen olisi ollut järjetöntä. Lehtiartikkelin laajuus ei myöskään antanut mahdollisuuksia tarkastella mehiläishoitoa kovin monipuolisesti. Eikä voida väittää, että artikkeleissa olisi valehdeltu. Se, mitä kirjoitettiin, piti paikkaansa. Vain sitä, millä edellytyksillä laskelmat pitivät paikkaansa, ei lukijoille kerrottu.

Mehiläisessä esitettiin jos jonkinlaista kirjanpitoa mehiläishoidon kannattavuudesta. Vuonna 1937 Siipikarjanhoitajain Liitto yritti selvittää mehiläishoidon kannattavuutta kirjanpidon avulla. Eripuolilta maata 21 hoitajan oli tarkoitus pitää kirjaa mehiläishoidon menoista ja tuloista vuoden ajan. Näistä kuitenkin vain 11 piti kirjaa vuoden loppuun asti. Näin tämän ensimmäisen mehiläishoidon kannattavuuden tarkkailuvuoden tulokset jäivät kovin suppeiksi. Lisäksi tulos ei ollut kovinkaan edustava, sillä huonoimmin menestyneet lopettivat kirjanpidon.²²⁶

²²⁴ Yhteistyö 5/1935, Mehiläiset pienviljelijäin kotieläiminä.

²²⁵ Mehiläinen 10/1928, Radioesitelmä mehiläishoidosta.

²²⁶ Mehiläinen 1/1938, Mehiläishoidon kannattavuudesta kirjanpitotulosten valossa.

Kirjanpidon loppuun asti vieneiden perusteella mehiläishoidon pääteltiin jälleen olevan normaalikesinä kannattavaa. Näistä yksi tarha oli tappiollinen, minkä aiheutti tarhaa vaivannut sikiömätä. Yhteenvedossa todettiin epäonnistumisen vaaran olevan suuri taudeista ja huonosta talvehtimisesta johtuen. Tosin monien epäonnistumisten katsottiin olevan vältettävissä huolellisella hoidolla ja tehtäviin perehtymisellä. Mielenkiintoista tuloksissa oli työnkäyttö, sillä erot tarhojen välillä olivat suuria. Työn määrä yhteiskuntaa kohti vuodessa vaihteli 5,1 tunnista 36 tuntiin. Pienissä ja uusissa tarhoissa työtunteja kului enemmän kuin suurissa ja vanhoissa.²²⁷ Yhteenvedon tehnyt oli Siipikarjanhoitajain Liiton mehiläishoidon neuvoja K. Juntunen.

Siipikarjanhoitajain Liiton otettua mehiläishoidon edistämisen asiakseen mehiläishoidon neuvoja Juntunen pyrki eri tavoin kokoamaan tietoa mehiläishoidon kannattavuudesta huomioiden myös alueelliset erot. Vuonna 1936 hän tiedusteli kiertokirjeen avulla hunajasatoa eri pitäjissä. Tiedustelussaan hän ei tyytynyt kysymään vain keskisatoa, vaan myös sadon suuruutta verrattuna aikaisempiin vuosiin sekä satoon vaikuttaneita tekijöitä. Siinä, missä Mouhijärvellä 21 kilon keskisato oli hyvä, Kauhavalla 27 kilon keskisato oli keskinkertainen. Tosin arviot olivat subjektiivisia, ja ihmisen muisti on tunnetusti valikoiva. Useimmat satoon vaikuttavat tekijät liittyivät säähän, joka näyttää vaihdelleen eri puolilla Suomea kuivuudesta liiallisiin sateisiin. Muutamilla paikkakunnilla valitettiin aikaisen heinänteon heikentäneen satoa ja Mellilässä ongelmana oli ollut sikiömätä.²²⁸

Tällaisten ympäri maata kerättyjen tietojen pohjalta mehiläishoidon kannattavuutta olisikin ollut mahdollista arvioida, mutta koska tietoja ei ollut kannattavuuden arviointi oli yleensä omakohtaisten kokemusten varassa. Lehtikirjoituksista päätellen kokemukset vaihtelivat melkoisesti. Kaikilta mehiläishoito ei onnistunut, kun taas toiset saivat hyviä tuloksia vuodesta toiseen. Kummankaan ääripään mukaan kannattavuutta ei kuitenkaan pitäisi määrittää.

Vielä 1920-luvun alussa mehiläishoidon kannattavuudesta kirjoitettiin samaan tapaan kuin edellisellä vuosikymmenellä. Muistikuvat aiempien vuosien tuloksista elivät mielissä vielä niin vahvoina, etteivät vastoinkäymiset – taudit, suuret talvitappiot, heikot sadot ja hunajan myyntivaikkeudet – vielä muuttaneet käsityksiä kannattavuudesta. Vuoden 1922 lopussa mehiläishoi-

²²⁷ Mehiläinen 1/1938, Mehiläishoidon kannattavuudesta kirjanpitotulosten valossa.

²²⁸ Mehiläinen 3/1936, Tietoja kuluneen kesän hunajasadosta.

don kannattavuudesta kirjoitettiin, että ”voimme mielihyvällä todeta, että mehiläishoitomme liikkuu varmalla pohjalla”.²²⁹

Selvästi ongelmien oletettiin olevan ohimeneviä. ”Me aloitamme uuden Mehiläisen kahdeksannen vuositaipaleen yhä enemmän vakuutettuna mehiläishoidon menestymisestä maassamme. Takavuosina raivonnut noseमारutto on häviämässä ja kun saamme suotuisan kesän, näyttää mehiläishoitomme lupaavalta.”²³⁰ Pohjoismaisessa mehiläishoitajain kongressissakin vuonna 1923 Suomen edustaja Samuli Salmenlinna muisti ”korostaa niitä etuja ja valopuolia, joita maamme suotuisine ilmasto- ja saalissuhteineen mehiläishoidon harjoittamiselle normaalioloissa niin runsain määrin tarjoaa, jonka vuoksi sillä maassamme epäilemättä on hyvinkin hyvät edellytykset ja menestysmahdollisuudet, onhan tämän kokemus osoittanut, kunhan nuo tilapäiset esteet ja jarrut kerran saadaan pois raivatuiksi.”²³¹

Loputtomasti optimismi ei kuitenkaan kestänyt, kun suotuisaa kesää ei tullutkaan ja noseமாகin osoittautui sitkeähenkiseksi mehiläistarhojen kuokkavieraaksi. Aluksi lausunnot maltillistuiivat. Vuonna 1925 Matti Järvi piti tiukasti kiinni mehiläishoidon kannattavuudesta, mutta kirjoituksen sävy oli jo muuttunut. Muutaman pesän hoitamista hän piti kaikissa oloissa kannattavana, mutta myös suurhoitoa hän piti kannattavana, jos kaikki asiaan vaikuttavat seikat otettiin huomioon. Hän totesi mehiläishoidon menestyksen riippuvan ilmoista, mutta asetti tärkeään asemaan myös hoitajan ammattitaidon. Kannattavuuden edellytykseksi hän asetti sen, että yhteiskunnat saatiin pidettyä vahvoina.²³²

Ammattitaidosta tuli keskeinen edellytys mehiläishoidon kannattavuudelle. Riittämättömillä tiedoilla mehiläisiä hoitavien mehiläishoitoa alettiin pitää sattumankauppana. ”Suotuisissa oloissa onni voi kyllä suosia, mutta vastoinkäymisiä saattaa sattua ja tiedoitta ei niistä hevin selviydytä, eikä hoito voi olla kannattavaa, ellei kyetä välttämään vahinkoja ja pysymään tilanteen herrana kaikissa olosuhteissa.”²³³ Väitteet mehiläishoidon kannattamattomuudesta voitiinkin näin kuitata hoitajan taitamattomuudella.

²²⁹ Mehiläinen 12/1922, Mitä olisi otettava huomioon, että mehiläishoito olisi taloudellisesti kannattavaa?

²³⁰ Mehiläinen 1/1923, Kahdeksannen taipaleen alussa.

²³¹ Mehiläinen 9/1923, Pohjoismaainen mehiläishoitajain kongressi Göteborgissa.

²³² Mehiläinen 9/1925, Kannattaako mehiläishoito?

²³³ Mehiläinen 4/1927, Mehiläishoidon kannattavuudesta.

Tietoa ja ammattitaitoa korostava rintama pysyi yhtenäisenä, vaikka erimielisyyttä oikeanlaisesta tiedosta saattoikin olla. Mutta aivan kaikki eivät tähän rintamaan liittyneet. Olavi Collan uskoi kyllä, että tiedot olivat mehiläishoitajalle hyväksi, varsinkin myöhemmin. Hän opetti kuitenkin, että alkuun pääsi vaikka täysin ilman alkutietoja. Collan kannatti yksinkertaista mehiläishoitoa, jolloin sivutyö voitiin tehdä mahdollisimman vähällä sivutyöllä. Hän jopa opetti, että pahimmassa tapauksessa mehiläiset hoitivat itse itsensä.²³⁴ Myös Eino Rantala poikkesi rintamasta opettamalla, että omat kokemukset olivat paras mehiläishoidon opettaja. ”Oma apu sentään tässäkin on paras. So. havainnot omien kokemusten pohjalla. Tähän omaan apuun luottaen voi kuka tahansa ilman erikoista tappionvaaraa erikoisemmista alkutiedoista tulla osalliseksi mehiläishoidon hyödyistä ja huvista.”²³⁵

Kun vastoinkäymiset eivät vain näyttäneet väistyvän, 1920-luvun lopulla alkoi keskustelu mehiläishoidon heikosta kannattavuudesta. pelin avasi nimimerkki Oas, joka suoraan totesi mehiläishoidon kannattavan heikosti. ”Se palkitsee hoitajan vaivat ja siihen kiinnitetyn pääoman liian niukasti ja erinomaisen epävarmasti.” Syinä tähän hän näki ulkomaisen kilpailun hunajamarkkinoilla, epävarmat sadot ja mehiläistaudit. Tärkeimpänä seikkana mehiläishoidon kannattavuuden kannalta hän piti mehiläisten talvehtimista.²³⁶

Myös Matti Järvi päätyi kysymään Mehiläisessä, ”miksi mehiläishoito antaa pienen tuloksen”. Häntä ihmetytti se, miksi mehiläishoito tuotti yleisesti Suomessa vähän, vaikka useimmiten mehiläiset olisivat olleet terveitä ja niitä taitavasti hoidettiin. Hän epäili syyksi Suomen mehiläislaitumien heikentymistä. Vaikka hän vakuuttikin, ettei halunnut kiistää aiempia puheitaan mehiläishoidon kannattavuudesta sivuelinkeinona, hän esitti kuitenkin epäilynsä siitä, ettei Suomen lyhyt kesä sopinut suurimittaisempaan hoitoon.²³⁷

Järven kanssa täysin päinvastaista mieltä, oli nimimerkki L. J. (ilmeisesti Jansen), jonka laskelmien mukaan mehiläishoito kannatti parhaiten yli 20 yhteiskunnan tarhoissa. Tuolloin hoitokustannukset pysyisivät riittävän alhaisina. Väitteensä perusteluksi hän esitti laskelman omasta tarhauksestaan.²³⁸ Valitettavasti keskustelu tuotantokustannuksista oli vähäistä ja kustannusten vertailu erikokoisten tarhojen välillä jäi olemattomaksi. Suurhoidon mahdollisuudet

²³⁴ Siipikarja 2/1928, Havaintojani ja kokemuksiani mehiläishoitajana; Siipikarja 6/1928 Havaintojani ja kokemuksiani mehiläishoitajana; Siipikarja 17/1928, Havaintojani ja kokemuksiani mehiläishoitajana.

²³⁵ Pienkarjatalous 4/1932, Mehiläishoidon aakkosia.

²³⁶ Mehiläinen 4/1929, Mehiläishoitomme kannattavuudesta.

²³⁷ Mehiläinen 10/1930, Miksi mehiläishoito antaa pienen tuloksen.

Suomessa tulivat ilmeisesti noseman tuhovuosina niin täydellisesti tyrmäyiksi, ettei niitä katsottu tarpeelliseksi pohtia edes teoreettisesti, vaikka samaan aikaan muutamat hoitajat olivatkin laajentamassa tarhojaan yhä suuremmiksi.

1930-luvun kannattavuuskeskustelussa uusi piirre oli väittäminen sopivasta mehiläishoitajien ja yhteiskuntien määrästä. Kun hunajamarkkinat eivät näyttäneet paranevan, alkoi osa hoitajista puolustaa asemiaan esittämällä kritiikkiä uusien mehiläishoitajien kouluttamisesta. Toivottiin, että yhdistyksen neuvontatoiminta jäädytettäisiin ja sen sijaan kaikki rahat suunnattaisiin hunajan menekinedistämiseen. Tässä keskustelussa kannattavuuden ongelmat olivat yhtä kuin hunajan myynnin ongelmat. Nimimerkki Eteläpohjalainen oli sitä mieltä, että jos hunajan menekki ei parane, mehiläishoito supistuu kotitarvehoidoksi, ja jatkuvalla tuottajien ja tuotannon lisäämisellä lopulta hävitetään koko mehiläishoito.²³⁹

Tarkkoja laskelmia mehiläishoidon kannattavuudesta esitettiin hyvin harvoin, ja usein laskelmatkin koskivat vain yhtä vuotta. Usein sekin vaihteli, mitä kaikkea laskelmissa oli otettu huomioon. Lisäksi kukaan tuskin julkaisi lehdessä heikoimpien vuosiansa kirjanpitoja. Esimerkiksi Viipurin läänin maanviljelysseuran kilpailuun osallistuneista yhden tilikirja julkaistiin *Mehiläisessä*. Kyseisessä tarhassa oli yli kaksikymmentä yhteiskuntaa, ja kirjanpito vuoden tuloksena oli huomattava voitto.²⁴⁰ Olettaa sopii, että kyseisen tarhan tulos oli kilpailuun osallistuneista parhaimpia.

Tuotantokustannuksista esittivät omat laskelmansa kaksi kokenutta mehiläishoitajaa. Lauri Tuomanen oli mehiläishoidollisen koeaseman hoitaja, ja Alexander Bogdanoffilla oli todennäköisesti Suomen suurin mehiläistarha, lähes sata yhteiskuntaa 1930-luvun alussa. Tuomasen laskelman mukaan tuotantokustannukset yhtä tuotettua hunajakiloa kohti olivat 8,34 markkaa. Bogdanoff sen sijaan sai hunajakilon hinnaksi peräti 14 markkaa. Jälkimmäistä lukua pidettiin liian korkeana, mutta joka tapauksessa hunajaa myytiin jopa alle tuotantokustannusten, sillä hinnan ollessa alimmillaan vuonna 1931 hoitajat myivät hunajaansa 8-11 markalla kilo.²⁴¹

²³⁸ Mehiläinen 7-8/1927, Vielä mehiläishoidon kannattavuudesta.

²³⁹ Mehiläinen 10/1931, Vähän mehiläishoidon nykyään tärkeimmistä edellytyksistä; Mehiläinen 1/1932, Lukijakunnalta; Mehiläinen 5/1932, Lukijakunnalta.

²⁴⁰ Mehiläinen 8-9/1933, Ote Viipurinl. Maanviljelysseuran järjestämiin 1-vuotisiin mehiläishoitokilpailuihin v. 1931 osallistuneen mehiläishoitajan pitämästä tilikirjasta.

²⁴¹ Mehiläinen 7/1934, Hunajan tuotantokustannuksista; Mehiläinen 11/1931, Tilanteesta hunajamarkkinoilla.

Käytössä olevien tietojen perusteella mehiläishoidon kannattavuutta on hyvin vaikea arvioida. Selvää on se, että toisten hoitajien kohdalla kannattavuus oli parempi kuin toisten, ja jotkut eivät varmaankaan saaneet mehiläishoitoaan kannattamaan. Tosin aikalaistenkin oma käsitys kannattavuudesta oli hyvin hataran tiedon varassa, sillä vain harvat pitivät kirjaa mehiläishoidon menoista ja tuloista.

Kannattavuutta söi suuri epävarmuus. Mehiläishoitaja oli ilmojen armoilla kuten maanviljelijäkin. Varsinainen vitsaus olivat mehiläisten kulkutaudit. Ammattitaitoinenkaan mehiläishoitaja ei voinut vaikuttaa siihen, miten naapuri mehiläisiään hoiti. Näin taudinuhka säilyi omista hoitotoimenpiteistä huolimatta, jos tartunnan lähde säilyi naapurissa. Olipa mehiläishoidolla sellaisiakin uhkia, joita ei olisi voinut kuvitellakaan. Vuonna 1926 Turun saaristossa oli 16 yhteiskunnan tarha kaadettu ja hajotettu. Jo aikaisemmin samoihin pesiin oli ilmestynyt kuulan reikiä!²⁴² Tämä ei ollut suinkaan ainoa ilkeä tapa. Vuonna 1925 Mehiläisessä kerrottiin Eurajoella pitkään jatkuneesta ilkeästä. Maantien varrella ollutta tarhaa oli kivitetty ja ammuttu niin, että ”pesien lähistö rupeaa olemaan yhtenä kiviröykkiönä ja pesien lautaseinät seuloiksi ammuttuna.” Pesät oli myös kaadettu useaan kertaan. Ilkityön tekijät kuitenkin saatiin selville, ja kyse oli kaunoista mehiläishoitajaa kohtaan.²⁴³ Vuonna 1939 Lintulan luostarin tarhasta vietiin yksi pesä, joka löytyi myöhemmin läheisestä metsästä. Pesä oli hajotettu ja hunajakakut viety.²⁴⁴ Kaikkiin epävarmuustekijöihin ei siis voinut varautua edes ammattitaidon avulla.

7. KANNATTAVUUDEN KAITA POLKU

Mehiläishoito oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen edelleen 1910-luvun mehiläishoitoinnostuksesta huolimatta melko harvoille tuttu maatalouden haara. Mehiläishoito oli voimakkaasti painottunut lounaiseen Suomeen, vaikka myös Etelä-Pohjanmaalla ja Viipurin läänissä mehiläishoitoa harjoitettiin. Maantieteellisesti tilanne ei muuttunut, vaan mehiläisyhteiskuntien lisääntyminen tapahtui maailmansotien välisenä aikana näillä samoilla alueilla. Huomattavinta kasvu oli Viipurin läänissä. Mehiläisyhteiskuntien määrä ei vielä 1920-luvulla juurikaan vaihdellut, mutta 1930-luvulla yhteiskuntien määrä lisääntyi selvästi.

²⁴² Mehiläinen 4/1936, Mehiläishoitoa Turun saaristossa.

²⁴³ Mehiläinen 1-2/1925, Kuivalahtelaista huliganismia.

²⁴⁴ Mehiläinen 6/1939, Harvinainen varkaus.

Mehiläishoitajista suurin osa mehiläishoitajista oli maanviljelijöitä. Ammattien kirjo mehiläishoitajien joukossa oli suuri, mutta kansakoulunopettajat ja käsityöammattien harjoittajat nousivat esiin maanviljelijöiden rinnalla. Mehiläisiä hoidettiin kaiken kokoisilla tiloilla, mutta tarhat olivat pieniä, vain muutaman mehiläisyhteiskunnan kokoisia. Suurten tarhojen määrä lisääntyi 1930-luvulla.

Mehiläishoidon ja sen taloudellisen kannattavuuden edellytysten tarkastelu ei ole mitenkään yksiselitteistä. Tarkoituksena on saada selville kokonaisuus, vaikka edellytykset vaihtelivat jokaisella yksittäisellä hoitajallakin: yhdellä oli parempi tarhan paikka, terveemmät mehiläiset, paremmat kauppasuhteet, pienemmät hoitokustannukset ja paremmat mehiläishoitotaidot kuin toisella, ja nämäkin hoitajat saattoivat asua samassa kunnassa. Ei siis ole ollut olemassakaan yhtenäisiä mehiläishoidon edellytyksiä, joiden puitteissa kaikki mehiläishoitajat olisivat toimineet. On vain yleistyksiä: yleensä, pääasiassa ja useimmiten.

Mehiläisyhteiskuntien määrän lisääntyminen 1930-luvulla kertoo omaa tarinaansa mehiläishoidon kannattavuuden edellytysten paranemisesta. Kannattavuusodotukset saivat uusia yrittäjiä mehiläishoidon pariin ja vanhoja mehiläishoitajia laajentamaan tarhauksiaan. Kannattamaton elinkeino ei houkuttele, sitä ei laajenneta eikä siihen kannusteta. Kuitenkin mehiläisyhteiskuntien määrän kehityksestä voidaan nähdä sekin, etteivät edellytykset suinkaan voineet muuttua huomattavan paljon paremmiksi, sillä kasvuluvut olivat maltillisia. Jos mehiläishoidon kannattavuus olisi näyttänyt yksiselitteisesti loistavalta, se olisi näkynyt kiivaampana mehiläisten kysyntänä. Mehiläisiä ei 1930-luvulla tarvinnut tuoda ulkomailta kysynnän tyydyttämiseksi kuten 1910-luvulla oli tapahtunut.

Lehtikirjoituksia lukemalla mehiläishoidon mahdollisuuksista 1920-luvulla saa lähes lohduttoman käsityksen. Ikään kuin kaikki, mikä saattoi mennä pieleen, olisi mennyt pieleen. Näihin kirjoituksiin verrattuna on jopa yllättävää, ettei mehiläishoito Suomessa juurikaan taantunut tuona aikana. Kirjoitusten synkkyys kertookin ehkä enemmän kirjoittajien odotuksista kuin itse ajan olosuhteista. Takana oli mehiläishoidon kannalta todella hyvät ajat ja aivan tuoreessa muistissa sokeripulan nostamat hunajan hinnat. Silloinkin hyvin tiedettiin, että huonoja vuosia tulee silloin tällöin, mutta kun niitä tulikin vuosi vuoden perään, optimistisimmankin usko heikkeni. Ja viime kädessä kyse olikin juuri uskosta siihen, että kannattavuuden perusedellytykset eivät olleet muuttuneet, vaikka vuosi vuoden jälkeen jokin epäonni kohtasikin.

On erittäin vaikeaa asettaa 1920-luvun vastoinkäymisiä oikeisiin mittasuhteisiin, sillä mitään yksiselitteisiä lukuja tappioista ja satotuloksista ei ole. Lehtikirjoitukset ovat kirjoittajien subjektiivisia kokemuksia. Olisiko hyvin menestynyt mehiläishoitaja edes kehdannut kirjoittaa saavutuksistaan tauti-, sää- ja hunajakauppaongelmien täyttämään lehteen? Nosemasta kirjoitettiin paljon, mutta ongelmat olivat paikallisia, eivätkä lainkaan verrattavissa 1910-luvun laajaan epidemiaan. Nosema oli kuitenkin yksi suurimmista epävarmuustekijöistä. Todennäköisesti 1920-luvulla se tuhosi enemmän uskoa mehiläishoidon menestymiseen kuin mehiläisyhteiskuntia. Paljon kirjoitettiin myös huonoista hunajavuosista, mutta kuinka huonoja ne todella olivat. Kirjoitettiinhan samaan aikaan myös hunajan myymisen ongelmista, joten jotain myytävää ainakin saatiin.

Vähitellen usko mehiläishoidon mahdollisuuksiin ja kannattavuuteen näyttäisi palautuneen, mikä olikin suurin muutos maailmansotien välisenä aikana. Edelleen on mahdotonta sanoa, kuinka paljon todelliset edellytykset muuttuivat ja kuinka paljon oli kyse mielikuvista. Vähentö noseman esiintyminen huomattavasti vai havaittiinko ja uskottiinko noseman hiipuminen vasta, kun pahimmista tuhoista oli kulunut riittävän pitkä aika? Uskalsivatko maataloudelliset yhdistykset ottaa mehiläishoidon ohjelmaansa vasta, kun oli käynyt selväksi, ettei tauti hävittänyt mehiläishoitoa Suomesta? Näiden yhdistysten usko mehiläishoitoon taas lisäsi yleistä uskoa siihen.

Suurelta osaltaan mehiläishoidon taloudelliseen kannattavuuteen vaikutti hunajan kysyntä ja hinta. Ennen ensimmäistä maailmansotaa oli totuttu pitämään sääntönä sitä, että hunajan tuli olla samanhintaista kuin voin. Tähän ei kuitenkaan päästy enää maailmansotien välillä. Suurin ongelma hunajakaupassa oli kuitenkin tukkuhinnan ja vähittäishinnan suuri ero. Näin ollen ne, jotka pystyivät ja maltoivat myydä hunajansa vähittäin saivat siitä huomattavasti paremman hinnan kuin ne, jotka myivät tukkuostajille. Tukkuostajat taas osasivat käyttää hyväkseen mehiläishoitajien rahantarvetta ja kiirettä päästä hunajasadostaan eroon. Kuluttajalle hunaja ei ollut halpaa, vaan huomattavasti kilpailijaansa sokeria kalliimpaa. Lisäksi hunajaa, sen ravintoarvoa ja käyttömahdollisuuksia ei tunnettu, joten mahdollisuudet kulutuksen lisääntymiselle olivat heikot, eikä rahaa mittavaan mainontaan ollut. Menekkiä helpotti kuitenkin ulkomaisen tuonnin väheneminen 1930-luvun alussa.

Hunajamarkkinoiden tilanteessa näkyi selvästi mehiläishoidon nopea laajeneminen. Vielä 1800-luvun puolella, kun hunajan tarjonta oli vähäistä, menekkikin oli hyvä. Hunajamarkkinat eivät kuitenkaan pysyneet nopeasti laajentuneen mehiläishoidon tahdissa. Enää kaikkea hunajaa ei voinut tarjota apteekkeihin lääkkeenä myytäväksi ja kysyntää muihin käyttötarkoituksiin kuin lääkkeeksi ei hunajalle syntynyt yhtä nopeasti kuin mehiläishoito yleistyi. Ennen ensimmäistä maailmansotaa tätä ongelmaa ei ehditty kohdata, mutta maailmansodan jälkeen siitä tuli mehiläishoitajien arkipäivää.

Riittikö alhainen tukkuhinta kattamaan tuotantokustannukset? Tähän kysymykset eivät ilmeisesti osanneet monet aikalaisetkaan vastata. Suuri osa mehiläishoitajista ei pitänyt kustannuksistaan kirjaa, eikä näin ollen myöskään tiennyt, minkälainen hinta hunajasta pitäisi saada, jotta mehiläishoito kannattaisi. Tuon ajan muutamat harvat kustannuslaskelmat eroavat toisistaan melko paljon, mikä on ymmärrettävää, sillä kustannukset riippuivat esimerkiksi siitä, kuinka paljon kalustosta ja tarvikkeista tehtiin itse ja kuinka laajaa tarhausta ne koskivat. Varmasti mehiläishoidolla tehtiin sekä plus- että miinusmerkkisiä tuloksia.

Pitkällä aikavälillä mehiläishoidon taloudelliseen kannattavuuteen vaikutti huomattavan paljon hoitajan tiedot ja taidot. Vuositasolla ammattitaidolla ei välttämättä ollut niin suurta merkitystä kuin toisinaan annettiin ymmärtää, mutta pitkällä ajanjaksolla ammattitaito oli varmasti yksi ratkaisevimmista tekijöistä. Tietoja ja taitoja tarvittiin sekä parhaan mahdollisen satotason saavuttamiseen että tautien ja tuholaisten torjuntaan. Säähän tosin ei ammattitaidollakaan voinut vaikuttaa.

Maailmansotien välisenä aikanakin uskottiin ja tiedettiin, että luonnonmaantieteelliset olot Suomessa, etenkin Etelä- ja Länsi-Suomessa, olivat mehiläishoidolle hyvät. Mehiläishoidon kuten muunkin maatalouden luonteeseen kuuluivat hyvät ja huonot vuodet, eikä tämä luontainen vaihtelu muuttanut sitä tosiasiaa, että Suomen luonnon puolesta taloudellisesti kannattava mehiläishoito oli mahdollista. Aina saattoi toivoa parempaa, ja hoitajien mielialaan säät toki vaikuttivat, mutta ilmoihiin mehiläishoidon taloudellinen kannattavuus ei kaatunut kuin korkeintaan äärimmäisen heikkoina vuosina.

Suurin ja vaikeimmin korjattava ongelma maailmansotien välisen ajan mehiläishoidossa oli hunajan käytön vähäisyys ja mehiläishoitokulttuurin heikkous. Mehiläiset ja hunaja olivat tuntemattomia ja niihin liittyi sekä vääriä käsityksiä että ennakkoluuloja. Tilanteen muuttaminen

olisi vaatinut huomattavasti suurempaa näkyvyyttä kuin mitä tuolloin saavutettiin. Ei ollut riittävästi varoja eikä riittävän vahvaa toimijaa mehiläishoidon ja hunajan tunnetuksi tekemiseksi. Suomen Mehiläishoitajain Liitto ja sittemmin Suomen Mehiläishoitajat joutui jatkuvasti taistelemaan taloudellisten vaikeuksien ja jäsenkadon kanssa, jolloin työtä riitti jo pelkästään siinä, että yhdistys saatiin pidettyä hengissä. Vaikka monet muut maataloudelliset yhdistykset osallistuivat myös mehiläishoidon ja hunajan käytön edistämiseen, niille mehiläishoito oli vain hyvin pieni osa toimintaa. Mehiläiset ja hunaja jäivät helposti muiden yhdistysten ajamien asioiden jalkoihin.

Minkälainen merkitys mehiläishoidolla oli yksittäiselle mehiläishoitajalle? Tiedot vuoden 1920 mehiläishoitajista kertovat myös heidän motiiveistaan. Kun huomioidaan myös se neljännes mehiläishoitajista, joilla ei ollut viljelmää, suurin osa mehiläishoitajista osoittautuu sellaisiksi, joilla ei ollut varaa vain harrastaa mehiläishoitoa, vaan heidän täytyi hoitaa mehiläisiä hyötymistarkoituksessa. Hyödyn suuruus tosin määräytyi tapauskohtaisesti kulloistenkin edellytysten ja niiden hyödyntämisen perusteella. Vaikka mitään varmaa tilanteen muuttumisesta maailmansotien välisenä aikana ei voidakaan sanoa, lähteet viittaavat siihen, että tarhaukset olisivat kasvaneet 1930-luvulla. Tämä viittaisi siihen suuntaan, että mehiläishoidolla todella hankittiin lisätuloja. Näin ollen kirjoitukset sivuansiolähteestä eivät olleet vain mainosta vaan kuvasivat pääpiirteissään todellista tilannetta.

Maailmansotien välinen aika ei ollut mehiläishoidolle loisteliaa ajanjakso, mutta ei se myöskään ansaitse mainettaan unohdettuna suvantovaiheena. Aikaisemmat käsitykset tästä ajanjaksoista sopivat kuvaamaan 1920-lukua. Kuitenkaan 1930-luvun yritteliäisyys ja positiivinen henki eivät sovi mielikuvaan välivaiheesta saati sitten lamaannuksesta. Mehiläishoidon positiiviset vaiheet ovat saattaneet painua unholaan siitä syystä, että parhaiten ne näkyivät Viipurin läänissä. Sodan myötä tämän alueen merkittäväksi kasvanut mehiläishoito suurelta osaltaan tuhoutui.

Mehiläishoidon taloudelliseen kannattavuuteen Suomessa jaksettiin uskoa koko maailmansotien välinen aika, vaikka monia vastoinkäymisiääkin koettiin. Kyse ei kuitenkaan ollut vain uskon asiasta eikä itsestään selvyydestä. Oli sekä tekijöitä, jotka tukivat ja edistivät kannattavuutta, sekä tekijöitä, jotka uhkasivat sitä. Mehiläishoito ja taloudellisen kannattavuuden tavoittelu olivat tasapainoilua näiden tekijöiden välillä etuja hyödyntäen ja uhkia vältellen. Edellytykset mehiläishoidon taloudelliselle kannattavuudelle olivat olemassa,

lytykset mehiläishoidon taloudelliselle kannattavuudelle olivat olemassa, mutta osattiinko niitä tehokkaasti hyödyntää, se onkin jo toinen kysymys.

LÄHDELUETTELO

A. Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Maataloushallituksen arkisto, Maataloustiedustelu 1920.

Museoviraston kansatieteen käsikirjoitusarkisto (MV:KTKKA), Helsinki

Vastauksia J. R. Aspelinin kruununvoudeille, nimismiehille ym. 1893 osoittamaan tiedusteluun mehiläisten hoidosta Suomessa.

B. Julkaistut lähteet

1. Lähdejulkaisut

SVT I A Ulkomaankauppa 39-59 (1919-1939).

SVT III Maatalous 17-36 (1920-1939).

2. Lehdistö

Emäntälehti 1919-1939.

Hunajalehti n:o 3-5, 1934.

Kekri 1912-1916.

Laatokka 31.7.1888.

Maa 1920-1939.

Mehiläinen 1916-1939.

Pellervo 1919-1939.

Pienkarjatalous 1931-1934.

Pienviljelijä 1920, 1922-1923, 1926-1939.

Siipikarja 1919-1939.

Siipikarjanhoito 1896-1909.

Siipikarjan- ja Mehiläishoitolehti (SKMHL) 1910-1918.

Suomalainen 29.4.1889.

Yhteistyö 1922-1939.

3. Aikalaiskirjallisuus

Bogdanoff Alexander, Hunaja ja hunajavalmisteet. Porvoo 1933.

Järvi Matti, Mehiläiset ja hoito olkipesissä. Toinen korjattu painos. Hämeenlinna 1922.

Järvi Matti, Mehiläishoidon käsikirja. Toinen korjattu painos. Porvoo 1929.

Karjalan Mehiläishoitajat ry, Kiertokirje n:o 2. Viipuri 8.5.1936.

Karjalan Mehiläishoitajat ry, Kiertokirje n:o 2/37. Viipuri 12.4.1937.

Karjalan Mehiläishoitajat ry, Kiertokirje n:o 2/38. Viipuri 28.4.1938.

Kaskimies Einari, Tuottava mehiläishoito. Helsinki 1946.

Maahenkiset ry:n vuosikirja ensimmäinen toimintavuosi 1930. Hämeenlinna 1931.

Mickwitz Paul, Sikiömädästä. Esitelmä, jonka Uudenmaan läänin Mehiläishoitajayhdistyksen vuosikokouksessa Helsingissä maalisk. 30 p:nä 1910 piti Paul Mickwitz. Helsinki 1910.

Poijärvi Ilmari & *Tuomanen* Lauri, Mehiläishoidollisten havaintojen tuloksia. Valtion maatalouskoetoiminnan tiedonantoja N:o 122. Helsinki 1937.

Suomen Maatilat III, Turun ja Porin lääni, Ahvenanmaa. Porvoo 1932.

Suomen Mehiläishoitajat, Vuosikirja 1931, Hämeenlinna 1932.

Suomen Mehiläishoitajat, Vuosikirja 1932, s.l. s.a.

Suomen Mehiläishoitajat, Vuosikirja 1933, Hämeenlinna 1934.

”*Tahdomme käteisellä ostaa Teidän hunajasatonne.*” Mainoslehtinen s.l. s.a.

Tuomanen Lauri, Lyhyt mehiläishoidon opas. Porvoo 1931.

C. Tutkimuskirjallisuus

Huitu Pellervo, 100 vuotta maanviljelysseuratyötä Etelä-Karjalassa. Lappeenranta 1947.

Huotari Kaarlo, Mehiläishoidon kotiutuminen Suomeen ja vaiheet järjestäytymiseen asti itenäisyyden ajan alulla. Jyväskylä 1994.

Kauko Lassi & *Ruottinen* Lauri, Tarttuvat taudit. Teoksessa *Ruottinen* Lauri, *Ollikka* Tarja, *Vartianen* Heikki & *Seppälä* Ari (toim.), Mehiläishoitoa käytännössä osa 1. Mikkeli 2003, 119-145.

Kiljander Kaj, Finlands Biodlarförening 1908-1978. Teoksessa *Finlands biodlarförening 70 år*. s.l. 1978.

Kylvöä ja satoa. Pienviljelijäin Keskusliitto 1922-1969. Helsinki 1977.

Murole Eino R., Itä-Karjalan maatalous ja maanviljelysseura 1894-1944. Rauma 1962.

Niemelä Jari, Lääninlampureista maaseutukeskuksiin. Maatalouskeskusten ja niiden edeltäjien maatalousneuvonta 1700-luvulta 1990-luvulle. Tampere 1996.

Ollila Anne, Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Tampere 1993.

Rantatupa Heikki, Elintarvikehuolto ensimmäisen maailmansodan aikana. Teoksessa Peltonen Matti (toim.), Suomen maatalouden historia II. Helsinki 2004, 265-329.

Ruottinen Lauri, Laaksonen Mikko, Siira Pekka, Koski Soini & Seppälä Ari, Mehiläisten hoito. Teoksessa Ruottinen Lauri, Ollikka Tarja, Vartianen Heikki & Seppälä Ari (toim.), Mehiläishoitoa käytännössä osa 1. Mikkeli 2003, 49-117.

Sarmela Matti, Suomen perinneatlas. Helsinki 1994.

Simonen Seppo, Maatalouskerholiitto 1928-1953. Helsinki 1953.

Suomen Sokeri Osakeyhtiö 1918-1968. Helsinki 1970.

Vihola Teppo, Pärjäkö pienviljelys? Teoksessa Peltonen Matti (toim.), Suomen maatalouden historia II. Helsinki 2004, 135-216.

D. Muut lähteet

Heikkilä Fanni, Kun herra siunaa. 1948. Käsikirjoitus, Kirsi Laineen hallussa.

Laine Pentti, suullinen tiedonanto 3.4.2005.